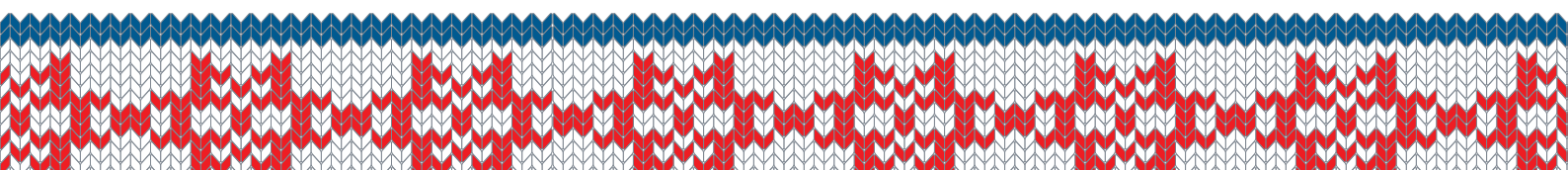

4 ÉV 448 FELADAT

Az EGT és Norvég Civil Támogatási Alap
2012-2017 értékelése

TARTALOMJEGYZÉK

4	Vezetői összefoglaló
6	Bevezetés
7	I. Mi is az az NCTA?
7	A. Az NCTA célja és helye a nonprofit szektorban
11	II. A módszertan főbb keretei és korlátai
13	III. A nonprofit szektor Magyarországon
13	A. A nonprofit szektor helyzete az NCTA indulása előtt
13	Jogi, gazdasági és társadalmi háttér
15	NCTA által prioritásként kezelt „alszektorok” a civil társadalomban 2012-ben
17	Az NCTA szerepéről, céljainak megítéléséről és kiírásainak eredményességéről
20	A támogatott tématerületekről alkotott vélemények
21	Demokrácia és emberi jogok, esélyegyenlőség
22	Közösség- és szervezetfejlesztés
23	Ifjúsági és gyermekügyek
24	Környezetvédelem és fenntartható fejlődés
25	Jóléti szolgáltatások és társadalmilag sérülékeny csoportok
27	A „norvég ügy”
29	Az ügy a médiában
30	B. A nonprofit szektor helyzete 2016-ban, a támogatott projektek zárásakor
30	Jogi, gazdasági és társadalmi háttér
33	NCTA által prioritásként kezelt „alszektorok” a civil társadalomban 2016-ban
37	A nonprofit szektor általános helyzete a kérdőíveket kitöltők és fókuszcsoportok résztvevői alapján
37	A nonprofit szektor általános helyzete
38	Az állammal való kapcsolat, jogi környezet
41	Szervezeti működés, humán erőforrás
42	Szektorbeli együttműködés
43	Lakossági kapcsolatok
45	Gazdasági környezet, finanszírozás
45	Pályázatok
46	Magánadományozás
47	Vállalati támogatások
48	Szolgáltatás
48	A pályázók összefoglalója gazdasági helyzetükről
53	IV. A pályázó és támogatott szervezetek
53	A. A pályázó szervezetek jellemzői
55	Pályázó szervezetek összetétele településtípus szerint
57	A pályázó szervezetek eloszlása településnagyság és régiók szerint
59	A pályázó szervezetek életkora
60	A pályázó szervezetek nyelési esélyeit befolyásoló tényezők (változók közötti összefüggések)
61	A pályázó szervezetek benyújtott pályázatainak száma és a támogatást nyert pályázatok közötti összefüggések
63	B. A támogatott pályázatok jellemzői
70	Sikeres célok és tevékenységek
74	V. Fejlesztési javaslatok
74	A szektor egészére vonatkozó javaslatok
74	Amit másképp csinálnának a támogatottak
75	Az ideális támogatási rendszer
75	Lebonyolítás és adminisztráció
76	NCTA fejlesztési javaslatok
76	Célok - kiírások
78	Értékelés
78	Költségvetés
79	Fejlesztés
79	A jövő
81	Mellékletek
102	Impresszum

Vezetői összefoglaló

Az EGT és Norvég Finanszírozási Mechanizmusok három olyan európai ország támogatását takarják, amelyek nem tagjai az Európai Uniónak, de az Európai Gazdasági Térségnek (EGT) igen, és úgy része-sülnek az EU közös politikai gazdasági és társadalmi előnyeiből, hogy közvetlenül nem járulnak hozzá annak fejlesztéséhez és fenntartásához. Az EU és e három ország, Norvégia, Izland és Liechtenstein azért hozták létre az EGT és a Norvég Alapokat, hogy segítsék az EU-hoz 2004 óta csatlakozott és kevésbé fejlett összesen 16 országban a gazdasági és társadalmi egyenlőtlenségek csökkentését.

A második EGT és Norvég Civil Támogatási Alap (NCTA) 2013. február 12-én tartotta nyitókonferenciáját. A program lebonyolításáért felelős négytagú konzorcium (Ökotárs, Autonómia, DemNet és Kárpátok alapítványok) összesen hét pályázati felhívást hirdetett meg 2015 decemberéig. Ezekre 2767 civil szervezet 3859 db pályázatot nyújtott be, melyek az ország 629 különböző településén valósultak volna meg. A hatásvizsgálat ezek valamint közülük a 407 támogatott szervezet összesen 460 támogatott (közülük a 430 megvalósult) pályázatának adatait és a hazai nonprofit szektorról alkotott véleményüket vizsgálta.

Főbb megállapításaink a következők:

Az NCTA pályázóinak és támogatottainak romlott a nonprofit szektor helyzetéről alkotott véleménye. Az NCTA indulása óta eltelt 4 évben a civil szervezetek működését befolyásoló jogi és gazdasági környezet fokozatosan romlott. A közhasznúság fogalmának ártértékelése, a szervezetek vezetőinek anyagi felelősségvállalása körül kialakult bizonytalanság és a külföldi támogatásokat felhasználókat megbélyegző jogszabály előkészítése vagy a közérdekű adatigénylés aránytalan szigorítása negatívan érintette a szervezeteket. A szolgáltató szervezetek hátrányba kerültek az állam által dotált egyházi fenntartású szervezetekkel szemben, melyek elsődleges nyertesei lettek a központosított oktatási, egészségügyi és szociális ellátórendszer pályázatainak. A megkérdezettek szerint a politika nem akarja magára hagyni a szektort, hogy függetlenül fejlődjön, szerveződjön,

kialakuljanak a pillérei, ehelyett egyre szorosabb korlátokat állít és csökkenti a forrásokat. Az NCTA támogatottak és maguk a lebonyolítók a magyar társadalom többségével nem tudták megértetni az időszakban, hogy mit is csinálnak, és ez miért fontos.

Az NCTA csak igen részleges és közvetett hatást gyakorolt a nonprofit szektor egészére. Ennek megállapítható okai között vannak már a program indulása előtt is látható, valamint a programidőszak alatt kialakult tényezők is. Előbbiek közül kiemelhető, hogy egy időben és pénzügyileg is korlátos program, ahol projektszinten maximum 33 hónapos fejlesztési folyamatra volt lehetőség, nem gyakorolhat azonnali hatást a szektor egészére. Utóbbiak közül a civil szervezeteket érő általános állami nyomásgyakorlás, és a jogi-pénzügyi környezet romlása játszotta a legnagyobb szerepet. (Ideértve az NCTA lebonyolítók és általában az érdekérvényesítő szervezetek ellen folytatott intenzív negatív kommunikációt és hivatali vizsgálatokat.)

Az NCTA-ra pályázó és a programban támogatott szervezetek jellemzői – néhány eltéréssel – jól leképezik a hazai nonprofit szektor statisztikai tükrét. A támogatott projektek közel fele a fővárosban, nagyobbik része városokban valósult meg, de itt kiemelendő, hogy kistélepüléseken működő szervezetek is sikerrel pályáztak (a projektek méretével és a pályázók kapacitásaival kapcsolatos feltételek dacára). Arányaiban sok pályázat érkezett a kevésbé fejlett északkelet-magyarországi térségekből. A pályázó és támogatott szervezetek nagyobbik része az elmúlt évtizedben kezdte meg működését.

A támogatott szervezetek projektjeikben elérték, legtöbb esetben túl is teljesítették a vállalt (kötelező) indikátorokat. A kitűzött célok, célcsoportok és módszerek sokfélesége miatt kevésbé lehetséges általános, és „kemény” adatokkal alátámasztható következtetéseket tenni a projektek társadalmi hatását illetően. Ugyanakkor épp emiatt, a projektek elemzése alapján egy nagyon sokszínű, a problémákra reagáló és aktív civil szervezeti kör képe rajzolódik ki a dokumentumokból. További jól látható jelenség,

hogy a szervezetek egy része tanulási folyamatként felfogva a pályázást, levonta a tapasztalatokat a korábbi elutasított pályázatából vagy pályázataiból, és élve a lebonyolítók által kínált konzultációs lehetőséggel akár többször is újrhangolta terveit.

Az NCTA pályázói és támogatottai élesen elkülönítik egymástól saját szervezetük és a szektor egészének megítélését – előbbiről határozottabban jobb véleménnyel vannak. Ennek oka lehet, hogy szervezetek többsége szűk közösséghez szól, összefüggésben azzal, hogy miközben egy ügyet képviselnek egy (földrajzilag vagy tématereületileg) kisebb közösségben, nem figyelnek a szervezetet és az ügyet körülvevő szélesebb társadalmi támogatottságra.

Az NCTA pályázói és támogatottai egyre fontosabbnak látják az NCTA-ban prioritásként kezelt területeket (nemi esélyegyenlőség, nők, fiatalok és romák helyzete), ugyanakkor negatívnak ítélik az elmúlt 4 év mérlegét. Az állami intézmények, így pl. a projektekben megkeresett iskolák többsége elzárkózott a partnerségek elől (bár ellenpéldák akadnak). Ez ellene hatott az NCTA támogatottak társadalmi szemléletformáló tevékenységeinek. A nőkkel és az ifjúsággal foglalkozó szakmailag felkészült szervezetek köre kicsi és ebben az NCTA sem tudott meghatározó változást hozni, igaz a női szervezetek programjai jobban kiléptek Budapest és a nagyvárosok határain kívülre. Erősödött az „ellenségesség” szexizmus a közbeszédben és a politikai kommunikációban. A ifjúsági ügyekkel foglalkozó projektek tapasztalatai alapján az NCTA-ban is látható az a trend, miszerint a fiatalok egyre inkább kivonulnak a közpolitikai térből, nem vesznek részt a közügyekben, míg az érdekérvényesítést és részvételt szinte csak civil szervezetek „tanítják”, azonban ezek működése (az intézményesült forma miatt) nem szimpatikus a fiatalok számára. Ugyanakkor az NCTA projektek jó eredményt értek el az ifjúság megszólításában. Hasonlóan erős képet mutattak a bevonásban a roma integrációval foglalkozó NCTA projektek, de míg helyi szinten pozitív közösségi visszajelzéseket kaptak, addig társadalmilag jelentős negatívumként említették, hogy a cigányság helyzetének javítására nincs politikai koncepció, sőt az időszakban még inkább elsorvadt a téma a politikai közbeszédben, s erre az NCTA támogatottak projektjei sem voltak hatással.

Az NCTA pályázói és támogatottai kiemelten fontosnak látják az államtól és pártpolitikától független, szakterületekre fókuszáló, mégis rugalmas, azaz a valós igényeknek és tanulási folyamatoknak teret adó támogatási rendszereket. Az NCTA-hoz hasonló támogatási rendszerek képesek lehetnek azokat az ügyeket is hatékonyan támogatni (vagy legalább segíteni napirenden tartani), melyek vagy az intézményrendszerek merevsége (pl. büntetés-végrehajtás), vagy az ellentétes politikai akarat (pl. szerhasználat) vagy esetleg a társadalmi tévhit és információhiány (pl. nemi esélyegyenlőség) miatt nehezen megfoghatóak. Az NCTA módszereinek és eljárásainak alkalmazását ezért más (potenciális) támogatók figyelmébe ajánlják – természetesen további fejlesztés és finomhangolás mellett.

Bevezetés

Az EGT és Norvég Civil Támogatási Alap 2013. február 12-én tartotta nyitó konferenciáját. A támogatók képviselői szerint a Norvégia, Izland és Liechtenstein által az Európai Unió (EU) kevésbé fejlett tagállamainak felzárkóztatásához nyújtott támogatási program, az EGT és Norvég Finanszírozási Mechanizmusok keretében működő, összesen 11 millió euró támogatási kerettel rendelkező EGT és Norvég Civil Támogatási Alap (NCTA) átfogó célja, hogy *„segítse a magyarországi civil társadalom fejlődését, valamint erősítse részvételét a társadalmi igazságosság, a demokrácia és a fenntartható fejlődés alakításában”*.

Továbbá *„az Alap kiemelt figyelmet fordít az emberi és kisebbségi jogokra (etnikai, vallási, nyelvi, szexuális orientáció alapján), a jó kormányzásra és átláthatóságra, a rasszizmus és az idegengyűlölet elleni harcra, a megkülönböztetés és a társadalmi egyenlőtlenségek, a szegénység és kirekesztés elleni fellépésre, valamint a nemek közti egyenlőségre, beleértve a nemi és családon belüli erőszakot”*.

Természetesen az olyan célok, mint a társadalmi egyenlőtlenségek felszámolása, a történelmileg is kódolt és időről időre mesterségesen újraszított idegengyűlölet hatékony csökkentése nem lehet egy ilyen rövid program reális célja. Azonban arra elegendő, hogy érzékenyítsen, a meglévő értékeket ne hagyja veszni, s az egyes problémák mentén olyan megoldási alternatívákat kínáljon, melyeket a program után is felhasználhatnak az érintett társadalmi csoportok.

2014-ben a hatásvizsgálatot azzal a céllal kezdtük el, hogy az NCTA lebonyolítóiként a kiszolgáltatott társadalmi csoportok hiteles szószólóinak munkáján, azaz az Alaphoz pályázó civil szervezetek munkáján keresztül mutassuk be a negatív vagy pozitív elmozdulást a fenti célok felé.

“ Az NCTA azzal a céllal jött létre, hogy segítse a magyarországi civil társadalom fejlődését, valamint erősítse részvételüket a társadalmi igazságosság, a demokrácia és a fenntartható fejlődés alakításában.

I. Mi is az az NCTA?

Már utaltunk az EGT és Norvég Civil Támogatási Alap szép hosszú nevének eredetére és a mögötte álló nagyobb programra. Annak megértése érdekében, hogy miért ekkor és ebben a formában nyújtott támogatást az Alap, szükséges egy rövid bemutatása annak a nemzetközi keretrendszernek, ami életre hívta az NCTA-t.

Az EGT és Norvég Finanszírozási Mechanizmusok három olyan európai ország támogatását takarják, amelyek nem tagjai az Európai Uniónak, de tagjai az Európai Gazdasági Térségnek (EGT), és úgy részesülnek az EU közös politikai, gazdasági és társadalmi előnyeiből, hogy közvetlenül nem járulnak hozzá annak fejlesztéséhez és fenntartásához. Az EU és e három ország, nevesül Norvégia, Izland és Liechtenstein (mint támogató államok) azért hozták létre az EGT Alapot és külön a Norvég Alapot, hogy segítsék az EU-hoz 2004 óta csatlakozott 13 államban, így Magyarországon is a gazdasági és társadalmi egyenlőtlenségek csökkentését. A társadalmi és gazdasági problémák a 13 államban eltérő módon jelennek meg, ezért a támogató és a kedvezményezett államok mindig kormányközi egyezményekben pontosítják, hogy az adott országban milyen területek támogatása lenne a legfontosabb.

Ilyen egyezmények alapján először 2004 és 2009 között több mint 135 millió euró értékű támogatást kapott Magyarország az első EGT és Norvég Finanszírozási Mechanizmusok keretéből. Ennek részét képezte az első NCTA 6,5 millió eurós kerete is. A második időszak szintén nemzetközi tárgyalásokkal indult, s ennek eredményeképpen 2012-ben indult el az újabb NCTA-program, ami 2017-ben zárul és az EGT és Norvég Alapok magyarországi 153 millió eurós (kb. 40 milliárd forintos) forrásából 13,5 milliós eurós (kb. 3,5 milliárd forint) kerettel rendelkezik.

A kormányok az NCTA vonatkozásban is megállapítottak kötelezően betartandó kereteket. Például azt, hogy az alapkezelőket a kormányok egyetértésével nyílt pályázati úton választják ki, akiknek függetlennek kell lennie a központi kormányzattól és pályázatkezelői tapasztalattal kell rendelkeznie. A nyertes az első NCTA-időszak alapkezelői konzorciuma lett. Az Ökotárs Alapítvány vezetésével az Autonómia Alapítvány, a Demokratikus Jogok Fejlesztéséért Alapítvány és a Kárpátok Alapítvány-Magyarország, mint lebonyolító alapítványok a nemzetközi egyezmény által deklarált célok mentén látják el az alapkezelő feladatait és indították el a hatásvizsgálatot.

A. Az NCTA célja és helye a nonprofit szektorban

Az EGT és Norvég Civil Támogatási Alap (NCTA) azzal az átfogó céllal jött létre, hogy reflektálva a magyar nonprofit szektor és a magyar társadalom (következő fejezetben részletezett) általános helyzetére, *„segítse a magyarországi civil társadalom fejlődését, valamint erősítse részvételüket a társadalmi igazságosság, a demokrácia és a fenntartható fejlődés alakításában”*.¹

Mindennek okán az NCTA az alábbi célokat tűzte ki maga elé:

- demokratikus értékek érvényesülése, ideértve az emberi jogokat;
- erősödő állampolgári aktivitás és részvétel a közügyek alakításában;
- érdekérvényesítési tevékenységek erősödése;
- hálózatokban, szövetségekben működő civil szervezetek együttműködésének fejlődése;
- a civil szervezetek kapacitásának megerősítése, a civil szektort támogató környezet kialakulása;
- jelentősebb hozzájárulás a fenntartható fejlődés eléréséhez;
- a megadott célcsoportok számára alapvető jóléti szolgáltatások fejlődése;
- társadalmilag sérülékeny csoportok megerősödése.

¹ Részlet az NCTA pályázati kiírásaiból. <https://norvegcivilalap.hu/hu/palyazati-dokumentumok-utmutatok-segedletek>

Ezek elérése érdekében az NCTA csak olyan tevékenységeket támogatott, amelyek mérhető (igazolható) változást, hatást céloztak meg ezeken a területeken (azaz amelyek megvalósulásával valami más és jobb lett, mint korábban volt), és amelyeknél a pályázók vállalták a hatás fennmaradását a projekt vége után is, azaz konkrét utóélete lesz az elvégzett munkának.

Kiírás	Projekttypus	Eljárásrend	Kiírás indítása	Támogatási összeg	Támogatási keret	Támogatott projektek ²
1.	Makroprojekt	Kétfordulós	2013. február 12.	I. témakör max. 120 000 € II. témakör max. 140 000 €	2,696 millió €	23 projekt
	Kisprojekt	Egyfordulós		max. 10 000 €	0,86 millió €	105 projekt
	Ösztöndíjprogram	Egyfordulós		1500 €/hónap	150 ezer €	12 gyakornok
2.	Közepes projekt	Kétfordulós	2014. január 13.	max. 70 000 €	4,34 millió €	47 projekt
	Kisprojekt			max. 20 000 €		89 projekt
	Ifjúsági tanulmányutak			max. 3000 €		9 pár
3.	Közepes projekt	Kétfordulós	2014. szeptember 1.	max. 50 000 €	3,6 millió €	56 projekt
	Kisprojekt			max. 15 000 €		90 projekt
4.	Akciópályázat	Kétfordulós	2013-tól folyamatos 2015 decemberéig	max. 5000 €	0,285 millió €	50 projekt

1. sz. táblázat: Az NCTA kiírásai, keretei és a támogatásra kiválasztott projektek

A pályázatok az 1. sz. táblázatban felsorolt projekttypusok szerint, nyílt pályázati kiírások alapján kerültek támogatásra az alábbi 7 tématerületen, melyekben a lebonyolító konzorcium és a támogatók által kötött szerződésnek megfelelően külön figyelmet kapott a nemi esélyegyenlőség, az ifjúság és a cigányság helyzetének javítása:

- **A terület** – demokrácia és emberi jogok
- **B terület** – női jogok és esélyegyenlőség
- **C terület** – közösség- és szervezetfejlesztés
- **D terület** – ifjúsági és gyermekügyek
- **E terület** – környezetvédelem és fenntartható fejlődés
- **F terület** – jóléti szolgáltatások társadalmilag sérülékeny csoportoknak
- **G terület** – társadalmilag sérülékeny csoportok megerősítése (fókusz: roma integráció)

² Az oszlop számai mindazon projekteket összesítik, melyek az NCTA kiválasztási eljárásainak keretében támogatási döntésben részesültek. Azonban több támogatásra kiválasztott szervezet esetében a szerződéskötési folyamat során vagy a szervezet, vagy a lebonyolító elálltak a szerződéskötéstől (vö. a IV. fejezet B pontjában a 8. sz. táblázat adataival).

A terület – demokrácia és emberi jogok. A témakör a jogvédelem fejlesztésére, beleértve a kisebbségek jogait (etnikai, vallási, nyelvi és szexuális kisebbségeket egyaránt), a rasszizmus, az idegengyűlölet és az antiszemitizmus elleni fellépésre, illetve a gyűlöletbeszéd és -cselekmények tudatosítását szolgáló szemléletformálásra koncentrált.

B terület – női jogok és esélyegyenlőség. A témakör a nemi megkülönböztetés és erőszak, valamint a szexuális zaklatás és emberkereskedelem elleni fellépést, illetve a szakmapolitikai érdekérvényesítési tevékenységet és részvételt ösztönözte a családon belüli erőszak, a gyermek- és fiatalkorú prostitúció elleni fellépés, illetve a reprodukív jogok és egészség érvényesítése és a témában jelző- és indikátorrendszerek kialakítása érdekében.

C terület – közösség- és szervezetfejlesztés. A témakör általánosságban a helyi együttműködések, a hálózatosodás és partnerség támogatását célozta. Makroprojektek esetében további elvárás volt a nagy, országos civil szervezetek felelősségének és szerepének újradefiniálása, különös tekintettel a kisebb helyi és regionális szervezetekkel való együttműködésekre a szervezetek közösségi beágyazottságának növelése és a közpolitika alakításában való részvételük serkentése érdekében.

D terület – ifjúsági és gyermekügyek. A témakör a fiatalok aktív állampolgárságának és társadalmi részvételi hajlandóságának fejlesztése, a sokszínűség, a kultúrák közötti párbeszéd és az esélyegyenlőség népszerűsítése, figyelemfelhívás a társadalmi kirekesztés, a rasszizmus, az idegengyűlölet, a gyűlöletbeszéd és -cselekmények elleni fellépés fontosságára, mindezen témák beépítése az ifjúsági munkába, a fiatalok tájékoztatásába és az ifjúságpolitikába.

E terület – környezetvédelem és fenntartható fejlődés. A témakör elsődlegesen a **“zöld”** szervezetek érdekérvényesítési és hálózatépítő képességének erősítését célozta, illetve olyan közösségi kezdeményezések segítését és megvalósítását ösztönözte, amelyek a fenntarthatóság elvét gyakorlati szinten építették be a mindennapi életbe úgy, hogy eközben a civil szervezetek és a helyi közösség kapcsolatát is erősítették.

F terület – jóléti szolgáltatások társadalmilag sérülékeny csoportoknak. A témakör a társadalmi egyenlőtlenségek, szegénység és kirekesztés elleni küzdelem támogatását célozta, különös tekintettel a vidéki területek és a kistelepülések elérésére, az emberi jogok védelmére és erősítésére, beleértve a kisebbségek jogait (etnikai, vallási, nyelvi és szexuális kisebbségeket egyaránt).

G terület – társadalmilag sérülékeny csoportok megerősítése (fókusz: roma integráció). A témakör a helyi közösségek támogatását célozta abban, hogy szövetségeket és munkacsoportokat hozzanak létre problémáik elemzésére és azok rövid és hosszú távú megoldására, és elsősorban romák részvételének támogatása olyan együttműködésekben, közös programokban, amelyek a kölcsönös bizalmat és elfogadást, valamint ezen csoportok hitelességét erősítik, s ezáltal alapot képeznek további közös munkákhoz.

Mindezekben a különálló témakörökön átívelően **akciópályázat** névvel önálló, folyamatos beadású támogatási lehetőség is segítette kampányok, közös mozgósító és érdekérvényesítő fellépések (alkalmi koalíciók) szervezését és lebonyolítását kizárólag olyan ügyekben, amelyek az NCTA horizontális szempontjainak valamelyikében (vagy közülük többen) kívántak változást elérni, azaz

- a demokratikus emberi, állampolgári és kisebbségi jogok érvényesítése (elsősorban etnikai, vallási, nyelvi, valamint szexuális orientáció alapján), azaz esélyegyenlőség;
- a jó kormányzás,³ az átláthatóság és részvételi demokrácia elősegítése;

³ A **jó kormányzás** hat alapelve a következő: (1) részvételre és bevonásra épít, (2) elszámoltatható, (3) átlátható, (4) felelős, (5) hatékony és (6) jogrendet követő. Ebből következik a korrupció iránti zéró tolerancia, a kisebbségek álláspontjának figyelembevétele, valamint a társadalom legsérülékenyebb csoportjainak meghallgatása a döntéshozás során.

- a rasszizmus, az idegengyűlölet, az antiszemitizmus, a homofób viselkedésminták és a szélsőségek viszaszorítása;
- a megkülönböztetés és kirekesztés helyett a tolerancia, a multikulturalizmus, a társadalmi befogadás és sokszínűség erősítése, a kultúrák közti különbségek megismerése és elfogadása;
- a szegénységből és társadalmi egyenlőtlenségekből adódó problémák megértése, enyhítése, megoldása (különös tekintettel a roma népesség helyzetére);
- a nemek közti egyenlőség elősegítése, továbbá a nemi és családon belüli erőszak, valamint az emberke- reskedelem visszaszorítása;
- a hálózatokban, szövetségekben működő civil szervezetek együttműködésének fejlődése;
- a környezeti és társadalmi fenntarthatóság szempontjainak érvényesítése érdekében tervezett tevékenységek.

Az NCTA első évében kiírt úgynevezett **makroprojekt** pályázat pedig az akciópályázathoz hasonlóan nem témakör szerint, hanem átfogóbban kívánt hozzájárulni a nonprofit szektor fejlesztéséhez. Itt a fenti A, B, C és D tématerületek ötvözésével két nagy témában pályázhattak civil szervezetek, és egyszeri alkalommal nonprofit gazdasági társaságok. A két vegyes téma:

I. téma: az országos vagy regionális szinten működő emberi jogi, jog- és érdekérvényesítő civil szervezetek hosszú távú megerősítése, stratégiájuk, kapacitásaik fejlesztése, munkájuk támogatása ÉS tudásuk, tapasztalataik, képességeik átadása a civil szektor más szervezeteinek a (1) demokrácia és emberi jogok, (2) női jogok és esélyegyenlőség, (3) ifjúsági és gyermekjogok területén.

II. téma: az országos vagy regionális szinten működő szervezet- és közösségfejlesztő civil szervezetek hosszú távú megerősítése, stratégiájuk, kapacitásaik fejlesztése, munkájuk támogatása ÉS tudásuk, tapasztalataik, képességeik átadása a civil szektor más szervezeteinek, a szektor megújítása érdekében.

A pályázóknak mindkét témakörben vállalniuk kellett, hogy a projekt keretében tudásukat, tapasztalataikat átadják más, kisebb helyi/regionális civil szervezeteknek/csoportoknak, ennek érdekében képzési, mentori, coaching stb. programokat indítanak. Az I. témakörben minden pályázó szervezetnek legalább 10, a II. témakörben legalább 15 szervezettel kellett együtt dolgoznia.

II. A módszertan főbb keretei és korlátai

A hatásvizsgálat az alábbi módszereken alapult:

1. A nonprofit szektor, illetve az NCTA tématerületeinek, témaköreinek helyzetével foglalkozó szakirodalmi források feldolgozása.
2. Online kérdőíves felmérés az Alap felhívásaira pályázó szervezetek körében. Két alkalommal, először 2013 tavaszán, a program első felhívására beérkezett pályázatok értékelésekor; majd 2015 nyarán, az utolsó pályázati felhívást követően került sor kérdőívek e-mail-es kiküldésére a pályázói adatbázisban regisztrált szervezetek részére.
 - a. Az első kérdőíves felmérés célja az újonnan indult támogatási programra pályázó szervezetek jellemzőinek, ismereteinek és a programról alkotott véleményének megismerése volt. A kérdőívet 2013. május 8-tól június 15-ig lehetett kitölteni, azaz az első pályázati felhívás beadási határidejének lezárása után, de még az értékelés és az eredmények nyilvánosságra hozatala előtt. A www.norvegcivilalap.hu oldalon regisztráltaktól – 1838 személy (illetve szervezet) – összesen 550 kitöltött kérdőív érkezett, tehát a potenciális válaszadók kb. 30%-a válaszolt. Az 55 kérdéscsoportból álló ív négy fő részre tagolódott: (1) a szervezetekkel kapcsolatos általános adatok; (2) a pályázati programmal kapcsolatos ismeretek; (3) a programmal szembeni előzetes elvárások; (4) a program értékelése, kezdeti tapasztalatok.
 - b. A második online kérdőíves vizsgálat célja a pályázó szervezetek jellemzőinek bemutatása mellett elsősorban a nonprofit szektorral kapcsolatos általános vélekedések megismerése, valamint a végéhez közeledő támogatási program hatásának értékelése volt. A kérdésre a harmadik, azaz utolsó pályázati felhívás értékelése és a nyertesek kihirdetése után, 2015 nyarán (válaszadásra 2015 júliusától szeptemberig volt lehetőség) került sor. A beküldött 451 elemezhető kérdőív kitöltői közül 209 válaszadó (46,3%) pályázó nem nyert, míg 242 (53,7%) nyert valamilyen támogatást az NCTA vizsgált pályázati ciklusában. Az összesen 47 kérdéscsoportból álló ív szintén négy fő részre tagolódott, a korábbtól némiképp eltérő struktúrát követve: (1) a szervezetekkel kapcsolatos adatok; (2) a nonprofit szektor helyzetével kapcsolatos vélekedések; (3) az NCTA keretében tervezett (támogatott/elutasított) projektek tapasztalatai; (4) az NCTA hatásának vizsgálata.
3. Külső (független) szakértők, a pályázatok értékelői, valamint a támogatott szervezetek (témakörönként) képviselőinek körében 2016 tavaszán felvett, összesen 14 fókuszcsoporthoz tartozó interjú:
 - a. két fókuszcsoport témája volt a nonprofit szektor, szakértők (kutatók, támogatók, segítő szakemberek) bevonásával;
 - b. kettő az NCTA pályázatainak értékelésében, bírálatában részt vett személyekkel (értékelők, külsős bíráló bizottsági tagok);
 - c. nyolc a támogatottakkal, témakörönkénti bontásban;
 - d. kettő a projektekben részt vett fiatal foglalkozásvezetőkkel, emellett
 - e. regionális napok keretében hat workshop zajlott támogatottakkal.
4. A pályázati adatlapok vizsgálható információit, a támogatott projektek főbb adatait, az értékelők megfigyeléseit tartalmazó adatbázisok létrehozása és elemzése.
5. A támogatott szervezetek projektjeinek előrehaladásáról készült értékelő jelentések feldolgozása.

6. A program munkatársak által legeredményesebbnek tartott projektekről gyakornokok bevonásával készült 16 esettanulmány.
7. Az NCTA-val, és azon belül is elsősorban a „*norvég ügyel*” kapcsolatos, a program munkatársak által folyamatosan gyűjtött médiamegjelenések feldolgozása.
8. Egyéni interjúk a támogatott projektekben résztvevő célcsoporttagokkal.

Jelen tanulmány fizikai korlátai miatt több kiegészítőt és adatot, mint például a támogatott projektek összefoglalóit, az esettanulmányok egy részét vagy az egyes adatok összehasonlító elemzésének érdeklődésre számot tartó, de nem legfontosabb részeit nem e szövegben, hanem az NCTA hivatalos programoldalán (www.norvegcivilalap.hu) megjelentetett elektronikus kiadvány mellékleteiként tesszük közzé.

A választott módszerek alkalmasak voltak arra, hogy a nonprofit szektor és a civil szervezetek általános helyzetéről, illetve az NCTA-pályázóknak és -támogatottaknak a szektorról és a saját szervezetéről alkotott nézeteit szondázzuk. Ugyanakkor kezdettől fogva ismert volt „*a körtét az almával*” probléma, vagyis hiába adott meg az NCTA támogatandó célokat és támogatási tématerületeket (ezekről később értekezünk bővebben), egyúttal arra is kért minden pályázót, hogy ezeket a saját problémáira és helyzetére szabva értelmezze.

Vagyis maga az NCTA arra törekedett, hogy ne szabjon indokolatlan korlátokat a pályázati ötleteknek, hogy a szándékosan szélesre nyitott tématerületeken mindenki megtalálja a maga ötletének a helyét. Ez azt is eredményezte, hogy egy tématerületen belül nem sablon pályázatok, hanem egymástól céljaiban, célcsoportjában, módszereiben és elvárt eredményeiben is lényegesen eltérő pályázatok születtek. Emiatt viszont számos pályázati adat, leginkább a célok, a megvalósítási módszerek és az eredmények annyiféle értelmezést mutattak, ahány pályázó lejegyezte azokat.

Az elemzés érdekében természetesen szükség volt az igen különböző adatok egységes kategóriákba rendezésére, de ahol ez nem volt lehetséges, vagy jelentéstartalmában torzíthatta volna az elsődleges adatforrás, a szervezetek és célcsoportjaik által megfogalmazott véleményeket, ott a vélemények szó szerinti közlésén keresztül ábrázoltuk az adott téma megítélését.

E módszertani választás és korlátállítás oka pedig azt volt, hogy az adatok alapján nem egy szűk pályázatói és szakértői kör szemüvegén keresztül láttak visszatükrözése volt a cél, hanem a nonprofit szektor, s azon belül az NCTA-ra pályázó civil szervezetek és tágabban a mögöttük álló közösségek véleményének közlése.

“ Az NCTA arra törekedett, hogy ne szabjon indokolatlan korlátokat a pályázati ötleteknek.

III. A nonprofit szektor Magyarországon

Tekintve, hogy az NCTA a magyarországi civil szervezetek (elsősorban egyesületek és alapítványok) anyagi támogatásán keresztül tudta a céljait érvényesíteni, ezért e szervezetek általános magyarországi helyzetének ismerete meghatározó jelentőségű ahhoz, hogy pályázati programjaikat értékelni tudjuk. A hatásvizsgálat során két komplex kérdésre kerestük a választ.

- a. Hogyan változtak az elmúlt években és milyenek jelenleg a „*magyarországi viszonyok*”?
- b. Hogyan hatott az NCTA az általános magyarországi helyzetre (ezen belül kifejezetten a célterületek és célcsoportok helyzetére)?

A. A nonprofit szektor helyzete az NCTA indulása előtt

A nonprofit szektor helyzetét – kiemelve az NCTA által prioritásként kezelt nemi esélyegyenlőséget, az ifjúság és a cigányság helyzetét – a konzorciumi pályázat 2012-ben készült leírása alapján a következőképpen foglalhatjuk össze.

Jogi, gazdasági és társadalmi háttér

Az elmúlt évtizedekben Magyarország nonprofit szektora változó fejlődési utat járt be, egy dinamikus fejlődési szakasz után, az ezredfordulótól nagyjából 2010-ig a folyamatok stabilizálódtak, a fejlődés fokozatosan lassult, stagnálni kezdett a szektor, melynek különböző területeket átfogó tevékenysége leginkább a szolgáltatásnyújtásban volt tetten érhető. A fejlődés több összefüggő tényező viszonyrendszerével magyarázható. Elsősorban az 1989-90-es rendszerváltással, amely egyrészt magával hozta a civil társadalom működéséhez szükséges jogi és politikai háttér kialakulását, másrészt 1994 után a Parlament és más állami szervek a közfeladatok ellátására különböző közalapítványokat, nonprofit társaságokat hoztak létre.⁴

A rendszerváltáskor kialakított új jogi háttér, amely biztosította a civil nonprofit szervezetek számára a nemzetközileg elfogadott sztenderdek alkalmazását, folyamatosan alakult az évek során (pl.: 1998 közhasznúsági törvény, 2003 Nemzeti Civil Alapprogram, 2005 önkéntes törvény). Az NCTA-program indulása előtt – több mint egyéves előkészület után – 2012. január elsején hatályba lépett az új civil törvény, a 2011. évi CLXXV. törvény az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról.

A törvény javára írható, hogy számos új eszközt vezetett be, igazodva a gyakorlati igényekhez és körülményekhez, két főbb fejezete azonban erősen vitatott maradt: a közhasznúsági jogállás újraszabályozása és a Nemzeti Civil Alapprogramot (NCA) váltó új Nemzeti Együttműködési Alap (NEA) gyökeresen átalakított és centralizált működése.

A magyarországi nonprofit szektor működésének a kezdetektől a leggyengébb pontja a finanszírozási háttér. Korábban az anyagi javak jelentős része a közalapítványoknál és a nonprofit társaságoknál koncentrált, míg a „*valódi*” civil szervezetek (egyesületek és alapítványok) bevétele csökkent.

2011-ben a finanszírozás tovább szűkült, az állami támogatások az előző időszakhoz képest szinte a felére

⁴ Bocz János: A nonprofit szektor strukturális átalakulása Magyarországon. A magyar nonprofit szektor az 1990-es évek elejétől a 2000-es évek közepéig. (Structural transformations of the Hungarian nonprofit sector from the early 1990's to the mid-2000's) Doktori disszertáció, Budapest, 2009

csökkentek, a vállalati és magántámogatások pedig nem léptek a helyükbe. A NEA maradt az egyetlen olyan állami forrás, melyből fedezhetők az általános működési költségek, az egyéni elbírálású miniszteri támogatások csak konkrét projektekre és speciális feladatok ellátására vehetők igénybe.⁵

Az Európai Unió Strukturális Alapjai által nyújtott támogatás csak a nagyobb, intézményesült keretek között működő szervezetek körében volt elérhető, és időnként több problémát okozott, mint amennyi pénzügyi előnnyel járt a részben államilag meghatározott, túlzott adminisztrációs elvárások és folyósítási problémák miatt. Megoldás lehetne erre az EU által ismert és elismert ún. „**közvetett támogatás**” struktúrája, azonban úgy tűnik, hogy a döntéshozók nem szándékoznak átruházni a támogatásosztás feladatkörét olyan külső és független forráselosztónak, aki felett nincs közvetlen kontrolljuk.

A külföldi magánalapítványok kivonulása Magyarországról 2012-re gyakorlatilag befejeződött, így ezek támogatása a tárgyévben nem volt mérhető szektorális szinten.

Összességében elmondható, hogy a magyar civil szervezetek 2012-re nem tudtak olyan mértékben EU-támogatásokhoz jutni, mint ahogyan azt a társadalomban betöltött szerepük szerint megérdemelték volna,⁶ alapvetően kevés pályázati felhívás volt elérhető a civilek részére.

Több mint kettő évtizeddel a rendszerváltás, a demokratikus átmenet kezdete után 2012-re világossá vált, hogy sem a társadalomban, s így a politikai elitben sem váltak belsővé azok az értékek, melyek egy nyitott és demokratikus államot jellemeznek. A közpolitika a program indításakor továbbra is bővelkedett megoldatlan problémákban, a közpolitikai gondolkodást továbbra is kötötték egyes megoldatlan ösztársadalmi jelentőségű kérdések, mint például a pártfinanszírozás átláthatatlansága vagy a korrupció visszaszorítása. Mindezek erősen ösztönözték a társadalom majd minden területén megjelenő korrupt kapcsolatok kialakulását, melyek számos esetben közvetve vagy közvetlenül érintették a civil szervezeteket is. Például 183 ország közül az 54. helyet érte el Magyarország a Transparency International Korrupció Érzékelési Indexe szerint.⁷ Néhány korrupciós ügy a civil szektort is gyanúba keverte: a Zuschlag-botrány⁸ kapcsán támadott szervezetek árnyékot vetettek az egész szektorra. Ezek és egyéb tényezők a közbizalom hanyatlását okozták, ami viszont súlyosan csökkentette a társadalom közpolitikában való részvételi hajlandóságát.⁹

Természetesen ez is hozzájárul az általános közbizalom alacsony szintjéhez, a legtöbb közintézmény – beleértve az Országgyűlést és a politikusokat és általában a politikát – elveszítette az állampolgárok bizalmát.

Elméletileg Magyarországon a társadalmi szervezeteknek meglehetősen erős jogi háttérük volt ahhoz, hogy a kormányzatot elszámoltassák. A személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 1992. évi LXIII. törvény garantálta a közérdekű adatokhoz való hozzáférést, és 2005 óta a minisztériumok is kötelesek voltak a jogszabályi előkészítés anyagait honlapjaikon nyilvánosságra hozni. Ugyanakkor, ha a

nyilvánossági kötelmeket megsértették az nem járt szankciókkal, így ennek betartási gyakorlata az egyes minisztériumokban eltért, s nem volt ritka a szabálysértés vagy az egyes jogszabálytervezetekkel kapcsolatban megfogalmazott vélemények figyelmen kívül hagyása. Ezt súlyosbította az új „**stratégiai partnerségek**” építésének gyakorlata is, melyben a minisztériumok tovább szűkítették társadalmi párbeszédet, amibe látványosan nem vonták be az ágazati szakpolitikában jártas civil szervezetek (többségét), helyettük kamarákkal, egyházakkal és egyéb szervezetekkel építettek partnerséget.

A gyakorlat azt mutatta, hogy az állami bürokrácia a társadalmi részvételt és az érdekképviselést 2012-ben még mindig nyűgként tekintette,¹⁰ ennek megfelelően sokkal gyengébb volt az érdekérvényesítés az állami támogatástól függő területeken. A kisebb vidéki szervezetek jobban függtek az önkormányzati támogatásoktól és a települési, helyi vezetőktől, akik az érdekérvényesítési erőfeszítéseket sok esetben személyük iránti támadásnak vélték.

A gyorsan változó és egyre kontrolláltabb környezetben kihívást jelentett a hosszútávon fenntartható eredmények elérése, akkori vélekedés szerint a politikai érdekek és uralkodó ideológiák gyors változása megsemmisítőleg hathat a civil szervezetek addig elért eredményeire. Ugyanakkor érdekes trendként volt megfigyelhető, hogy egyre több, a közösségi médiára alapozó spontán (az intézményesült keretek nélküli) állampolgári szerveződés alakult.

2012 előtt a szolgáltatást nyújtó szervezetek rendelkeztek a legnagyobb kapacitással a szektoron belül; a társadalmi igényeket kielégítendő tevékenységük igen széles spektrumon mozgott: álláskeresés, szociális területek, fogyatékosügy, esélyegyenlőség, oktatás, kultúra stb.

Sajnálatos módon a korábban a civil szervezetek által (főleg állami, önkormányzati támogatással) ellátott szolgáltatások száma (a támogatás visszafogása és a szolgáltatások átszervezése miatt) csökkent, s e kiesőket az állam nem mindig helyettesítette újakkal. Sőt épp ellenkezőleg, egyre több hiányterület alakult ki, ahol a társadalmi igény kielégítetlen maradt, és ez leginkább a társadalmilag sérülékeny csoportokat (pl. romák, hajléktalanok) érintette hátrányosan.

NCTA által prioritásként kezelt „alszektorok” a civil társadalomban 2012-ben

A **nemi esélyegyenlőség**, a „gender” kérdés 2012-ben még mindig nem volt széles körben ismert fogalom és azt az akadémiai kutatások sem kellő részletezettséggel tárgyalták,¹¹ így csak meglehetősen szórványosan voltak találhatóak adatok a nemi alapú diszkrimináció magyarországi megjelenési formáiról és az okozott károkról. Ez azért is kiemelten súlyos probléma, mert az ezt felismerő civil szervezetek nem rendelkeztek kellő forrással (vagy esetenként az adatokhoz való hozzáféréssel) a mélyebb kutatások elvégzéséhez pl. a gyermekprostitúció vagy a családon belüli erőszak esetében.

A problémát az is súlyosbította, hogy az országban a női jog- és érdekvédelmi szervezetek száma és tagsága alacsony volt, és a legnagyobb városokon kívül szinte egyáltalán nem értek el vidéki térségekbe. Ez ok és okozat is egyben, de mindkettő a nők alacsony közéleti szerepvállalásával függ össze (pl. a magyarországi

5 292/2009 Kormányrendelet az államháztartás működési rendjéről

6 A Nemzeti Fejlesztési Ügynökség vonatkozó statisztikáit a szervezet 2014. január 1-ei megszüntetése után átszerkesztették és az alábbi honlapokon elérhetőek: <https://www.palyazat.gov.hu/> és a <http://www.euter.nfu.hu/> honlapokon

7 Korrupció Érzékelési Index 2011, (6. o.) Transparency International, 2011. december 1. https://issuu.com/transparencyinternational/docs/ti_cpi2011_report_print?mode=window&backgroundColor=%23222222 (2017.02.27.)

8 Zuschlag János politikust bünszervezetben elkövetett csalással tartóztatták le, miután az ügyészség 15 civil szervezet gazdálkodását vizsgálva arra a következtetésre jutott, hogy a politikuson és társain keresztül a civil szervezetek szabálytalanul kaptak vagy használtak fel pályázati pénzeket.

9 Péterfi Ferenc: Példátlanul alacsony szinten a közbizalom – Gyorsjelentés 2009, Közösségfejlesztők Egyesülete, <http://kozossegfejlesztes.hu/> (2017.01.31.)

10 NOSZA Közhasznú Egyesület a Nonprofit Szervezetek Jogaiért Nosza Egyesület, <http://www.jogalkotas.hu> (2017.02.27.)

11 Gender tudománnyal foglalkozó műhelyek: CEU Gender Studies Tanszék, Budapesti Corvinus Egyetem Gender és Kultúra Kutatóközpont, Semmelweis Egyetem, Viselkedéstudományi Intézet, Nemi Szerepek, Gender Orvosi Munkacsoport, ELTE Szociálpolitika Tanszék, a KSH és a TÁRKI egyes kutatásai. A gender egy lehetséges magyar fordítása a társadalmi nem.

országgyűlési képviselők 9%-a volt akkor nő, ami az EU-s átlaghoz képest igen alacsony). Az ország a nők politikai szerepvállalását vizsgáló nemzetközi felmérésben a 10 legrosszabban szereplő állam között volt.¹²

Összhangban a korábban írottakkal a női jog- és érdekvédelmi szervezetek működését különösen veszélyeztették a pénzügyi nehézségek, az állandó, de kevés létszámú és túlhajsolt tagság (munkatársak, aktivisták stb.) sem támogatói (pl. tagdíj alapú működés), sem adminisztrációs (pl. EU-s pályázatok lebonyolítása) szempontból nem biztosított elegendő hátteret.

Ráadásul – a nemzetközi, pl. ENSZ-intések ellenére – az állam sem kezelte megfelelően a témát, a szociális ellátó hálózat elemei és a bűnüldöző szervek együttműködése esetleges volt, és mindkettő csak érintőlegesen engedte bekapcsolódni az évtizedes múlttal és releváns tapasztalatokkal rendelkező civil szervezeteket. A széttartó működés egyik oka lehetett, hogy nem volt olyan állami hivatal vagy szerv, ami a téma felelőse lett volna.

A **fiatalokat** tekintve ugyanaz volt elmondható 2012-ben, mint a társadalomról általában, vagyis részvételük csökkenő tendenciát mutatott a közügyekben. Ennek fő oka, hogy az *„intézményesült világ”*, ideértve azokat a formális civil szervezeteket is, melyek fiatalokkal foglalkoznak, nem volt képes megszólítani őket.¹³ Hatalmas szakadék tátongott az ifjúságpolitikában a szolgáltatások és a fiatalok valós igényei között,¹⁴ ezért a fiatalok inkább csak szemléltői voltak mintsem alakítói a róluk és nekik szóló programoknak. A részvételre ösztönzést az is nehezítette, hogy hiányoznak a területen dolgozó egyes szakemberek kompetenciái a bevonáshoz, a tényleges közösségi részvétel facilitálásához. Alapvetően az ifjúsági szervezetek érdekképviselője volt az egyik legrosszabb, és az ő kapcsolatuk volt a leggyengébb a központi kormányzattal és az önkormányzatokkal.

Nehezítette a helyzetet, hogy a civil szervezetek közül csak néhány tűzte ki céljává a fiatalok aktivizálását, önkéntességre, részvételre ösztönzését, és a meglévő ernyőszervezetek legnagyobb problémája is az volt, hogy nem tudták bevonni tagjaik közé az ifjúsági szervezeteket.¹⁵

Mindeközben egyre nagyobb népességet érintett a gyermekszegénység, a fiatalok munkanélkülisége, a korai iskolaelhagyás, nőtték az egyenlőtlenségek és a társadalmi kirekesztés. Főleg a szegényebb és cigány fiatalok látták egyre rosszabbnak az elkövetkező éveket, s a helyzetet a kormányzat azon tervei sem javították, melyek a tankötelezettségi korhatár csökkentéséről, a szakképzési rendszer átalakításáról vagy éppen az állami felsőoktatási helyek számának megnyirbálásáról szóltak.

Nyilvánvalóan aktívabb érdekképviselőre és cselekvésre volt szükség ahhoz, hogy a fiatalok szembe tudjanak nézni a kihívásokkal.

A **roma lakosság** szempontjából a rendszerváltás nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket és 2012-re a magyar lakosság e téren az egyik legelutasítottabb lett egész Európában. A társadalom nagy részét kitevő, a

javakból fokozatosan kiszoruló és elszegényedő alsó középosztály egyre ellenségesebb érzésekkel viseltetett a nálánál is szegényebbek iránt, s felerősödött a bűnbakképzés. Ennek egyik szélsőséges megnyilvánulása volt az a 2009-es romák ellen irányuló támadássorozat, melyben hét ember, köztük egy ötéves gyermek is életét veszítette.

A társadalmi hangulatváltozás, az egyes társadalmi csoportok között tapintható feszültség segítette a szélsőjobboldali, EU-ellenes, autoriter csoportok megerősödését a politikai életben is. Sajnálatos módon mindez, vagyis a szolidaritás hiánya, az idegengyűlölet és az intolerancia EU-szerte kihívást jelentettek minden demokratikus állam számára.

Mindeközben minden politikai erő egyetértett abban (igaz, más-más megoldásokat javasolva), hogy a cigányság helyzetének rendezése az egyik legkomolyabb kihívás az országban. A roma lakosság kulturálisan nem volt egységes, jelentős részük nem beszélt a cigány dialektusokat, nem volt cigány identitása, így nekik, miután fokozatosan kiszorultak a rendszerváltás után gyökeresen átalakuló munkaerőpiacról, ez a megtartó erő sem maradt. Sok családban már többgenerációs volt a munkanélküliség. A roma lakosság nagy részének nem volt hozzáférése az alapvető szociális juttatásokhoz, és az élet minden területén negatívan diszkriminálták őket. Az állam illetékes szervei csak mérsékelten látták el feladataikat, és ez sok esetben egyáltalán nem biztos, hogy a végrehajtó szerv felelőssége volt. Mellettük egy viszonylag egységes értékbázissal és társadalmi jövőképpel rendelkező civil szervezeti kör állt, amely épp ezért talán a leghatékonyabban tudott fellépni a szegénység és kirekesztettség ellen.

Összegzőként általában véve elmondható volt, hogy az állami és üzleti szektorral összevetve a nonprofit szektor komoly hátrányokkal nézett szembe.

A szervezetek megélhetési gondokkal küzdöttek: többen is, főleg a nagyobbak közül *„intézményesült holtpontra”* jutottak, eredeti tevékenységüket, missziójukat háttérbe szorították a szervezet fenntartásáért tett erőfeszítések. A szervezetek súlyos értékválságban szenvedtek, akárcsak a társadalom egésze, amihez csak hozzátett, hogy az állami szervek nem adtak pozitív visszajelzést évtizedes munkájukat illetően.

Hiányzott a tudatosság, egy általánosan kialakult, elfogadott kép a szektorról és annak működéséről, hiányzott a rendszerszemléletű gondolkodás. Mindennek alapfeltétele lett volna, hogy az erős legitimitással rendelkező szervezetek és kevésbé formális csoportok is fokozottan figyeljenek egymásra, és saját helyi közösségeiket, hallgatóságukat bevonják munkájuk tervezésébe, és a végrehajtásba.

Az NCTA szerepéről, céljainak megítéléséről és kiírásainak eredményességéről

A fókuszcsoportok résztvevőit és a kérdőívek kitöltőit is kérdeztük a nonprofit szektorról és a programról. Az. Az NCTA ismertségéről 2013-ban felvett kérdőív szerint a válaszadók többnyire ismerték az NCTA-t, helyesen válaszoltak a tevékenységét, céljait firtató kérdésekre. Az NCTA ismerete a második, 2015-ben felvett kérdőívben is magas pontszámot ért el, míg az EGT és Norvég Alapokat (civil alap nélkül) kevésbé ismerték a válaszadók.

Magyarországi Zsidó Szociális Segély Alapítvány (MAZS)

“ Az NCTA alapvetően olyan területeket tartott életben, és hozott létre újabb sejteket, amelyeket e nélkül kizárólag csak külföldi magánforrás tudott volna életben tartani.

12 Világgazdasági Fórum, Global Gender Gap jelentés 2011, (23. o.) Country profile page Hungary: 194-5. o. http://www3.weforum.org/docs/WEF_GenderGap_Report_2011.pdf (2017.02.07.)

13 Youth Policy in Hungary 2008 http://www.youthpolicy.org/national/Hungary_2008_Youth_Policy_Review.pdf (2017.02.27.)

14 Szabó Andrea – Bauer Béla (szerk.): Ifjúság 2008 gyorsjelentés

15 Youth policy in Hungary 2008

Az NCTA céljairól a 2015-ös kérdőívben kérdeztük a szervezeteket, akik többnyire egyetértettek azokkal az állításokkal, hogy az NCTA céljai, várt eredményei és támogatási területei a jelenlegi releváns társadalmi problémákhoz illeszkednek, és az NCTA-projektekben elért eredmények, hatások a projektek lezárása után fennmaradhatnak, érzékelhetők lesznek. Kevesebben gondolták azt, hogy az NCTA céljai és várt eredményei más támogatási programok keretében is elérhetők, és hogy az NCTA által támogatott tevékenységi területeket más támogatási programok is támogatják.

A **fókuszcsoporthoz** elhangzottak szerint az NCTA alapvetően olyan területeket tartott életben, és hozott létre újabb sejteket, amelyeket e nélkül kizárólag csak külföldi magánforrás tudott volna életben tartani. A tématerületek a (köz)politikához közel álló témák, amiket éppen nem az aktuális hatalomnak kellene meghirdetni. *„Ezek a programok funkciókra akarják megtanítani a civileket, hogy lehet ezt csinálni, másokat is bevonni. Most ez nem egy kormány-kompatibilis elem.”*¹⁶ A legfontosabb helyekre jutott a támogatások jó része: *„Nem véletlen támadott az NCTA tevékenysége, mert egyszerűen a legfontosabb helyeken lépett be egy űrbe egy csomó ilyen tevékenység. Úgyhogy szerintem ilyen szempontból ez tényleg egy nagyon jól felvállalt dolog volt. Meg valószínűleg jól előkészített, hogy mire van most szükség Magyarországon, ahol haldoklik a demokrácia.”*¹⁷

Az **értékelők** közül többen is az államtól és politikavezéreltségtől független utolsó forrásnak tartják az NCTA-t – amikor indult, egy volt a sok közül, végül is az egyetlenné vált az utóbbi években. Jellemzője, hogy fajlagosan nagyobb támogatás, mint például az szja 1%, így a célcsoportok szervezeti körének bevételi struktúrájában ez sokkal jelentősebb részt képvisel, sőt sok szervezet esetében ez a túléléssel volt egyenlő. Az NCTA szerintük szakmailag az egyik legkiválóbb a pályázatok bírálati módszere szempontjából, már csak a nagyfokú függetlenség miatt is, és fontos, hogy a támogatásokat egy kifejezetten aktív alszektor használja fel.

A **támogatottak** egyetértettek abban, hogy az NCTA hiánypótló, egyike a Magyarországon elérhető kevés független és elfogulatlan forrásnak. Olyan ügyeket (is) mert támogatni, amire máshonnan nem lehet forrást

“ A támogatottak kimondottan pozitívan értékelték, hogy a kiírás illeszkedett az alaptevékenységükhöz, így nem kellett csak a pályázat kedvéért átformálni azt.

szerezni, és ennek mainstreaming hatása, illetve üzenetértéke volt. A visszajelzések szerint valódi pályázati kiírások születtek, valódi célokkal. A támogatottak kimondottan pozitívan értékelték, hogy a kiírás illeszkedett az alaptevékenységükhöz, így nem kellett csak a pályázat kedvéért átformálni azt. Nem kellett „beleszuszakolni” sem a tevékenységüket, sem a célcsoportokat a kiírásba, folytathatták azt a munkát,

amire szerveződtek és amire valóban szükség van – ez sok más pályázat esetében nincs így. (Bár olyan véleményt is megfogalmaztak, mely szerint a célok megfogalmazása és körülírása „kicsit túl elasztikusra sikerült”).¹⁸ Sok kis szervezet életében döntő volt a támogatás, alkalmazottaik lettek, módszertannal kezdtek dolgozni, így indulhatnak más pályázatokon is.

Számos támogatott pozitívként említette az átláthatóságot, és a lebonyolítókkal kialakult partneri viszonyt, hogy a pályázatkezelők valóban kíváncsiak voltak a szakmai megvalósításra, nem csupán a pénzügyeket követték. Az alapos nyomon követés és a kapacitásépítő törekvések nyomán a kezdő szervezetek elsajátíthatták mind a pályázatírást, mind a projekt lebonyolítás technikáját. Ilyen támogatói szemlélettel koráb-

ban csak nyugati (magán)adományozóknál találkoztak, akik *„örülnek, hogy segíthetnek”*. Az online felületet példaértékűnek nevezte az egyik résztvevő, valamint azt, hogy mindenki kapott szakmai visszajelzéseket a pályázatáról. Bármilyen kérdésük merült fel, a lebonyolítók maximális rugalmassággal és megoldásra törekvéssel válaszoltak. Ezt illetően sok pozitív visszajelzés érkezett az ország számos pontjáról. Külön kiemelték a projekttervezést bemutató videót, amit a honlapon mindenki elérhetett.

Pozitívan értékelték a fókuszcsoporthoz támogatott résztvevői az eredménycentrikusságot, azt hogy a támogató elsősorban nem azt tartja szem előtt, mit csinál, hanem hogy mit ér el a szervezet. Az egyik támogatott kiemelte az 1-es melléklet hasznosságát, amelyben a pályázató maga fogalmazta meg a projektet, és így egyértelművé váltak számára a súlypontok. Sok szervezetnek nagyon jól jött a kiegészítő pályázat, volt olyan támogatott is, akinél végül ez vette át a vezető szerepet.

A támogatotti fókuszcsoporthoz a rendszert összességében jónak találták a résztvevők, és a témaköröket tekintve nem emeltek ki fejlesztendő pontokat. A pályázatói kultúrát az egyik támogatott szemléletformálónak nevezte, mert partnerként és tiszteletteljes hangnemben lehetett megbeszélni a problémákat, és így a korábban félénkebb szervezetek is mernek őszintén kommunikálni a projektről. Kiemelték azt is, hogy a civil szervezet mint támogatáskezelő nagy előnyt jelent, és az is, hogy a pályázat *„mögött van személy”*, akinek ráadásul személyes tapasztalata van a civil életéről, és valóban érdekelte a projekt.

A támogatottak nagyra értékelték a lebonyolítók által szervezett pályázati felkészítőket, a személyes találkozók jelentőségét is, ami összehozta a korábban nagyon elszigetelten működő szervezeteket. Egyesek egyenesen kötelezővé tennék a felkészítőkön való részvételt, annyira nélkülözhetetlennek találták az ott elhangzottakat. Érkezett olyan visszajelzés is, amely szerint érdemes lenne még több kapacitásfejlesztő képzést szervezni a támogatottak részére. A közösség-szervezők pedig felvetették, hogy a pályázató feltételként megszabhatná a pályázók képzettségét. Szerintük nagyobb hangsúlyt kellene fektetni a célcsoport készségfejlesztésére, mert sok helyen hiányoznak a kulcskompetenciák az együttműködéshez, különösen, ha a célcsoport nem homogén.

Egy közösségfejlesztéssel foglalkozó **makroprojekt** támogatottja ugyanakkor kiemelte, sokat jelentett számukra, hogy kezdeményező csoportként tudtak fellépni. Kialakult a szervezetek között egy *„norvégos”* csoport, aminek egyaránt vannak jó és rossz hatásai. Pl. egy-egy szervezetet nem ritkán akár négy makrós támogatott is fejlesztett, ami elmondásuk szerint egyfajta bezárkózást jelent. Ennek másik olvasata szerint a témával kevés szervezet foglalkozik, így a fejlesztésbe vonható szervezetek köre is korlátozott.¹⁹ Ugyanakkor az is elhangzott, hogy *„A makró teljesen hiánypótló forma. Amikor láttuk a kiírást, egy nagyon otthonos érzésünk támadt. Korábban ezeket a szabadidőnkben csináltuk, így sokkal szervezettebben, átgondoltabban tudtuk folytatni ezt a munkát. Nekem ez egy unikumnak tűnik, végre nem olyasvalamivel kellett pályázni, amit korábban sosem csináltunk. Ez a szakmaiságunk egyfajta elismerése is, egyfajta presztízt is adott, nagyon jól reagált a meglévő igényekre.”*²⁰

A második kérdőív válaszadói az NCTA egyes témáinak hatásairól többnyire pozitívan vélekedtek. Legmagasabb elismerést a demokratikus értékek érvényesülése kapta, ideértve az emberi jogokat, valamint általában a civil szervezetek fejlesztése, míg legalacsonyabbat az aktív állampolgárság a fiatalok körében, a jó kormányzás és az átláthatóság elősegítése, valamint a civil szervezetek társadalmi megítélése kapta.

16 Részlet az értékelői fókuszcsoporthoz elhangzottakból.

17 Részlet az értékelői fókuszcsoporthoz elhangzottakból.

18 Vö. a IV. fejezet B részének a támogatottaknál jellemző célok bemutatásánál írottakkal.

19 Vö. a IV. fejezet A részében a 2. sz. táblázat témaköri bontásban közölt pályázói számaival.

20 Részlet a támogatotti fókuszcsoporthoz egyikén elhangzottakból.

A pályázati rendszer értékelésekor a két kérdőív válaszadóinak döntő többsége szerint a pályázati felhívás könnyen érthető és világos, könnyen el tudták dönteni, hogy projekttervük illeszkedik-e a kiíráshoz, és az is világos volt számukra, hogy milyen témákkal kell pályázni. A pályázati adatlapot a szervezetek többsége könnyen kitölthetőnek ítélte, és hasonló arányban tartották könnyen megtervezhetőnek a költségvetést, jól érthetőnek a kötelező indikátorokat, valamint a megpályázható összeget elegendőnek a projektterv végrehajtására.

A válaszadók szerint az értékelési szabályok és szempontok megfelelőek, a pályázat értékeléséről kapott visszajelzések, a szakértői vélemények érthetők, relevánsak, elfogadhatók voltak, a projektek tervezéséhez szükséges információk könnyen hozzáférhetők, a pályázat elkészítésére rendelkezésre álló idő elégséges volt. A válaszadók szintén inkább egyetértettek abban, hogy a lebonyolító alapítványok munkatársai megfelelő segítséget nyújtottak a pályázatírás során, a határidőket betartották, és hatékonyan segítettek partnerek keresésében, különösen a támogató országokból, valamint a pályáztatás folyamatának átláthatóságában – bár a nem nyertes pályázók kevésbé értettek egyet ezekkel az állításokkal, leginkább az értékelési szabályokat és szempontokat, valamint az értékelésről kapott visszajelzéseket kifogásolták.

Mindkét kérdés során a pályázók közül sokan megfogalmaztak fejlesztendő pontokat a pályázati felhívással, a pályázati adatlappal, a pénzügyi keretekkel, a lebonyolító munkatársak segítő szerepével, a pályázati eljárásrenddel, a lebonyolítással és a célokkal, várt eredményekkel, támogatott területekkel kapcsolatban.²¹ Összességében véve azonban a pályázók elégedettsége az EGT/Norvég Civil Támogatási Alap egészével mindkét kérdőív esetében pozitív eredményeket ad, jelentős különbséggel a nyertes és nem nyertes válaszadókat tekintve.

Negatívumokról a nem nyertes szervezetekkel való kommunikáció során esett szó: *„azért azt gondolom, hogy azt megengedni, hogy egy kvázi nyertes pontszám kapcsán megírni, hogy nem nyert, és amikor érdeklődik a szervezet, hogy miért, akkor egy kicsit ilyen magas lóról és még meg is mondvá, hogy egyébként mit is kéne neki másképp csinálnia, miközben ő ért hozzá, ez azért elég furcsa. Ennek szerintem nagyon rossz üzenete van.”*²² Az egyik értékelő szerint olyan esetekben, amikor a pályázó nem fogadja el az elutasítás indoklását, fontos lenne továbblépési lehetőségre – például, hogy leülhessen a szakértővel, és átbeszélhesse a kérdéses pontokat.

Volt, aki azt emelte ki kritikaként, hogy kevés kistelepülésre fókuszáló projekt volt a nyertesek között, szerinte érdemes lenne a kiírásban jobban hangsúlyozni ezek fontosságát.²³

Kritikaként a támogatottak közül többen jelezték azt is, hogy a rövid projektidőszakon belül nehéz látványos eredményeket elérni, ennek ellenére nem egy résztvevő nagyra értékelte a meglévő kereteket. *„A három-éves projekteket is óriási sikernek tartom. Amikben mi dolgozunk, azok max. egyéves projektek. Ennek van egy durva romboló hatása. (...) Ezért nagy szám nekem a norvég, mert hosszú távon gondolkodik.”*²⁴

A támogatott tématerületekről alkotott vélemények

A témakörök és a témakörökkel foglalkozó nonprofit szervezetek jelenlegi helyzetét tekintve nagy eltérések mutatkoztak az egyes témakörök támogatottjainak véleménye között, de összességében inkább kihívásokkal

teli, mintsem pozitív kép alakult ki. Jól jellemzi a helyzetet az alábbi idézet: *„A civil szféra egy csoda, hogy még létezik, és inkább az a kérdés, hogy mi lesz ez után.”*²⁵

Demokrácia és emberi jogok, esélyegyenlőség

Az értékelők elsősorban a témakör problémáira hívták fel a figyelmet. Magyarország lemaradásban van a kultúra, az intézmények, és egyéb olyan dolgok terén, amik fenntartják a demokráciát, beleértve a civilek gazdasági átláthatóságát, korrupciómentességét is. A pályázatok értékelői között volt, aki szerint a demokráciadeficit miatt a civilek mintha nem tudnák, hogy mi az érdekérvényesítés, jogszerűség, és miért van erre szükség. Rendszerszintű változtatásban nem igazán gondolkoztak a pályázók, és hiányzott a területen belüli együttműködés is.

Ezt a területet érintette leginkább a kormányzati vegzálás, ezt több értékelő is kifejtette. A nyertes pályázók nagy része a KEHI-vizsgálatok²⁶ alanya lett. Volt, aki szerint a cél a tudatos elijesztés, a tudatos hadjárat volt a civilek ellen, amelyben a kiszámíthatatlanság, a bizonytalanság a legrosszabb. Az utolsó

“ Az érdekérvényesítő eszközökkel elért eredmények jót tettek az egész területnek.

kétkörös (azaz a harmadik) pályázati kiírás idején zajlott az NCTA körüli rendőrségi beszámoltatás, és az idő tájt meglepően kevesen pályáztak a kiírásra.

Az értékelők viszont pozitívként emelték ki, hogy egyre több szervezet egyre professzionálisabban tud utcai akciót szervezni. A jövőt tekintve az egyik értékelő szerint a mostani szituáció erősít

heti, másfajta jogtudatosságra sarkallhatja a civil szektort: *„Amit most látok, hogy mindenki próbál túlélni, tehát ez a tudatos munka hosszú távon. Közben sokan elengedik magát a szervezetet, s ha így megy tovább, akkor én egy ilyen bad crash-t fogok érezni, vagy érzek, mert azért utókövetem a szervezeteket, akiket értékeltem, hogy miket csinálnak, és azért nagyon sokan küzdős-harcos életre vannak berendezkedve.”*²⁷

Az egyik A témakörös támogatott arról számolt be, hogy az érdekérvényesítő eszközökkel elért eredmények jót tettek az egész területnek – két fontos intézmény is létrejött, amire nagy szükség volt (drogszakmai ombudsman és Kábítószerügyi Civil Koordinációs Testület). Az információhoz való hozzáférés terén (pl. Paks-2 esetében) azonban erősen csorbulnak a demokratikus jogok, és beszűkültek a jogi lehetőségek. Megváltoztatták az információszabadsággal kapcsolatos törvényt, illetve folyamatosan bővül a korlátozások, titkosítások köre. Mivel a döntési kompetenciákat elvették az önkormányzatoktól, nagyon nehéz helyi szinten dolgozni. A véleményezési határidők megnehezítik a jogvédők dolgát, gyakran 24 órán belül kellene véleményezni előterjesztéseket, ami nyilvánvalóan csak látszat beleszólási lehetőség. Az egyik résztvevő ezt úgy jellemezte, hogy *„biodíszletnek”* érzik magukat.

A női esélyegyenlőség témakör támogatottjai azt emelték ki, hogy a családon belüli erőszakkal kapcsolatban hiába készítene jelentéseket, árnyékjelentéseket és ajánlásokat, mert bár

Nők a Nőkért Együtt az Erőszak Ellen Egyesület

“ Ma felelőtlennek, önzőnek, feladatokra képtelennek állítják be a nőket...

21 L. az V. fejlesztési javaslatok fejezetben.

22 Részlet az értékelői fókuszcsoporthoz elhangzottakból.

23 Vö. a IV. fejezet A részének a pályázó szervezetek települési megoszlásánál írottakkal.

24 Részlet a támogatotti fókuszcsoporthoz elhangzottakból.

25 Részlet a támogatotti fókuszcsoporthoz elhangzottakból.

26 Vö. A „norvég ügy” c. fejezet.

27 Részlet az értékelői fókuszcsoporthoz elhangzottakból.

a kormányzat aláírja, de nem ratifikálja az egyezményeket. Problémát jelent, hogy nincs kapacitásfejlesztés, jelzőrendszer, és lesújtó a nők munkaerő-piaci helyzete. A nők hátrányát tovább fokozza, ha fogyatékos a gyermekük. A kormányzati kommunikáció is romlott az utóbbi években: *„Megjelent a kifejezetten ellenséges szexizmus az eddigi „kedves” szexizmus mellett. Ma már felelőtlennek, önzőnek, feladatokra képtelennek állítják be a nőket a közbeszédben sokan.”*²⁸

Egyre rosszabb helyzet várható a gyermekeket illetően többek között a szerhasználat terjedése miatt. Nem működik együtt az iskola és a jelzőrendszer. A pedagógusoknak kötelességük jelezni a problémákat, mégsem teszik meg. Jól mutatja, mekkora a tagadás az iskolákban, hogy erőszak témájú foglalkozásaival az egyik támogatott csak asszertív kommunikációs tréningként és internethasználat néven jutott be az iskolákba, pedig az oktatási intézményekben 10% körüli a zaklatott vagy zaklató gyermekek aránya. Az érdekérvényesítő szervezetek közül van, aki úgy tudja, a rendőrségnek egyenesen tilos civilekkel együttműködni, holott például az áldozatvédelem terén ez nagyon fontos lenne. Egy másik támogatott ugyanakkor arról számolt be, hogy az önkormányzati fenntartású intézményeknél van igény a szakmai tudás elsajátítására, van tehát kereslet a civilek tudására, különösen vidéken.

Közösség- és szervezetfejlesztés

Az értékelők jelezték, hogy nem minden esetben osztották ki jó szívvel az e téren rendelkezésre álló pénzt. Bár a közösségfejlesztés témakörben az igény többszöröse volt a kiosztható pénznek, a kezdeményezések minősége azonban egyáltalán nem volt kiegyenlített. Látszott, hogy jelenleg vidéken nincsenek felkarolt programok, amelyek valamilyen hasznos struktúrába illeszkedve mindenki számára teremtenének lehetőséget és esélyt az információkhoz, a jobb életminőséghez jutáshoz. A helyi együttműködések sokszor kicsit paternalisztikusak.

Mosonszolnoki Ifjúságért Hagyományőrző Egyesület

Egyes vélemények szerint a szervezetfejlesztés teljesen áttolódott az üzleti szférába. A civil szektorban alig létezik, pedig fontos lenne, ugyanis a pénzügyi források hiánya mellett maga a szervezeti kultúra is nagyon nagymértékben hozzájárul ahhoz, hogy a szervezetek gyakorlatilag csődbe mennek, megszűnnek, utánpótlás problémákkal küzdenek és így tovább. Problémát jelentett, hogy hiányzik a közeg, ahol közösséget lehet fejleszteni. Különösen a makroprojekteknél volt sokkoló látni, hogy a szervezetek majdnem teljesen képtelennek tűntek a megújulásra. Mára sok szervezet nagyon eltávolodott a valóságtól, a hátteret, az erőt adó közösségektől.

A 2012-es programindulás előtt megyei szinten léteztek ifjúsági központok, információs szolgáltatók, akik összefogták a civil szervezeteket, és nagyon komoly szerepük volt a szervezetfejlesztésben, az érdekérvényesítésben, kistérségi és megyei szinten egyaránt. Ma ezt a szerepet hivatottak betölteni a CIC-ek, a Civil Információs Centrumok. A CIC-hálózat (kevés kivétellel) azonban egyáltalán nem folytatja elődjei hiánypótló munkáját.

Pozitív fejlemény, hogy a fiatalok körében látni egyfajta elmozdulást a társadalmon belül lokális szinten, illetve megfigyelhető néhány olyan új társadalmi vállalkozás is, amelyre mindenféle közösségi program és kezdeményezés épül. Jól látható az elmúlt évek változása, nagyon sok más közösségfejlesztő civil kör is mozog

28 Részlet a támogatotti fókuszcsoporthoz tartozó elhangzottakból.

az országban. Láthatóan erősödtek az olyan kezdeményezések, amelyek kifejezetten társadalmibázis-építő mozgalom jellegűek, és az összes témakörhöz kötődnek valamilyen módon. Ugyanakkor azok a fiatalok, akik az utóbbi pár évben az arcukat adták egy-egy ilyen nagyobb szerveződéshez, egyrészt nagyon sok mindent megtanultak és megerősödtek, másrészt már erősen veszélyeztetni őket a kiégés, mert a támogató háttér nem minden esetben van meg.

*„Alakulnak ki jó kezdeményezések, ötletek, viszont hogy nem sikerül ebből a közvetlen környezetből kitörni, tehát akár a pályázatoknál is láttuk, hogy van egy kistérség vagy egy kisebb egység, ahol hárman is pályáznak, és hogy ha ezek összerakták volna a feladatokat, akkor ez sokkal erősebb, megalapozottabb lehetőség lett volna számukra. A hálózatosodás, az információk megosztása, tehát ez a kicsit nyitás a szűk körből kifelé és ennek a beemelése a helyi létükbe, kevésbé jellemző.”*²⁹

A tématerület támogatottjainak elmondása szerint akut problémát jelent a közösségfejlesztés, a közösségépítés, a közösségszervezés és a civil szerveződés meghatározásának, illetve a fogalmi különbségeknek (és így a tartalmi eltéréseknek) a hiánya. Az egyik támogatott javasolta is, hogy közösségfejlesztés helyett a társadalomfejlesztés szót használja inkább a kiírás. A célcsoport (fejlesztett szervezetek) gyakran anyagi támogatást remélt a fejlesztőktől, így először meg kellett értetni velük, mi a közösségfejlesztés, miért fontos társadalmi bázisuk erősítése. Nehézséget okozott a munka időigényessége is. Többen is elmondták, hogy egy év alatt legjobb esetben is csak az alapokat lehet lerakni, ami nem több a bizalomépítésnél. Volt, ahol két év kellett ahhoz, hogy a helyi csoportok ráérezzenek arra, miről is van szó, és lássák, hogy van

„...először meg kell értetni, miért fontos a társadalmi bázis erősítése...

esély a folyamat továbbvitelére. A fejlesztett szervezetek eljutottak az önszerveződésig, de a fenntarthatóságig nem. A területen kulcsfontosságú önkénteseket nagyon nehéz volt megtartani. Sokan elhagyták az országot, más területeken kezdtek el önkénteskedni (például a menekültek megsegítésében), vagy csak egyszerűen lemorzsolódtak. Az is akadályt jelent, hogy a közmunka és az önkéntesség nehezen összeegyeztethető.

Ifjúsági és gyermekügyek

Az értékelők szerint volt olyan időszak az 1990-es években, amikor óriási pénzek jutottak ifjúsági pályázatokra, amikor alulról építkező szövetségek jöttek létre, mára viszont leszűkültek azok köre, akik elérik ezeket a szinten beszűkültek forrásokat. Jelenleg kevesebb szervezet kap támogatást, és a vesztesek nem kapnak indoklást arról, hogy miért nem nyertek. Régen évről évre volt települési ifjúsági konferencia, ahol bemutatták a jó gyakorlatokat, ahol a fiatal közösségeket rendszeresen inspirálták, hogy milyen irányba induljanak, vagy egyáltalán hogyan fogjanak hozzá a közösségi aktivizáláshoz. Most módszertanilag sem kapnak elegendő segítséget a szervezetek. Ma már a kulturális szférában is egyre kevesebb ilyen intézményi hálózat van, és a fiatalok keresik a helyet, ahova egyáltalán járhatnak. A korábban erős, ifjúsággal foglalkozó szervezetek háttérbe szorulnak, miközben a kormány létrehozta a maga ifjúsági szervezeti stratégiáját és pénzallokációját. *„Amit mi eddig láttunk, amellel létrejött egy másik.”* Van stratégia, és *„maga a stratégia jó, csak nem látom, hogy megvalósulna az olyan szinten, mint amilyen*

Demokratikus Ifjúságért Alapítvány

29 Részlet az értékelői fókuszcsoporthoz tartozó elhangzottakból.

szinten ott megfogalmaztuk, nincsenek benne azok az indikátorok, amiket elvárunk egy pályázatnál, hogy ott legyenek, hogy mit mikorra szeretnénk elérni.”³⁰ Az értékelők szerint az NCTA-kiírásra érkeztek pályázatok bőségesen, viszont nem minden esetben érték el a megkívánt szintet az újszerűséget illetően.

A támogatott szervezetek szerint az ifjúságügy területén nincs világos irányvonal. A résztvevők egyike úgy látja, hogy az ifjúságügy a jövő helyett az elmúlt húsz évvel foglalkozik. Habár létezik egy-két nagyon erős szervezet, a civil sokaság a többi területhez hasonlóan itt is esetleges, munkájuk nem összehangolt, mindenki a túlélésért küzd, így nehéz hosszú távú együttműködéseket kötni. A párbeszéd teljes hiánya jellemzi a területet, a szervezetek nem látják, hogy ki lehet a partner döntéshozói szinten. Ha mégis sikerül megtalálni, az alapoktól kell kezdeni. A fiatalok alapvetően nem szólalnak meg, mivel az érdekérvényesítést nem tanítják az iskolában, csak a civilek végzik ezt a feladatot, illetve egyes tanárok. Így kulcsfontosságú a tanárok felkészítése. Egy másik megfigyelés azt mutatja, hogy a gyerekekben hatalmas közlés- és érdekérvényesítési vágy van, de ez senkit nem érdekel. A teret, a lehetőséget és a tudást is meg kell teremteni, mert sem a gyerekek, sem a tanárok nem szokták meg, hogy értelmesen, őszintén beszéljenek. Mások szerint nemcsak hogy nem érdekel senkit, ami a gyerekek fejében van, hanem fel sem merül a környezetükben, hogy mire lehetnek képesek.

„Mi kérdezni tanítjuk őket. Ezt megéli egy ponton, ahol kritizálhat, utána visszamegy az iskolába, ahol ez bűnnek számít, ezt nagyon nehéz lehet megélni gyerekként, és nagyon kérdéses, hogy mi eredménye lehet hosszú távon. A szülők is meglepődnek, hogy a gyereknek véleménye van. Nálunk az egyik település iskolájának előadásán egy szegregált intézményben roma gyerekekkel létrehoztunk egy előadást. Elképesztő volt, ahogy a szülők reagáltak. Bőgték és ölelgették, mert nem nézik ki a gyerekből, amit tud.”³¹

Környezetvédelem és fenntartható fejlődés

Igy lesz kerek a világ! Egyesület

A zöldmozgalom az utóbbi jó pár évben válságba került az értékelők szerint. Ennek több oka van. Az egyik az, hogy magának a környezet- és természetvédelmi szakmának nincs kormányzati súlya – ezt a támogatott szervezetek képviselői is kiemelték. Szétaprózták a területet, így most legalább három-négy tárcához tartoznak a környezet- és természetvédelmi ügyek a korábbi egységes minisztériummal szemben. Eközben a környezet védelmét egyre erőteljesebben háttérbe szorította a külföldi tőkebeáramlás iránti fokozott igény és az uniós alapokból elérhető minél nagyobb arányú összegek lehívása és elköltése. A hatóságok pl. védett (Natura 2000-es) területre adtak ki gyárok építéséhez engedélyt, a tiltakozókat pedig hosszú jogi procedúrákba vonták, letartóztatással fenyegették, így próbálták megfélemlíteni az államilag kiemelt beruházások kritikusait. A társadalmilag negatív hatást növelte a környezet- és természetvédelmi szervezetek nonprofit szektoron belüli csekély számaránya, és növekvő forráshiánya.

EU-tagságunk óta átstrukturálódtak a környezetvédelmi források. A civil szervezetek számára elérhető források mennyisége, mértéke nagyságrenddel csökkent, egyre kevesebb az a szervezet, aki egy százmillió vagy ötvenmillió pályázatot képes megírni és lebonyolítani. Maguk a szervezetek úgy látják, hogy átláthatatlanul költik el a területre szánt forrásokat és a jogszabály előkészítésben, ha megjelennek a civil vélemények, akkor sem a korábbi súllyal.

30 Részlet az értékelői fókuszcsoporton elhangzottakból.
31 Részlet a támogatotti fókuszcsoportok egyikén elhangzottakból.

A válság oka az is, hogy bizonyos témák professzionalizálódása miatt bizonyos szervezetek eltávolodtak a társadalomtól. Maguk a támogatottak is úgy látják, hogy a szervezeteknek nincs tagsága, adatbázisa, amin keresztül meg lehet szólítani az embereket, holott ez segítene kialakítani a támogatói kört. A támogatott szervezetek képviselői eltérően vélekednek arról, hogy a társadalom érdeklődik-e a téma iránt. Az egyik támogatott szerint mára ez teljesen eltűnt, egy másik szerint felkapott és fontos téma lett a fenntarthatóság, csak a továbblépés kérdéses.

Mindemellett például az éves közös tanácsozásokon³² az alacsony részvételi hajlandóság ellenére előremutató, hogy a belső hálózati és együttműködési rendszerükre alapozva a zöldszervezetek létrehoztak egy 20 tagú központi Koordinációs Tanácsot (KT), ami a tervek szerint elsődlegesen az országos éves találkozók közötti időszakokban fogja össze a szervezetek kommunikációját és gyorsítja a döntéshozatalt. Mind a szervezetek, mind a KT szerint az egyik jelentős kihívás és cél a fiatalítás, bár egyre több olyan tényező van, ami a fiatalokat és a potenciális önkénteseket más irányba vonzza. Továbbá „a zöldmozgalomnak óriási veszteséget jelentett az, hogy nagyon sok olyan ember, aki szakmailag is és közösségépítés szempontjából is jó volt, távozott a politikába.”³³

Figyelemre méltó, hogy erre a tématerületre érkezett be a 3. legtöbb pályázat³⁴ a zöldek szektoron belüli csekély aránya ellenére.³⁵ Az értékelők egyike kiemelte, hogy az NCTA-támogatás esetében fontos a szakmai tartalom, további nagy érték, hogy ha valakinek volt egy jó, kreatív ötlete, és nyilvánvaló volt az ötlet valódi értelme, akkor arra garantáltan kapott valamilyen támogatást. Az NCTA pozitív hatásának tekintette egy résztvevő, hogy erősödött a felismerés, hogy nagyon fontos lenne a megújulás a zöldmozgalomban, és most épp a nyertes pályázatoknak köszönhetően valami el is indult. „Ha lesz új norvég kör, és hasonlóképpen a teljesítmény és a kreativitás alapján történik az elosztása, akkor van esély arra, hogy minimális szinten, de javuló tendencia folytatódjon. De nem mondom azt, hogy komolyabb megújulás lehetséges, mert nagyon-nagyon durva az ellenzél.”³⁶

Jóléti szolgáltatások és társadalmilag sérülékeny csoportok

Az értékelői fókuszcsoporton főként a szociálpolitika kérdésköre került előtérbe. A résztvevők szerint a helyzet romlott az utóbbi időben: „mindaz, amit a rendszerváltáskor a jóléti rendszer kidolgozásakor kigondoltunk, átgondoltunk, felépítettünk, megalapoztunk, az most így hullik romjaira.”³⁷

Az egyik paradigma a rendszerváltás-kori szociálpolitikában a képessé tétel volt, azonban „nem látható a képessé tevés, sokkal inkább látható a kiszolgáltatottá tevés a szociálpolitikában, minden szinten és mindenkin.”³⁸ A szakma is, beleértve a civil szervezetekben dolgozókat, kiszolgáltatott, a túlélésükért küzdenek.

32 A Környezet- és Természetvédő Civil Szervezetek Országos Találkozóját 1990 óta minden évben megrendezik az érintett szervezetek, a zöldmozgalom.
33 Részlet az értékelői fókuszcsoporton elhangzottakból.
34 L. 2. sz. táblázat.
35 A KSH adatai szerint 2005 és 2015 között a bejegyzett nonprofit szervezetek száma előbb 52 476-ról 66 ezer fölé emelkedett (2009-re), majd onnan csökkenő tendenciát mutatva 62 152-re csökkent, közben a környezetvédelemmel foglalkozó civil szervezetek aránya az összes civil szervezet között 2,4%-ról 3,4%-ra emelkedett, ezzel a 18 elemből álló listán a 11. helyről a 9. helyre kerültek. https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qpg004.html (2017.02.15.)
36 Részlet az értékelői fókuszcsoporton elhangzottakból.
37 Részlet az értékelői fókuszcsoporton elhangzottakból.
38 Részlet az értékelői fókuszcsoporton elhangzottakból.

Pontosan azok az elvek nem tudnak érvényesülni, amiért ezek a szociális területen működő civil szervezetek létrejöttek: hogy helyi, kisközösségi szükségletekre reagáljanak.

A roma kérdésről kifejtették: kikerült a diskurzusból, miniszteri politikai beszédekben a cigányság szóba sem kerül. Sok vita volt arról, hogy a cigány kisebbségi önkormányzati forma jó-e, vagy sem, a láthatósága telje-

“...politikai beszédekben a cigányság szóba sem kerül...”

sen megszűnt, az országos szintű önkormányzat nem működik, és ebben a körben is rosszat tett az EU-s pénz.³⁹

Az értékelők szerint a jövőben sem fog javulni a helyzet, mert még a legelemibb házi segítségnyújtás alapjai, a szolgáltatáshoz jutás lehetősége, a szolgáltatás struktúrája is hátrányára változik

2017-ben, és nem tudni, hogy a finanszírozás átalakulásának mi lesz a következménye. A pályázati rendszerben egyre inkább elhatalmasodik az úgynevezett kiemelt pályázatok rendszere, amikor megvan, kinek írják ki, és egyetlen nyertes kapja az egész támogatást.

Addig nem várható változás, amíg a célcsoport és a szakma túri, hogy ez történjen. Ha hiányzik a közbeszéd, az a szemlélet, hogy valamennyi polgártársunkért felelősek vagyunk, akkor a civil szféra sem feltétlenül ezt tekinti legfontosabb feladatának. A többségi társadalom hozzáállását kell valahogy megváltoztatni, ami csak akkor sikerülhet, ha az ezzel foglalkozó civilek, egységes csoportként, egy hangon beszélnek. Azok a nagy erők, amik a kormányzat mögött vannak, a média, a politikai beszédmód teljesen mást mondanak, mint az Európai Unió.

Uccu Roma Informális Oktatási Alapítvány

A támogatottak azt emelték ki, hogy a marginalizált célcsoportok, például a bűnelkövetők vagy a szerhasználók „senkit nem érdekelnek”, a társadalom felelősségét senki nem ismeri el. Holott ez utóbbi terület semmiképp sem elhanyagolható, a dizájnernedrogok terjedése a szakemberek szerint beláthatatlan következményekkel járhat, ami már a társadalom szélesebb rétegeit is érinti. Ugyanígy a halló társadalom tudatában nincs benne a hallássérült társadalom.

A betegekkel kapcsolatban nagyobb a társadalmi érzékenység, de egyre kevesebb az orvos, a nővér, nincs műszerezettség, így egyre több szolgáltatást és forrást kellene bevinni a kórházba, a civilek pedig nem tudják felvállalni ezeket a problémákat. Tovább rontja a helyzetet a leterheltség, a kiégés, amit az is mutat, hogy a szervezetek egyre kevésbé tudnak részt venni egymás szakmai rendezvényein – különösen vidéken – annak ellenére, hogy nagy igény lenne egymás munkájának megismerésére, az együttműködésre.

Az NCTA egyik értékelője megjegyezte, hogy egyre szűkült azon szervezeteknek a köre, akik a helyi hatalmaságokkal szemben mertek szociális projektekkel pályázni, mivel 2010 óta nagy kockázatot jelent egy kistérségi létesen működő civil szervezetnek ilyenre pályázni, megnyerni és a projektet megvalósítani. A szociális területen, szemben az európai uniós projektekkel, ahol az indikátort mindig részvétel (“fejkvóta”) alapon határozták meg, az NCTA-kiírásokban sokkal inkább érzékelhető volt, hogy a részvétel alapú indikátorok mellett megjelentek a hatás- és eredményindikátorokra vonatkozó követelmények. A résztvevők számolása helyett a résztvevőkre gyakorolt hatás mérése került a középpontba. A pályázók azonban nagyon nehezen tudtak ezeknek a követelményeknek megfelelni. Az NCTA-pályázatokban „a pályázók is úgy csináltak, mintha létezne a sérülékeny csoportokat ellátó intézményrendszer, amihez a civilek kicsit hozzáteszik a maguk civil aktivitását, közben valójában nem létezik.”⁴⁰

39 Vö. a III. fejezet A részének jogi, gazdasági és társadalmi háttérében írottakkal.

40 Részlet az értékelői fókuszcsoporton elhangzottakból.

A „norvég ügy”

Az EGT és Norvég Civil Támogatási Alapot lebonyolító és az abban támogatott civil szervezeteket a kormányzat a sajtóban, majd különböző állami szervek segítségével kezdte zaklatni és fenyegetni 2014 tavaszától. Előbb a Kormányzati Ellenőrzési Hivatal (KEHI) végzett (a miniszterelnök közvetlen utasítására) több hónapos, elhúzódó (az EGT és Norvég Finanszírozási Mechanizmus Magyarország által is aláírt nemzetközi szerződése alapján jogtalan) auditot és vizsgálatot az NCTA kezelő alapítványainál és 58 támogatott szervezetnél. Tekintettel arra, hogy az érintett szervezeteknek nem volt jogorvoslati lehetősége, ezért kénytelenek voltak teljesíteni a KEHI követeléseit. Ezt követően a Miniszterelnökség a sikkasztástól a hűtlen kezelésig számos alaptalan büntetőjogi váddal illette a lebonyolítókat. Augusztusban rendőrségi nyomozás indítására tettek utalást, amely végül szeptemberben, az Ökotársnál és partnereinél lefolytatott házkutatásban teljesedett ki, és amely során dokumentumokat, laptopokat foglaltak le. Ezenkívül a négy lebonyolító alapítvány adószámát is felfüggesztették, arra hivatkozva, hogy nem működtek együtt a KEHI-vel. A KEHI október végén tette közzé tényekkel és adatokkal gyengén alátámasztott jelentését, amely viszont számos bűncselekménnyel, köztük hűtlen kezelés és költségvetési csalás vádjával állt elő.

2015. január végén a bíróság törvénytelennek ítélte az Ökotárs Alapítványnál a 2014. szeptemberi házkutatást, azonban a zaklatás nem állt le. Január és február folyamán a kormány adóellenőrzést rendelt el hét, az EGT és Norvég Civil Támogatási Alap által támogatott szervezet ellen. Semmilyen szabálytalanságot nem találtak, és a norvég és a magyar kormány megegyezését követően – amely magában foglalta a NCTA menedzselését végző szervezetek zaklatásának leállítását is – lezárták a szervezetek elleni eljárásokat.⁴¹

A fókuszcsoportos beszélgetések során megkerülhetetlen volt az NCTA körül 2014-ben kialakult konfliktus kérdése,⁴² bár nem minden témakörnél egyformán. Korábban inkább egyes szervezeteket ért támadás, de ezzel már az egész szektort is. Kialakult egy „jó civil–rossz civil felosztás”, így ma már aki megpróbálja megőrizni a függetlenségét, nem dolgozhat együtt például önkormányzatokkal. „A pályázat prioritásaival kimondottan szembe megy ma a kormányzat. Ha ilyesmiért dolgozunk, akkor nemcsak nem kapunk támogatást, hanem célkeresztet rajzolunk a homlokunkra, és ez már nemcsak az érdekérvényesítés terén, hanem a segítő területeken is így van.”⁴³

Nagyon megterhelők voltak az ellenőrzések, különösen azoknál a szervezeteknél, akiknek nem volt fizetett munkatársa, vagy ha mégis, akkor egész más feladat ellátására szerződött. Ez többeknél fokozta az egyébként is tapasztalható kiégést.⁴⁴ A szervezeteknél szakemberek dolgoznak, akik nem voltak felkészülve a médiával való együttműködésre és a politikával történő konfrontációra.

A kialakult bizalmatlanság miatt a „feketelistásokkal” sok potenciális partner, illetve médium képviselője nem vállalta fel az együttműködést. Ez olykor csak a kommunikációban jelentkezett, máskor viszont teljes

41 A „norvég ügy” összefoglalása az Amerikai Egyesült Államok Nemzetközi Fejlesztési Hivatala (USAID) által évente kiadott, a civil szervezetek fenntarthatóságát figyelő jelentésének magyarországi fejezetébe az Ökotárs Alapítvány által 2014–2016 között készített írásait veszi alapul.

42 Az ügy több éven át és hektikus intenzitással zajlott. Ennek bemutatása jelen tanulmánynak nem képezi célját, ugyanakkor a támogatottak munkáját és így a nonprofit szektor megítélését, az egyes pályázati tématerületek helyzetét és az azokról alkotott vélekedéseket alapjaiban érintette, így a kontextus miatt ezt jelen írásban sem lehet megkerülni. Az ügyről itt csak rövid összefoglalót adunk és az érthetőségét elősegítendő az ügy részleteit időrendben bemutatató teljes kronológiát a tanulmány elektronikus változatában mellékleteként adjuk közre.

43 Részlet a támogatotti fókuszcsoportok egyikén elhangzottakból.

44 Vö. a III. fejezet B részének, a fókuszcsoportos és kérióves vélemények pontjánál írottakkal.

elzárkózást jelentett, függetlenül a korábbi jó kapcsolatoktól, vagy a szolgáltatásokra mutató igények mértékéről, illetve azok színvonalától.

„Nekünk a Klik⁴⁵ okozott nehézséget. Rutintalanok voltunk. Az elején írtunk egy sajtóhírt, és még nem tudtuk, milyen szavakat nem szabad használni, és nagyon gyorsan eljutott az önkormányzathoz. A Klik helyettes vezetője hívott, és fél óráig üvöltött a telefonba, mert a szegénység szót nem lehetett volna használni, de szerencsére a vezetőnek mégiscsak fontos volt valamiért. Ami igazán hátráltatott, az az iskolák félelme. Mindent a Klikkel kellett egyeztetni. Meg lehetett oldani, de nem volt egyszerű. Egzisztenciák múlnak ezen. A botrány is szerepet játszott ebben, de nem lett ebből örületes dolog. Nem éreztem szuverén intézménynak az iskolát, nem mernek semmit sem csinálni. A legjobb esetben nem fognak keresztbe tenni, ennél többet nem lehet remélni, és ez nagyon tragikus. Így nem tudnak beletenni semmit, mert attól félnek, hogy hibáznak. A színháztól nem ijedtek meg, de amikor meghallották, hogy a színházat a gyerekek csinálják majd a problémákról, akkor tapintani lehetett a fizikai befeszülést. Hogy a probléma középpontba kerül, ettől nagyon megijedtek.”⁴⁶

Számos pozitívum is elhangzott ugyanakkor a helyzet jellemzésekor. Különösen az emberi és női jogi témaköröknél merült fel, hogy a (politikai) kihívások, illetve az azok nyomán növekvő társadalmi támogatottság ösztönzőleg, inspirálóan hat rájuk. Megjelent a tudatos részvétel, bevonódás a társadalomba, ami korábban nem volt. Olyan emberek kezdtek el pénzzel, önkéntes munkával támogatni egyes szervezeteket, akik korábban ezt nem tették – az Átlátszó felmérése szerint mind a 13 feketelistásnak nőtt az 1%-os bevétele 2014-ről 2015-re. A *„norvég ügy”* miatt a civil szektor inkább összezárt, mintsem hogy széthúzott volna – megjelent több együttműködési fórum, a magyarországi civil szervezetek munkáját erős kommunikációs stratégiával országos szinten bemutatni igyekvő MACI (Magyar Civilszervezetek), és leginkább az érdekképviseléssel foglalkozó és az ügyben megtámadott civileket tömörítő CÖLÖP, és egyes projektekből olyan új együttműködések nőttek ki, ahol pl. a keresztény szellemiségű iskola és a Labrizs Leszbikus Egyesület megfert egymás mellett.

Az értékelők körében azonban problémaként merült fel, hogy az emberi jogi vonalban eleve benne van a konfliktus a jelenlegi kormánnyal, és ez a többi támogatottat kiszolgáltatottá tette – ha NCTA-projektet valósítanak meg, az bizonyos politikai hovatartozást is jelent, holott ők csak egy forrásként tekintenek rá. Vidéki szervezetek jelezték, hogy sorban szünteti meg velük az önkormányzat a régóta meglévő együttműködési szerződéseket. Volt, aki szerint emiatt jobb lenne, ha egy kevésbé beazonosítható támogatóként jelenne meg az NCTA, akkor a vidéki szervezet könnyebben tudna erre pályázni. Volt, aki szerint túlpolitizált volt a támogatás, és eljutott olyan helyekre is, amelyek nyíltan kormányellenesek, vagy ellenzékiek.

Az egyik értékelő szerint a KEHI-s ügyben önmagában nagyon nagy eredmény, hogy nem találtak semmit, holott volt akarat meg ambíció megtalálni mindent. Azonban a civilek kommunikációja nem volt megfelelő egyes értékelők szerint: *„Nagyon rosszul kommunikálnak, ez az egész kormányzati konfliktus kifejezetten tragikus volt, össze-vissza, kizárólag az áldozati szerepbe besorozva, és nem a magyar társadalommal kommunikálva, hanem egy ilyen sértődött...ha itt van egy kormány és adja ezt a lehetőséget, tálcán kínálja, hogy elkezdje ezt a szektornak egy részét nyilvánvalóan politikai alapon és igazságtalanul cseszegetni, akkor ezt arra kell kihasználni, hogy elmondjuk a saját dolgainkat és agendánkat.”⁴⁷*

45 A Klebelsberg Intézményfenntartó Központ, vagy is a KLIK (2016 után már csak Klebelsberg Központ - KK) az Emberi Erőforrások Minisztériuma alá rendelve látja el országos szinten az 'oktatás igazgatását', ebbéli funkciójában egyes iskolák felett fenntartói jogokat gyakorol.

46 Részlet a támogatotti fókuszcsoportok egyikén elhangzottakból.

47 Részlet az értékelői fókuszcsoporton elhangzottakból.

Az ügy a médiában

2013 augusztusa és 2016 novembere között összesen több mint 700 médiamegjelenést gyűjtöttek össze a lebonyolító konzorcium munkatársai a *„norvég ügyről”*, illetve a Norvég Civil Támogatási Alapról. Elsősorban az online médiumok cikkei álltak a gyűjtés fókuszában, de számos televíziós és külföldi megjelenést is rögzítettek.

2014. április 8-án jelent meg a Magyar Nemzetben, hogy Lázár János, a Miniszterelnökség vezetője felszólítja a támogatókat a civil alap működésének átgondolására. Ugyanezen hónap 30-án nevezte Csepreghy Nándor államtitkár-helyettes a konzorciumot széllhámos gittegyeletnek. A megjelenések ekkortól szaporodtak meg leginkább. Az Ökotársnál, könyvelőjének és IT-szolgáltatójának irodájában, továbbá a konzorcium egy másik tagjánál (DemNet), és egy alkalmazott otthonában összesen 43 rendőr bevonásával 2014. szeptember 8-án tartott házkutatás volt az, ami leginkább felkavarta a közvéleményt, ez jól látszik a megjelenések kiugró számából is. A médiában megjelent hírek alapján a Nemzeti Adó- és Vámhivatal Közép-magyarországi Regionális Bűnügyi Igazgatósága, a NAV KMRBI 60300-4334/2014. sz. határozatával 2015. október 19-én szüntette meg a nyomozást az Ökotárs ellen, mivel *„a nyomozás adatai alapján nem állapítható meg bűncselekmény elkövetése”*.⁴⁸ A hónap végéig még cikkeztek az ügy utórezgéseiről, ám az ezt követő egy évben nem esett szó a médiában az Alapról. Közel egy évvel később, 2016 szeptemberében a TASZ pere nyomán derült ki, hogy nem a Miniszterelnökséget vezető Lázár János, hanem Orbán Viktor miniszterelnök utasítására indította el a KEHI a vizsgálatot az NCTA által támogatott civil szervezetek ellen. Ezt követően már nem született több tudósítás a *„norvég ügy”* kapcsán.

Az összes említett megjelenés közül mintegy 640 magyar nyelvű online cikk látott napvilágot 2013 augusztusa és 2016 novembere között. Ezek túlnyomó része, 602 megjelenés 2014. április 30. és 2015. október 20. között született. A médiumok, amelyek a legtöbbet tudósítottak a *„norvég ügyről”*, a következők voltak: Index.hu, 444.hu, VS.hu, MNO.hu, ATV.hu, Valasz.hu, HVG.hu, NOL.hu, Híradó.hu, Magyarhírlap.hu, Népszava.hu. Ezek mellett megjelentek cikkek a Gepnarancs.hu, a Magyararancs.hu, a Mandiner.hu, a Varanus.blog.hu, a Hírhatár.hu, Véleményvezér.hu, az Átlátszó.hu, a 24.hu, a Galamuscsoport.hu, pestisracok.hu, az Origo.hu, a Figyelő.hu, a Napigazdaság.hu, valamint a Hír24.hu oldalakon.

2014 júniusa és 2015 júliusa között mintegy 50 televíziós megjelenést gyűjtöttek össze a lebonyolítók. A legtöbb megjelenést az ATV sugározta, de a TV2, az RTL Klub és a Hír TV is rendszeresen tudósított az ügyről. (Emellett számos rádióinterjú is született a témában, elsősorban a Klubrádióban, amelyekről azonban nem készült gyűjtés.)

Többek között az alábbi külföldi orgánumok tudósítottak egy vagy több cikkel az ügyről, vagy említették azt írásaikban 2014 májusa és 2015 júniusa között: Norway News, Reuters, The Local (NO), Human Rights Watch, Libération, Der Standard, The Economist, Aljazeera, New York Times, Huffington Post. Összesen 21 írást gyűjtöttek össze a lebonyolítók.

Összességében megállapítható, hogy míg 2014 áprilisa előtt a média szinte egyáltalán nem számolt be a Norvég Civil Támogatási Alap tevékenységéről, az a támadások következtében egy bő évig állt az érdeklődés középpontjában, hogy a kedélyek csillapodásával ismét feledésbe merüljön.

48 Az ATV hírtelvizó cikke <http://www.atv.hu/belfold/20151020-megszuntettek-a-nyomozast-az-okotars-ellen> (2015.10.20.)

B. A nonprofit szektor helyzete 2016-ban, a támogatott projektek zárásakor

Jogi, gazdasági és társadalmi háttér

A Központi Statisztikai Hivatal (KSH) adatai alapján a 2012. évi 65 000-ről valamivel több mint 62 000-re csökkent 2015-re a bejegyzett civil szervezetek száma Magyarországon.⁴⁹ Az Amerikai Egyesült Államok Nemzetközi Fejlesztési Hivatala (USAID) által minden évben kiadott civil szervezetek fenntarthatósági mutatójának⁵⁰ magyarországi értéke a 2012-es szintről (3.0) 2016-ra, négy év alatt hattized pontot zuhant. Utoljára a rendszerváltást követő, az országot társadalmi és gazdasági szempontból is megrázó 1990-es évek végén, 1998 és 2001 között esett ilyen nagyot az index.⁵¹

A USAID legutóbbi éves jelentései több negatív folyamatot bemutatnak.⁵²

A jogi szabályozási környezet összességében romlott, és a vizsgált időszakban két jelentős területen is számottevő változás történt.

Az általános működési szabályozók közül a 2012. január 1-én hatályba lépett civil törvény⁵³ növekvő bizonytalanságot keltett a szervezetek körében. A közhasznú jogállás (a jogszabályalkotás során kritizált, fentebb már említett) újraakterezése kifejezetten lelassította a jogállás megszerzésére benyújtott kérelmek elbírálását a törvényben megszabott 2014-es határidő ellenére. Problémát okozott a jogszabálynak megfelelő átállás a 2013-as új éves jelentésre is. Az Országgyűlés 2013 végén benyújtott jogharmonizáló módosítási csomagja összhangba hozta a civil törvényt a 2014-ben hatályba lépő új Polgári Törvénykönyvvel, ez azonban csak részben hozott kedvező változást. A szervezetek megszüntetésének szabályait tovább részletezték, ugyanakkor korlátozták az szja 1%-os felajánlásokból működésre fordítható összeget.⁵⁴ A módosítás továbbra is fenntartotta azt a téves értelmezést, ami a közhasznúságot egyenlővé tette az állami feladatok ellátásával, ezáltal az állam „névleg” megfosztotta az állampolgárok közösségeit (pl. a civil szervezeteket) attól, hogy meghatározhassák, mi a számukra és a „köz” számára fontos feladat.

2014-ben, feltételezhetően a bíróságok leterheltségét érzékelve, a kormányzat 2016-ig meghosszabbította a létesítő okiratok 2012-ben előírt felülvizsgálatát (azóta lényegében véve meg is szűnt a határidő). A közhasznúság értelmezése továbbra sem változott, és az ígért egyszerűsített regisztrációs rendszer sem állt fel, sőt 2015-ben tovább rontotta a helyzetet, hogy bár elindult a várva várt online rendszer, de ez nemhogy egyszerűsítette, hanem egyenesen bonyolította az ügyintézés, mert nehézkessé vált és több adatbevitelt igényelt a kitöltés. Az ügymenet remélt gyorsulása sem következett be, és továbbra is problémát jelent, hogy ugyanaz a

kérelem akár megynként más határozatra számíthat,⁵⁵ mert az Országos Bírósági Hivatal vagy egyéb arra jogosult szerv állásfoglalása nélkül a bírák eltérően értelmezik a jogi követelményeket. „Mivel a jogi környezet nem kedvez az új civil szervezetek alapításának, egyre több informális, nem bejegyzett szervezet alakul.”⁵⁶ A Polgári Törvénykönyv által bevezetett új technikai változások, mint pl. a szervezetek vezetőinek (a szervezet feloszlása utáni) anyagi felelősségvállalása tovább növelték a bizonytalanságot.

Az általános működési keretek szűkítésén felül 2013 őszén a jobboldali párt, a Jobbik törvényjavaslatot nyújtott be, amelyben elsősorban Oroszország külföldi ügynökökre vonatkozó szabályozásainak példáját követve indítványozta, hogy minden olyan civil szervezetet, amely egymillió forintot meghaladó külföldi támogatást kap, „külföldi ügynökként” kell regisztrálni. Az Országgyűlés végül nem vette napirendre a javaslatot, azonban „a civil szervezetek azt érzékelik, hogy egyre többféle hivatali ellenőrzésnek vannak kitéve, például rég lezárt állami támogatású projektek pénzügyi jelentéseit veszik ismét elő. Mi több, úgy tűnik, hogy ezek az ellenőrzések egyre szaporodnak. Sok civil az ellenőrzéseket megtorlásként éli meg az állam által helytelenített tetteikre válaszul.”⁵⁷ Az USAID elemzése azt is elképzelhetőnek tartotta, hogy „a háttérben egyszerű adminisztrációs zavar áll: a gyakori és elhamarkodott átszervezések miatt sok dokumentáció elveszett és az állami szervek nem találnak meg bizonyos információkat.”⁵⁸

2014-re egyértelművé vált, hogy bár az átszervezések miatti káosz elmélete is megáll, az adminisztrációs zaklatások egyre inkább megfélemlítő légkört teremtettek.⁵⁹

Mindeközben a miniszterelnök, majd a kormányzat több tagja is „többször is fenyegető kijelentéseket tett a civil társadalommal, különösen az érdekvégyesítő és »watchdog« szervezetekkel kapcsolatban”. Szokásos romániai tusnádfürdői beszédében 2014 júliusában a miniszterelnök „civilnek álcázott, külföldi érdekeket szolgáló, külföldről finanszírozott csoportokról” beszélt, ami felidézte a 2013-as Jobbik javaslatot. A miniszterelnök a Bloomberg News-nak adott decemberi interjújában egy amerikai eljárásra hivatkozva azt mondta, hogy „szívesen támogatná a külföldről támogatást kapó nem kormányzati szervezetek külön regisztrációját mondván: nem árt tudni »kik« állnak ezen csoportok mögött”.

Az utóbbi két évben rendszeressé váltak az ehhez hasonló kijelentések. Magas rangú kormányhivatalnokok hivatalos megnyilvánulásaikban többször kifejtették, hogy mindazon civil szervezetek vezetőit, melyek külföldi támogatást kapnak, személyes vagyonuk bevallására kellene kötelezni. A felvetés nem új, a hatályos jogszabályok alapján „...a Civil tv. 53. § (7) bekezdésében meghatározott jelentős [több mint 50 millió Ft/év] költségvetési támogatásban részesülő szervezet vezető tisztségviselője az egyes vagyonyilatkozat-tételi kötelezettségekről szóló 2007. évi CLII. törvény melléklete szerinti”⁶⁰ vagyonyilatkozatot köteles készíteni és azt a Civil Információs Portál szerkesztőségének megküldeni, akik azt letétbe helyezik és „a letétbe helyezés idejét és tényét közléteszik a Civil Információs Portálon”.⁶¹ A felvetés tehát nem új (bár a hatályos

49 A nonprofit szektor legfontosabb jellemzői, 2015, Központi Statisztikai Hivatal <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/nonprofit/nonprofit15.pdf> (2017.02.02.)

50 A civil szervezetek fenntarthatósági mutatójának háttéréről: <https://www.usaid.gov/europe-eurasia-civil-society> (2017.02.14.)

51 Az index 1997 óta egy hétpontos skálán méri a civil szervezetek működésére ható tényezőket. Az 1-es a legmagasabb, a 7-es a legalacsonyabb fejlettségi szintet jelöli.

52 USAID civil szervezetek fenntarthatósági indexe 2015 http://okotars.hu/sites/default/files/downloads/civil_szervezetek_fenntarthatosagi_indexe_2015.pdf (2017.02.16.)

53 2011. évi CLXXV. törvény az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról

54 USAID civil szervezetek fenntarthatósági indexe 2013 http://www.okotars.hu/sites/default/files/downloads/hungary_usaid_jelentes2013.pdf (2017.02.16.)

55 Kutatási jelentés - Civil szervezetek és jogalkalmazók részvételével készült kérdőív eredményei a civil szervezetek működésének egyes kérdéseiről, 2013 cic.ckh.hu/sites/default/files/hirek/kutatasi_jelentes_130327_vegleg.doc (2017.02.20.)

56 USAID index 2015

57 USAID indexe 2013

58 USAID index 2013

59 Lásd A„norvég ügy” c. fejezetben írottakat.

60 Civil Információs Portál <http://civil.info.hu/letetbe-helyezett-vagyonnyilatkozatok> (2017.02.14.)

61 A Civil Információs Portál az Emberi Erőforrások Minisztériuma által létrehozott és fenntartott internetes felület, melynek célja hogy egy helyen összesítse a civil szervezetekre vonatkozó és a minisztériumok és a központi államigazgatási szervek által közzétett nyilvános információkat.

szabályozás végrehajtása legalábbis kétséges, a Portálon például nincs nyoma), azonban a nyilatkozattételre kötelezettek körének bővítése az ismeretlen szempontok alapján megkérdőjelezett, nem tetsző civil szervezetek „eltakarításáról” szóló legutóbbi kormányzati kijelentések fényében különösen aggályos.

Mindezekon felül az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló törvény új [2015-ös] kiegészítése drasztikusan megemelte a közérdekű adatigénylés költségeit. Az új szabályok megengedik az információ birtokosának, hogy „**meghatározza a kért adat előállításának vagy összegyűjtésének költségeit**” és mindezt ráterhelje az adatigénylőre, és ha az a megállapított összeget nem tudja megfizetni, akkor az igénylését „**jogszerűen**” elutasíthatja az adat birtokosa.⁶²

Az adatigénylést nem fontolgató szervezetek esetében is **szűkültek a gazdasági keretek, romlott a gazdasági háttér**. Az említett szolgáltató szervezetek komoly hátrányba kerültek az állam által dotált egyházi fenntartású szervezetekkel szemben, melyek elsődleges nyertesei a központosított és részlegesen államosított oktatási, egészségügyi és szociális ellátórendszer szolgáltatási pályázatainak. Jelentősen csökkentek a központi költségvetés közjóléti szolgáltatásaira szánt összegek is. „**A kihívások ellenére a civil szervezetek továbbra is biztosítanak szolgáltatásokat a hátrányos helyzetű és marginalizált csoportoknak, de a szolgáltatások fenntartása egyre nehezebb számukra,**”⁶³ ugyanis a szolgáltatások célcsoportjai jellemzően fizetékép-telenek. Ráadásul a nonprofitok általában nem is kérnének a rászoruló csoportoktól fizetséget, sőt ha esetleg EU-alapok pályázati forrásaiból fedeznék a költségeket, akkor annak felhasználási szabályai sok esetben nem is teszik lehetővé a fizetős szolgáltatást. Ehhez társul, hogy maguk a pályázati lehetőségek is egyre jobban beszűkültek, részben mert folytatódtak a korábbi kedvezőtlen folyamatok, részben mert a 2014–2020-as EU-programozási időszak operatív programjait megnyitó pályázati kiírások, majd azok elbírálása is jelentősen és indokolatlanul csúszott (pl. a tanoda pályázat). Beigazolódtak azok a korábbi félelmek is, amelyek szerint a pályázati kiírások feltételeinek a civil szervezetek nem vagy csak nagyon nehezen tudnak megfelelni (pl. önerő), sőt alig jelent meg olyan pályázati kiírás, ami a civil szervezeteket szólította meg.

Az adózással és a vállalkozási bevételekkel kapcsolatban sem történt előrelépés, a magánadományozási kedvet nem igyekeznek serkenteni, a gazdasági társaságokat pedig elsősorban a látványsportágak támogatásáért illetik meg kedvezményekkel.

A demokratikus társadalmi berendezkedés területén 2012-höz képest erős a visszalépés. Az információszabadsággal kapcsolatos jogszabály módosítása erősen korlátozza a társadalom közérdekű adatokhoz való hozzáféréseinek lehetőségét, ami az állami iratok titkosítási rendszerével együtt jelentős akadály a társadalmi működés átláthatóságának. A nyilvánosság keretei szűkülnek és az ezzel kapcsolatos nemzetközi kötelezettségeket is leépíti a kormányzat, például az ország kilép a Nyílt Kormányzati Együttműködésből⁶⁴, ahová éppen 2012-ben lépett be Magyarország, s melynek célja a kormány saját megfogalmazása szerint „**a kormányzatok hatékonyságának**

“ A demokratikus társadalmi berendezkedés területén erős a visszalépés.

62 USAID index 2015 http://okotars.hu/sites/default/files/downloads/civil_szervezetek_fenntarthatosagi_index_2015.pdf

63 USAID index 2014 http://okotars.hu/sites/default/files/downloads/usaid_jelentes_magyarorszag.pdf

64 1719/2016. (XII. 6.) Kormányhatározat Magyarország kilépéséről a Nyílt Kormányzati Együttműködés (Open Government Partnership) elnevezésű nemzetközi kezdeményezésből Magyar Közlöny 192.szám, 2016. december 6. <http://www.magyarokozlony.hu/dokumentumok/c987f692090322170cb9e5bd405ff0c-27f1a76ec/megtekintes> (2017.02.28.)

javítása, a társadalmi részvétel növelése önkéntes vállalatok kidolgozása és megvalósítása, valamint a társadalmi partnerség új formáinak elterjesztése segítségével”.⁶⁵

A Korruptió Érzékelési Index 2012-es adataihoz viszonyítva, Magyarország 2016-ra az 54-ik helyről az 57-ikre esett vissza, míg az EU tagországokat vizsgálva, Romániával holtversenyben a 24. helyen áll. ⁶⁶

Az egyre erősebb centralizáció részeként egyre szűkül az önkormányzatok döntési jogköre, ez pedig nehezíti a helyi kapcsolatok építését is, mert nem elegendő a helyi hivatali személyt megkeresni egy-egy helyi ügy kapcsán. Helyette nehezen mozgó és felülvezérelt állami intézményrendszerekkel kellene egeztetni. Ugyanakkor a jogszabályok előkészítési folyamata sem javult, általános gyakorlattá vált a véleményezési határidők csökkentése. Ez nem csak a civil szervezetekre igaz, de az állami szereplők együttműködése is fellazult, leginkább a „**nem tudja az egyik kéz, hogy mit csinál a másik**” mondás jellemzi.

Mindezek ellenére vagy talán éppen ezért a társadalomban a civil szervezetek iránti társadalmi bizalom erősödött⁶⁷, de ez nem feltétlenül jelenti a társadalom közéletbeli részvételének erősödését is.

NCTA által prioritásként kezelt „alszektorok” a civil társadalomban 2016-ban

A **nemi esélyegyenlőség**, a gender fogalma 2016-ban sem lett sokkal szélesebb körben elterjedt. A „**gender**” tudománnyal foglalkozó műhelyek száma sem lett több, igaz van kezdeményezés a bővítésre. Az ELTE elegendő jelentkező esetén 2017 őszétől tervezi „**Társadalmi nemek tanulmánya**” elnevezéssel mesterszak indítását,⁶⁸ melynek bejelentését erőteljes jobboldali pártpolitikai kritika is kísérte.⁶⁹ Továbbra is kevés naprakész adat áll rendelkezésre a nemi alapú diszkriminációról Magyarországon, és ilyen típusú, kiterjedt kutatásokra a civil szervezeteknek még kevesebb anyagi kapacitásuk van. Az alacsony közéleti részvételi arány nem javult, az Országgyűlés 2014-es reformja nem foglalkozott ezzel a problémával, sőt a kormánynak jelenleg egyáltalán nincs női tagja. A 2016-os, a Világgazdasági Fórum által évente kiadott Global Gender Gap Index által vizsgált 144 ország rangsorában Magyarország a 101., két hellyel lejjebb került, mint 2015-ben, összesen 16 helyet csúszva az elmúlt öt évben. Ez a tendencia a női értékek visszaesésének és a férfi értékek növekedésének kombinált következménye. Bár az ország relatíve jól teljesít az oktatási és egészségügyi indikátorok terén, a nemek közötti bérkülönbség több mint 50% is lehet, így „**Magyarország továbbra is a régió legrosszabbul teljesítő országa marad a nemi különbségek felzárkóztatása terén.**”⁷⁰

A női szervezetekről továbbra is elmondható, hogy viszonylag szűk, de biztos a társadalmi bázisuk, az éves demonstrációk vagy más nyilvános események nem mozgatnak meg jelentős tömegeket. Ez a gyenge társadalmi beágyazottság a nők általánosan alacsony politikai részvételére vezethető vissza. A női parlamenti

65 Igazságügyi Minisztérium: A társadalmi részvétel rendhagyó formái előadás anyaga <http://korruptciomegelozes.kormany.hu/download/4/d8/70000/OGP%20prezent%C3%A1ci%C3%B3.pdf> (2017.02.28.)

66 Korruptió Érzékelési Index 2016, (6. o.) Transparency International <https://transparency.hu/wp-content/uploads/2017/01/A-Korruptcio-Erzekelési-Index-es-a-korruptcio-jellemzoi-Magyarorszagon-2016-ban-1.pdf> (2017.02.28.)

67 Péterfi Ferenc: Tovább erősödik a civilek iránti bizalom! Közbizalom 2015, Közösségfejlesztők Egyesülete, <http://reszvetelhete.hu/wp-content/uploads/2011/08/K%C3%B6zbizalom-2015.pdf> (2016.09.14.)

68 Eötvös Loránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Kar <http://tat.elte.hu/mesterszakok/tarsnemek> (2017.02.24.)

69 Ifjúsági Kereszténydemokrata Szövetség <http://www.iksz.net/hirek/nyilt-level-mezey-barnanak-az-elte-rektoranak-2692> (2017.02.24.)

70 Global Gender Gap Report 2016, 19.o.; 30.o.

képviselők aránya (10,1%) nagyon alacsony Európához és a világátlaghoz képest, a vizsgált 196 ország közül Magyarország a 153. helyen áll.

A nők elleni erőszak továbbra is fontos probléma, amely a jogi szervezetek céljai között is prioritást kap, még úgy is, hogy visszaszorítására az elmúlt években történt némi törvényhozói erőfeszítés (pl. a távoltartás bevezetése és a büntető törvénykönyv szexuális bűncselekményekre vonatkozó reformja). Bár Magyarország 2014-ben aláírta az Isztambuli Egyezményt, azt a mai napig nem ratifikált,⁷¹ emiatt az egyezményben

megkövetelt szükséges lépések nem valósultak meg. Az Országos Kríziskezelő és Információs Szolgálat (OKISZ) olyan telefonos szolgáltatás, amelyen ellátás kérhető rászoruló nőknek egy ún. félutas, védett menedékházban. Jelenleg 15 krízisközpont van az országban, amelyet az Emberi Erőforrások Minisztériuma 2017-ben további 10 krízisközponttal és 40 védett félutas házzal kíván bővíteni, valamint anyagi támogatást ígér az OKISZ-nak – a költségvetés azonban nem tükrözi ezeket a szándékokat. Korábban volt példa arra, hogy női szervezetek képzést szerveztek rendőröknek és bírónak a családon belüli erőszak jellemzőiről, de támogatás hiányában a képzések a növekvő igény ellenére is esetlegesek.

Jelenleg sincs olyan kormány szerv, amely kimondottan női jogi problémákra fókuszálna. Az állami támogatás mértéke a közelébe sem ér a szükségesnek, mint amelyet pl. a családon belüli erőszak áldozatainak ellátása igényelne. A szolgáltatásnyújtásban az állam nem vállal jelentős szerepet, habár CEDAW (Committee on the Elimination of Discrimination against Women) és a strasbourgi Európai Emberi Jogi Bíróság döntései szerint kötelező állami ellátási rendszernek kell(ene) működnie.

A reprodukció jogok is központi kérdéssé váltak az Alaptörvény módosításával, melybe bekerült egy mondat a magzati élet védelméről. A női szervezetek attól tartanak, ez a mondat lehetőséget ad az abortusz törvényi szigorítására a jövőben.

A fiatalokat tekintve 2017 elején elsősorban a Magyar Ifjúság 2016-os kutatás, valamint a KSH 2015-ös adatai állnak rendelkezésünkre. Az ifjúsági korosztály elfordulását a közéletről, az informális szervezetektől, közösségi passzivitásának növekedését már a 2012-es kutatások is jelezték. Sőt ma már nem csupán a fiatalok alacsony közéleti, társadalmi passzivitásáról írnak a tanulmány szerzői, hanem bevezetik az *„új csendes generáció”* fogalmát. *„A fiatalokról összefoglalóan szólva kijelenthetjük, hogy jellemző rájuk a konformitás, nem akarják megdönteni a fennálló status quo-t, többségükben elfogadják a szüleik életeszményét. Általános tapasztalható körükben a bizonytalanság, sok esetben hiányzik belőlük az elkötelezettség, céltalanok, amit maguk is problémaként érzékelnek nemzedékükben, mindeközben vágynak a rendezettségre. A 15-29 évesek passzivitása tovább növekedett az elmúlt években, hiányzik többségük életéből a civil aktivitás, apolitikusak, közéleti kérdésekhez visszahúzódó attitűddel közelítenek. Szabadidejüket zömmel otthon, a képernyők előtt töltik, mozgásszegény életmód és stagnáló deviáns magatartások jellemzik őket.”* – írják a Másodkézből – Magyar Ifjúság 2012 szerzői.⁷²

71 Az Igazságügyi Minisztérium 2017. február 14-én tette közzé a ratifikálásról szóló előterjesztést. <http://www.kormany.hu/download/1/a6/f0000/20170214%20El%C5%91terjeszt%C3%A9s%20az%20Eur%C3%B3pai%20Tan%C3%A1csi%20n%C5%91kkel%20szembeni%20er%C5%91szak%20%C3%A9s%20a%20kapcsolati%20er%C5%91szak%20elleni%20k%C3%BCzdelemr%C5%91l%20sz%C3%B3l%C3%B3%20Isztambuli%20Egyezm%C3%A9ny%20kihirdet%C3%A9s%C3%A9r%C5%91l.zip#!DocumentBrowse> (2017.02.27.)

72 Nagy Ádám – Székely, L. (szerk.) (2014): Másodkézből - Magyar Ifjúság 2012, 26. o., Kutatópont, Budapest.

Több európai uniós vizsgálat is kimutatta, hogy nemzetközi összevetésben a magyar fiatalok szervezeti aktivitása az Európai Unióban élő fiatalok vonatkozó adataival tagállami szinten összehasonlítva is kifejezetten alacsony. Míg az EU országokban élő fiatalok átlagosan 52%-a, addig a magyar fiataloknak csupán 40%-a vett részt valamilyen szervezet tevékenységében (ezzel Magyarország 24. a 27 ország rangsorában⁷³). Ezt megerősíti az Európai Bizottság 2015 áprilisában publikált (2014. decemberi adatokat tartalmazó) Flash Eurobarometer 408 Európai Ifjúság összefoglaló tanulmánya (kis mintájú, reprezentatív kutatás) is, amely kimutatta, hogy a magyar fiatalok önkéntes tevékenysége is jóval elmarad európai uniós társaiktól.

Fontos megállapítás azonban, amelyet a Magyar Ifjúság 2020 Ifjúsági részvétel munkacsoportjának tagjai is felismertek, hogy a magyar fiatalok nem közömbösek eleve a közösségi részvétel ügye iránt, inkább csak a formális szervezetekben való részvételt nem tartják megfelelőnek. Ezt támasztja alá az az új irány, hogy a fiatalok elsősorban kétfajta közösségi akcióban vesznek részt: egyrészt (alkalmi/egyszeri) tiltakozásokban, melyek egy-egy ügyre szerveződnek, másrészt olyan csoportokban, melyeknek nincs identitásformáló ereje/hatása.

Az ifjúsági civil szervezetek jellemzőiről sajnos nem készült hazánkban ismétlődő rendszerességgel felmérés az adott időszakban, az NCTA előkészületeik az elérhető legfrissebb kutatásokat, publikációkat használtuk fel helyzetük elemzése érdekében,⁷⁴ amelyek elsősorban a KSH 1995 és 2005 közötti adataira épültek. Jelenleg az említett Magyar Ifjúság 2016 és a KSH 2015-ös adatai állnak rendelkezésünkre a nonprofit szervezetekről, illetve a már korábban is említett kutatások, publikációk mellett a Nagy Ádám által szerkesztett, 2015 decemberében megjelent *„Miből lehetne a cserebogár? Jelentés az ifjúságügyről”* c. tanulmány⁷⁵ friss adatai, információi.

Mindezek alapján megállapítható, hogy az ifjúsági civil szervezetek helyzete nem változott sokat a vizsgált időszakban, sőt több tekintetben is romlott.

Az ifjúsági vagy ifjúsággal foglalkozó civil szervezetek a nonprofit szervezeteknek nagyon kis hányadát teszik ki (alig néhány százalékát),⁷⁶ és bár a rendszerváltás óta a szervezetek száma növekedett, viszont taglétszámuk, tevékenységük intenzitása nagymértékben csökkent, részben az új Polgári Törvénykönyv és a civil jogi szabályozás elmúlt évekbeli változásai (az adminisztrációs terhek növekedése) miatt.

Tevékenységtípusok szerint a diáksport és szabadidős nonprofit szervezetek (leginkább szabadidős egyesületek) száma a legjelentősebb az ifjúsági fókuszú civil szervezetek között (közel 75%), illetve meghatározó még a gyermek- és ifjúságvédelemmel foglalkozó alapítványok száma. Nagyon kevés, szinte elenyésző az olyan civil szervezetek száma, amely a fiatalok társadalmi részvételét, önkéntességre, aktív állampolgárságra nevelését tűzi ki célul.

Szépmesterségek Alapítvány

73 Magyar Ifjúság 2012, 304. o.

74 Nagy Ádám – Székely Levente: (2008) Ifjúsági szegmens Az Ifjúsági Civil Világ. In Új Ifjúsági Szemle, 1-2, 132-148.; és Nagy Ádám – Székely Levente: (2008) Civil ifjúsági szervezetek. In Új Ifjúsági Szemle, 2-3, 183-293.

75 Nagy Ádám (szerk.): Miből lehetne a cserebogár? Jelentés az ifjúságügyről 2014-2015. ISZT Alapítvány, Budapest.

76 Székely Levente – Nagy Ádám (2010): Civil társadalom – Az ifjúsági szolgáltató szervezetek feladatellátásban való részvételéhez szükséges feltételek megteremtése, az ifjúsági szervezetek és a korosztály tagjai tapasztalatainak bevonása, az ifjúság sajátos szempontrendszerének megjelenítése az állami döntéshozatalban (Budapest, Új ifjúsági szemle, 2010. tavasz) és Nagy Ádám – Székely Levente (2008): Ifjúsági szegmens – Az ifjúsági civil világ in Civil Szemle 2008/1-2 132-148.

Az ifjúsági szervezetek főként Budapesten és a központi régiókban jellemzők, többségük városokban tevékenykedik. A KSH által vizsgált civil szervezetek közül az ifjúsági szervezetek rendelkeznek a legkevesebb bevétellel, illetve az egy szervezetre eső bevételek alapján a legkisebb bevételek között találhatók. A többi szervezethez képest az ifjúsági civil szervezeteknél dolgozók jövedelme alacsonyabb a civil szféra átlagánál, önkéntes segítők száma azonban jelentős.

Hazánkban évek óta folyamatosan csökken az ifjúságügyre szánt pénz is, a terület finanszírozása esetleges, kiszámíthatatlan és tervezhetetlen (annak ellenére, hogy jelenleg már létezik ifjúságügyi stratégia – Magyar Ifjúság 2020 címen). Az ifjúsági szervezetek és ifjúsági fókuszú kezdeményezések támogatásainak túlnyomó többsége külföldi támogatóktól és programokból származik (Youth in Action, majd Erasmus+ stb.), és csak az összes támogatás töredékének forrása valamilyen hazai szerv. Itt jegyezzük meg, hogy az NCTA-t e téren már egy 2015 végén publikált tanulmány⁷⁷ is a jelentősebb nem kormányzati források között említi (a Svájci–Magyar Civil és Ösztöndíj Alapokkal egyetemben).

Összegezve az ifjúsági civil szervezetek lobbierreje gyenge, az elmúlt 15 évben jelentősen csökkent, az ifjúságügyről a kormányzat érdemben nem egyeztet az ifjúsági szervezetekkel, szakemberekkel, a szervezetek beágyazottsága gyenge, hangjuk nem hallatszik.

BAGázs Közhasznú Egyesület

A **roma lakosság** szempontjából meglehetősen negatív a 2012-óta eltelt időszak összefoglalója. A társadalomban egyre támogatottabbak a hátrányos helyzetűeket sújtó kirekesztő nézetek. Az ezekkel nyíltan kampányoló szélsőjobboldali csoportok és diszkriminatív nézeteik egyre népszerűbbek, amit a migrációs válság állami kommunikációjával a kormány is erősített. A szolidaritás hiánya, az idegengyűlölet az EU-ban sem csökkent, sőt az említett válság hatására egyre erősebben jelenik meg minden tagországban.

Eközben Magyarországon változatlanul minden politikai erő egyetért abban, hogy a cigányság (általában a mélyszegénységben és hátrányos élethelyzetben élők) sorsa rendezetlen, s egyre nagyobb problémává duzzad.

A korábban jellemző problémák – identitáskeresés, munkaerő-piaci nehézségek, oktatási diszkrimináció – mellett egyre súlyosabb problémát jelent a szociális ellátórendszer szolgáltatásainak csökkentése és az azokhoz való hozzáférés megnehezítése. Ezzel párhuzamosan a szociális és oktatási szolgáltatásokat (pl. tanoda) nyújtó civil szervezetek gazdasági mozgástere az állami támogatások mértékének és egyéb pályázatok számának csökkenése miatt beszűkült. 2016 májusában az Európai Unió is kötelezettségszegési eljárást indított Magyarország ellen a roma gyermekeket érő iskolai szegregáció miatt. Sajnos ez sem egyedi eset, ugyanis többek között ugyanilyen eljárás zajlik a szomszédos Szlovákiában és Csehországban is. Az Országos Roma Önkormányzat esetében pedig újabb támogatás-felhasználási botrány robbant ki, ami több hivatali vizsgálatot is eredményezett, a gyanú szerint több százmillió forint lehet az esetlegesen jogtalanul felhasznált állami támogatás.

Mindeközben a roma érdekvédelemmel foglalkozó szervezetek is nehéz helyzetbe kerültek. 2016-ban négy nagy múltú roma szervezet, a Romaversitas Alapítvány, az Esélyt a Hátrányos Helyzetű Gyerekeknek (CFCF) Alapítvány, az Etnikai Kisebbségi Jogvédő Iroda (NEKI) és a Roma Sajtóközpont (RSK) is bejelentette, hogy források hiányában rövidesen működésüket leállítják. (Közülük hárman is nyertek 2013 óta NCTA támogatást!)

77 Nagy Ádám (szerk.): Miből lehetne a cserebogár? Jelentés az ifjúságügyről 2014-15. ISZT Alapítvány

A nonprofit szektor általános helyzete a kérdőíveket kitöltők és fókuszcsoportok résztvevői alapján

A nonprofit szektor általános helyzete

A szakértők többnyire negatívan látták a nonprofit szektor helyzetét, egy résztvevő szavaival: „*Hát, röviden tragikus. Bővebben meg nagyon nehéz.*”⁷⁸ Szóba került az átalakuló világ, átalakuló környezet, hogy sok kutató máshogy nézett a szektorra az 1990-es évek elején, mint ami lett belőle. Sokak szerint a civil szervezetek kevesebbet értek el, mint amit a keretek engedtek volna, pl. nem alakultak ki se témaköri, se általános civil érdekképviselési összefogások, erős ernyőszervezetek. Jellemző emiatt a tanácstalanság, a tervezhetőség hiánya – három évnél rövidebb időben nem érdemes gondolkodni (ha fejlesztéseket tervezünk), de nagyon kevés a legalább ilyen időtartamú támogatási program. Egyes résztvevők szerint Közép-Kelet-Európát tekintve

Magyarország helyzete nem a legszerencsésebb. Volt azonban, aki amellett érvelt, hogy az utóbbi 15 évben nem látni olyan nagy változást, különbséget, más hangsúlyozta, hogy a jelenlegi helyzet fantasztikus lehetőség is.

“ A szakértők többnyire negatívan látták a nonprofit szektor helyzetét...

A civil szervezetek jellemzőit tekintve elsősorban a szektor paternalista, függő jellegét emelték ki a szakértők: „*A ’90-es években az volt a feladat, hogy megtaláljuk a civil szektor funkcióját. Közösséget kell fejleszteni, hiányzó szolgáltatásokat kell nyújtani, kontrollálni kell a hatalmat. Ezeket most mind sorban elvették. Azt sugallják, hogy ne építsetek közösséget, az állam mindent megold ... a civileknek mára nincs gyökerük, funkciójuk, kilátásuk.*”⁷⁹ – mondta az egyik résztvevő. Aki civil állampolgári öntudatból cselekszik, az szakadár polgár, és abban a pillanatban elválik akár az intézményétől, akár a munkahelyétől, egy adott közösségtől. A résztvevők véleménye szerint ma már megint gyakran találkozunk azzal, hogy „*civil, és ezért fizetést akar kapni?!.*”

A szakértők meglátása szerint a szektor további jellemzője a pólusosság. Míg a pólusok alapállapotban a szerint rendeződnek, hogy milyen a viszonya a különböző érdekcsoportoknak, érdeklődési köröknek az adott ügyszö, most inkább statikus a közeg, rögzítettek a pozíciók. A szervezeteket tekintve jó és rossz példák, túlélők, elvesztek, újonnan indulók, optimisták, pesszimisták is vannak. Vannak, akik ebben a közegben nagyon jól élnek, és vannak, akik csak vegetálnak, létrejöttek, késő poszt-kádári paternalizmussal vezérelve úgy érzik, valakinek támogatni kellene őket, és vannak azok, akik valamilyen módon a politikához dörgölözve, politikai előnyök életben tartásával nyereszkednek a szektoron.

Hogy látják ezt a kérdést a pályázók? Az első, 2013-as kérdőívet kitöltő pályázók magukénak érezték az Alap általános céljait a nonprofit szektor fejlesztése terén. A válaszolók döntő többsége egyetértett azzal az állítással, hogy a helyi közösségekben sok meglévő, de eddig ki nem használt lehetőség van, amire lehet építeni, és hasonló arányban gondolták azt is, hogy szükség lenne a projektekben megjelenő társadalmi értékek megfelelő kommunikációjára a projektek hatékonyságának növelése érdekében. Szükséges szerintük a civil szervezetek érdekérvényesítő és ellenőrző (watchdog) szerepeinek erősödése, különösen az állami intézmények átláthatóságának és elszámoltathatóságának növelése érdekében. Úgy vélték, hogy Magyarországon ma szükség lenne a társadalmilag sérülékeny, hátrányos helyzetű csoportok körülményeinek javítására,

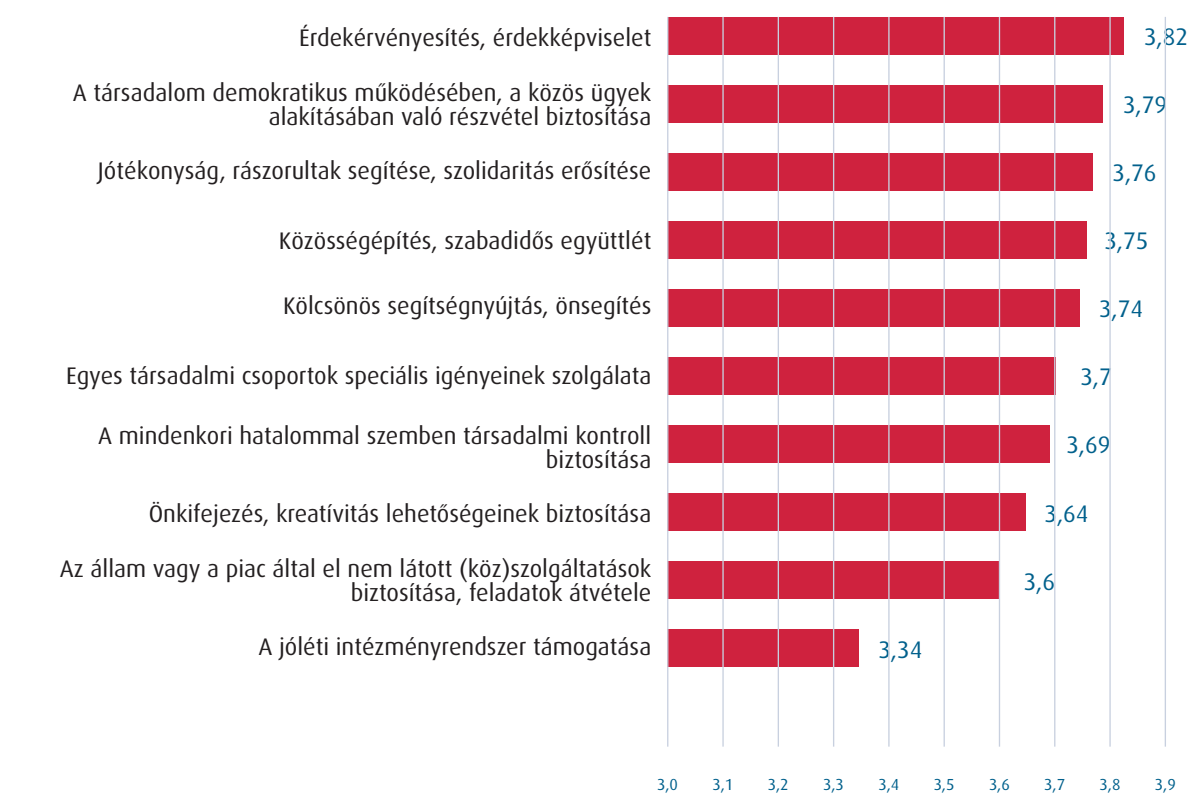
“ ...a helyi közösségekben sok meglévő, de eddig ki nem használt lehetőség van...

78 Részlet a szakértői fókuszcsoporton elhangzottakból.

79 Részlet a szakértői fókuszcsoporton elhangzottakból.

megerősítésére. Egyetértettek azzal, hogy a civil társadalom hatékonysága növelhető a jó kormányzás elvének alkalmazásával és azzal is, hogy az átláthatóság fejlesztése hozzájárul a magyar civil szektor fejlődéséhez. Döntő többségük továbbá egyetértett azzal az állítással, hogy civil szervezetek és a(z) (ön)kormányzat(ok) kölcsönös megértésével jobb közös megoldásokat lehet találni a társadalom szociális, gazdasági és környezeti problémáira.

A pályázók a második, 2015-ös kérdőívben a nonprofit szektor szerepét kifejezetten fontosnak tartották az érdekérvényesítés, érdekképviselés, a társadalom demokratikus működése, a közös ügyek alakításában való részvétel kérdésében, míg szerepét a legkevésbé jónak az állam vagy a piac által nem ellátott (köz)szolgáltatások biztosításában, a feladatok átvételében, a jóléti intézményrendszer támogatásában látták. A nonprofit szektor helyzetének értékelésekor általában kevésbé magas pontszámok születtek. Ezen belül az együttműködések, a szektor nemzetközi kapcsolatai, társadalmi elfogadottsága kapta a legmagasabb, míg a legalacsonyabb értékelést a szektor jogi környezete, kapcsolata a központi közigazgatási szervekkel/intézményekkel, a szektor jelentősége a mindenkorai hatalommal szembeni társadalmi kontrol biztosításában, a szektor fenntarthatósága és anyagi erőforrásainak, finanszírozásának biztosítottsága kapta.⁸⁰ (L. 1. sz. ábra.)

1. sz. ábra: A hazai nonprofit szektor szerepei és fontosságuk megítélése

Az állammal való kapcsolat, jogi környezet

Ahogy az általános jellemzésből is kiderült, az állammal való kapcsolatot alapvetően a függetlenség elvesztése jellemzi – noha volt szakértő, aki jelezte, hogy a szektor valójában soha nem volt független.

A függőség mellett jellemző még az együttműködés hiánya, az állami hatalom egyirányú, diktált érvényesülése: minden kerekasztal, minden fórum leépült, ami a minisztériumok, intézmények, önkormányzatok

80 Minden pont esetében 4 fokozatú skálán egy választ jelölhettek 1: egyáltalán nem fontos; 4: nagyon fontos.

mellett volt: „A szociális, az egészségügyi, az oktatási szektor, minden arra épül, hogy mi nem működik jól, hol van hiány, és ezt töltjük be. Ezért mondom, hogy kardinális kérdés az állammal való együttműködésnek az intézményesültsége, az egyenrangúsága, a döntéselőkészítések, hogy az legyen politika-független, hogy melyiknek jut, és melyiknek nem jut.”⁸¹ Nincs szándék arra, hogy az állam együttműködjön a civil szektorral, kevésbé működik a kommunikáció.

Megváltozott az állammal való kapcsolat minősége. A résztvevők szerint bár javaslataikat régebben sem veték figyelembe, de legalább leültek egyeztetni velük, most viszont már le sem ülnek. A rendszerváltás után megfigyelhető lassú állami visszahúzódás elégtelennek bizonyult, és mostanra visszafordult, megerősödött az állami szerepvállalás, részben a forráshiánnyal küszködő civilek által felhagyott területeken, miközben ennek a felhagyásnak épp az állami finanszírozás csökkentése az oka.

A szektor paternalista környezetben alakult ki: a politika és a politikusok készítették elő és nem szerves fejlődés eredménye, mert mindig volt egy ezt előmozdító állami szerv. Ezt a fejlődési folyamatot a 2010-es rendszerszintű változás kettévágta. „Egy kamaszkorban levő, éppen saját lábára állni képes szektort visszabutítottunk a gyerekkorba.”⁸² Nincs olyan szektor, amely egy ilyen típusú állami gépezettel szemben képviselni tudta volna az alapvető érdekeit, ebben a helyzetben nagyon nehéz összefogást kialakítani.

Kormányzati szinten jelenleg nincs vízió arról, milyen szerephez jusson a civil szektor, illetve jellemző a szektort nem támogató hozzáállás. „A kormánynak van víziója és megjeleníti az összes szabályban, intézkedésben, támogatási politikában... Azt is kimondják, hogy nem kell ennyi szervezet, kevesebb kell, van egy méretgazdaságossági követelmény, ezt is hallottam már államtitkártól, és majd ők megmondják, hogy mi a szerepe a szektornak. És ha hagyjuk, akkor meg is fogják mondani.”⁸³ Legyengültek az önkormányzatok, a segítő közösségi együttműködések területén megjelent az egyházi dominancia. Régebben inkább vidék–Budapest és tevékenységek között voltak konfliktusok, most politikai hovatartozás szerint. A civilek állami feladatellátását nem fizetik ki időben, és bár a külföldi pénzek teremtette autonómiák elkerülhetővé teszik az állami befolyást, az állam ezt nem szereti.

Az állammal való kapcsolat változását jellemzi a jogi környezet változása is. Az elmúlt időszak jogszabályi változásainak lényege a jelentős autonómia-vesztés, formalizálódás. A politika nem akarja magára hagyni a szektort, hogy függetlenül fejlődjön, szerveződjön, kialakuljanak a pillérei: „Kihúdom belőle a forrásokat azzal, hogy korlátokat állítok. Ellenőrző, szabályozó, beavatkozó állam vagyok.”⁸⁴

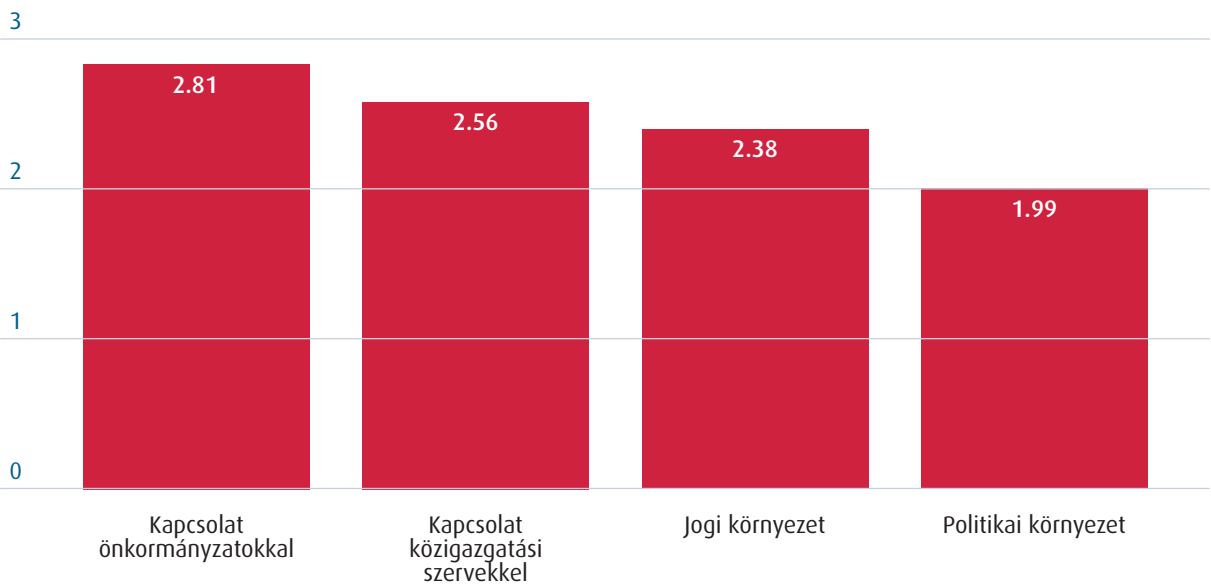
Pozitívum, hogy a polgári jog nem közvetlenül politikavezérelt szegmenseiben van előrelépés, az új Ptk. megoldott néhány korábbi problémát. Jelentősen csökkent a közhasznú szervezetek száma, az újradefiniálás sok esetben a szervezetek profiljának letisztulásával járt.

81 Részlet a szakértői fókuszcsoporton elhangzottakból.

82 Részlet a szakértői fókuszcsoporton elhangzottakból.

83 Részlet a szakértői fókuszcsoporton elhangzottakból.

84 Részlet a szakértői fókuszcsoporton elhangzottakból.

2. sz. ábra: Az állammal való kapcsolat, a jogi és politikai környezet erősségének megítélése az összes válaszadó átlagában

A pályázók 2015-ös válaszai e téren részben eltérőek.⁸⁵ A nem nyertes pályázók minden kérdésnél kicsit pozitívabban ítélték meg kapcsolataikat az önkormányzattal vagy állammal, illetve jobbnak látták a szervezeteiket körülvevő közvetlen jogi és politikai környezetet. (L. 2. sz. ábra.) Kérdés, és erre a hatásvizsgálat a vizsgált adatok alapján nem tud választ adni, hogy vajon azért nem nyertek, mert az NCTA rendszere a kevésbé jó kapcsolattal rendelkezőket részesítette előnyben, vagy azért jobbak a kapcsolataik, mert nem nyertek az NCTA-n.

A válasz meglehetősen összetett, mert egyrészt az NCTA támogatta a szektorközi együttműködések erősítését, kiépítését, így valószínűleg azok a pályázók, akik ezt nem kívánták erősíteni, mert jónak ítélték meg, kisebb eséllyel kaptak támogatást, mint azok, akik hasonló szakmai tartalom mellett még ezeket a kapcsolataikat is tovább szerették volna a projekt keretében erősíteni. Másrészt az NCTA hangsúlyt fektetett arra, hogy a projektekben ne állami vagy önkormányzati feladatok átvállalását támogassa, hanem inkább az ezekhez valamit hozzátenni, vagy az állami, önkormányzati szolgáltatások minőségét érdekképviselői, érdekvégyesítő munkával erősíteni kívánó folyamatokat ösztönözzön. A különféle pályázói, támogatotti és szakértői vélemények alapján látható, hogy azoknál a szervezeteknél, amelyek eleve valamilyen (jellemzően kulturális vagy szociális) szolgáltatásban voltak érdekelték, az állami, önkormányzati kapcsolatok eleve erősebbek lehettek, mert az elhangzott vélemények alapján, akik nem voltak jóban, kritikus hangot ütöttek meg az állammal, önkormányzattal szemben, azok kiszorultak ezekből a szolgáltatásokból. Ez azt is jelenti, hogy akik jóban akartak lenni vagy maradni az állammal és önkormányzattal, azok kevésbé merték felvállalni az NCTA által ösztönzött watchdog szerepet.

“...akik jóban akartak lenni vagy maradni az állammal és önkormányzattal, azok kevésbé merték felvállalni az NCTA által ösztönzött watchdog szerepet...”

85 Minden pont esetében 4 fokozatú skálán egy választ jelölhettek 1: egyáltalán nem fontos; 4: nagyon fontos.

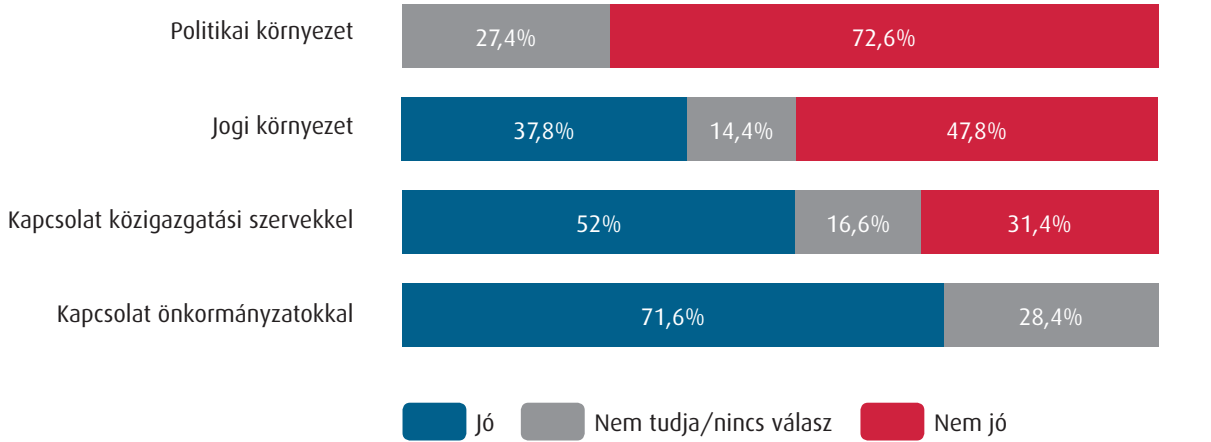
A 3. ábrán is látható, hogy a válaszadók leginkább a helyi kapcsolatrendszerekkel elégedettek, és itt tényleges elégedettség figyelhető meg, hiszen az összes szervezet válaszai alapján (nem beleértve a nem tudom/nem szeretnék válaszolni opciót jelölőket) a szervezetek inkább jónak (71,6%, ebből jó 52,3%, nagyon jó 19,3%) ítélik meg szervezetük kapcsolatait a helyi önkormányzatokkal.

A központi közigazgatási szervekkel való kapcsolatokkal már kevésbé elégedettek, de a többség még itt is alapvetően elégedett, hiszen az összes szervezet válaszai alapján inkább jónak (52,0%) vagy inkább rossznak (31,4%) ítélik meg szervezetük kapcsolatait a központi közigazgatási szervekkel/intézményekkel.

A jogi környezet megítélése már sokkal vegyesebb képet mutat, bár itt is többen egyértelműen elégedettek, mint ahányan egyértelműen nem azok, s itt a legkisebb a helyzetet vegyesen megítélők aránya (14,4%).

Végül az összehasonlításban a legrosszabban a (szak- és párt-)politikai környezet megítélése szerepelt. Az összes válaszadó átlagában 1,99-es értéket kapott és a szervezetek inkább rossznak (72,6%, ebből rossz 41,7%, nagyon rossz 30,9%) ítélik meg a szervezetüket körülvevő politikai környezetet.

Összességében tehát elmondható, hogy a pályázók egyértelműen a helyi kapcsolataikra építenek, s szervezeti nehézségeik forrásaként a politikát jelölik meg.

3. sz. ábra: Az állammal való kapcsolat, a jogi és politikai környezet megítélése

A bürokratikuság továbbra is jellemzője a szektornak: „az adminisztrációt kedvelő emberek civil szervezetekbe tömörülnek, az összes többi ember a kocsmában találkozik és megdumálja az élet dolgait.”⁸⁶ A civil szervezet szóra az embereknek a nehézség szó jut az eszébe vagy az, hogy ezek valami mutyizó bandák.

Szervezeti működés, humán erőforrás

A megkérdezett **szakértők** úgy látják, hogy jelenleg szerkezetileg-szervezetileg a szervezetek túlnyomó többsége rossz állapotban van, ennek javítása elsősorban belső munka lenne. Strukturálatlan a szektor, mert a szervezeteknek nincs fogalmuk arról, honnan jönnek, mi a víziójuk, hova mennek, és kik a segítők.

A probléma egyik forrása a civil szféra alulfinanszírozottsága, ezért nagyon nehéz jó szakembereket alkalmazni a civil szervezeteknek. Nincs az a támogató, aki megfizet pl. egy profi marketingest. Egyébként általánosságban is vannak problémák Magyarországon a munkakultúrával vagy a hatékonysággal, bár olyan

86 Részlet a szakértői fókuszcsoporton elhangzottakból.

nyugat-európai országokat is lehetne említeni, akikhez képest jobbak vagyunk: *„sokkal ügyesebbnek kell lennünk ahhoz, hogy egyáltalán életben tudjunk maradni, merthogy iszonyatos milyen multi-taskingot kell megcsinálni.”*⁸⁷

Problémát jelent az elszámolási, pénzügyi bürokrácia is. A szakértők szerint jelenleg nem lehet felszabadítani a szervezetek *„önkéntes energiáit”*, mert mindenről számla kell. *“És ha azt mondja, hogy figyeljetek, én megcsinálom ezt, de cserébe finanszírozzátok a működésemet. Akkor jön az, hogy nem, mert működésre nem adhatunk. Jó, akkor nem csinálom meg, megfizettetem mással.”*⁸⁸ Vagyis számos helyzetben a szervezeteknek a tételes feladatalapú elszámolás vagy számlás megbízás helyett általános működési támogatásra lenne szüksége, mert a tagok, munkatársak, aktivisták elkötelezettségére támaszkodva szívesen végeznének önkéntes munkában feladatokat. Azonban hiába az önkéntes vállalás, ha az nem elszámolható a projektekben, csak a fizetett munkaerő elszámolható, a szervezet meg közben haldoklik, mert nincs pénze a rezsire.

Maguk a **pályázók** sokkal pozitívabb képet festettek, mint a szakértők. A 2015-ös kérdőív válaszaiban a szervezetek inkább jónak (52,4%) ítélik meg szervezetük humán erőforrásait, illetve a megfelelő szakemberek alkalmazásának lehetőségét, és csak 29,4% érzi rossznak helyzetét.

Mindez persze nem ellentmondás, hanem azt a többször említett tényt emeli ki, hogy egyrészt sokan dolgoznak önkéntesként, másrészt arra is rávilágít, hogy ha a szervezetek nem tudnak forrásokat bevonni, akkor probléma lehet a szakértők megtartása. A következő időszak kihívása lesz, hogy a civil szervezetek a megszokott forrásokra támaszkodva már nem tudnak szakembereket alkalmazni. A szakemberek megélhetésük érdekében kénytelenek lesznek az állami vagy magánszektorban elhelyezkedni. A nonprofit szektor *„hobbyi”* szektorrá alakul. Egy professzionális nonprofit szektor a jelen állás szerint vagy külföldi forrásból (vö. a külföldi támogatásokat elfogadó szervezetek működésének tervezett állami szabályozását) vagy valamilyen piaci koalícióból, magánadományokból vagy ezek kombinációjából jöhet létre. *„Minőségi munkát végezni önkéntes szakemberekkel munkaidő után... szóval ahogy az előbb mondtam, elindul a szakember elszívás és az agyleszívás. Irányult erre ez a támogatás, de igazándiból valahogy ez a perspektíva-találás, ez a tanácsstalanság egyre azt érzem, hogy a projekt végére még erősebb. Merre is van előre, van értelme ezt csinálni? Ebben való valamifajta közös gondolkodásra, valahogy senkinek sincs energiája, hogy a másikkal is beszéljen, és mindenki maga haldoklik. Nagy társadalomfejlesztő civil szervezeteknek nincs elképzelése, hogy mivel kéne foglalkoznia, kikkel kéne dolgoznia, mit kéne csinálni és miből kéne finanszírozni. Jelen pillanatban lassan önkéntessé válik a szervezet, és nemcsak a mienk, hanem elég sokat ismerek ahhoz, hogy azt merjem mondani, hogy ez egy jelentős átalakulás. Ez szerintem egy életveszélyes pillanat.”*⁸⁹

Szektorbeli együttműködés

A szakértői fókuszcsoport résztvevői szerint az elmúlt egy évben létrejött egy összefogás a szektoron belül. Azok a szervezetek, akik érintettek voltak a kormányzati vegzálásban, elkezdtek foglalkozni azzal, hogy mi legyen a következő lépés, mert konkrétan a létük alapjai kérdőjeleződhetnek meg.

Az együttműködés mellett azonban a bizalmatlanság is erősen megjelenik, és nemcsak bizonyos szervezetekkel, hanem azok partnereivel is félnek együttműködni a szektoron belül. Ha pedig van is együttműködés,

“...létrejött egy összefogás a szektoron belül... az együttműködés mellett azonban a bizalmatlanság is megjelenik...

az nem szektorszintű. Vannak pozitív példák, amelyeket fáklyaként fel tudunk emelni – pl. az informális civil mozgalmak nagyon komoly szervezőerőt képviselnek, ez egy új világ –, de ezek nem képesek olyan szinergiákra, ami áthatná a társadalmat. *„A probléma, hogy ezt nevezik szigetszerű fejlődésnek, hogy vannak (ezek az informális civil mozgalmak), de ezek nem generálnak olyan jellegű gondolkodást, mentalitást, ami megmozgatná a társadalmat. Mint mondjuk Nyugat-Európában a középosztály húzta magával a társadalom alját, mert mindenki szeretett volna a középosztályhoz tartozni. Magyarországon ezek a pozitív példák nem húzzák magukkal a többi szervezetet, mert megmarad a szekértáboros, bunkeres állapot.”*⁹⁰

Lakossági kapcsolatok

*„A szektorral szemben mindig is volt egy olyan elvárás, hogy itt mindennek tisztának, becsületesnek és a jó dolgokért tevékenykedőnek kéne lenni, és aki nem ilyen és sumák dolgokba is belemegy, azoknak a megítélése az egész szektorra rávetül.”*⁹¹

Az elmúlt években folyamatos köztudat-átalakítás zajlik a közvéleményben, pl. újra megjelent a *„civilkedünk, politizálgatunk”* kifejezés. A kezdetekkor a politika szinte magával húzott mindent, s nem hagyta, hogy tudatosodjon a lakosságban, mi is a demokrácia velejárója – hogy egy demokratikus berendezkedésben nemcsak a politika az irányító, hanem minden érintett állampolgár elmondhatja a véleményét, amit az aktuális hatalomnak nemcsak tűrnie, de meghallgatnia is illene. *„Az 1990-es évek elején azt mondta mindenki, az önkormányzatok, hogy mi vagyunk a politika, mi irányítjuk az országot, civileknek kuss. Most újra egy ilyen hangulat terjed. ... A fogadó közönség, vagy amelyik éppen partner lehetne, magánszféra, lakosság körében is, tehát van egy ilyen visszahúzóódás, hogy gyanús ez az egész.”*⁹² A magyar társadalom többségével nem tudták megértetni a kormány által támogatott szervezetek, hogy mit is csinálnak, és ez miért is fontos.

Az alapítványoknak ma nincs alapja (tőkéje), az egyesületeknek nincs tagsága. Ha van tagságuk, azok nem fizetnek tagdíjat, csak jelképeset, így sem az alapítvány (tőke híján), sem az egyesület (tagság hiányában) nem tud független képviseletet biztosítani az érintett embereknek és ügyeknek. Az önkéntesek száma viszont nő, és egyre nagyobb az érdeklődés.

A civil szervezetek általánosságban szegmentáltan és viszonylag szűk közösségnek szólnak, és ez talán kicsit összefügg azzal, hogy miközben egy ügyet képviselnek és arra szerződnek, aközben nem figyelnek a szervezet társadalmi támogatottságára.

A pályázó szervezetek 2015-ös válaszai alapján két szempont szerint lehet lakossági támogatásukat láttatni, egyrészt a szervezet ismertsége, másrészt társadalmi elfogadottsága alapján. (L. 4. sz. és 5. sz. ábra.) A nem nyertes és a támogatott szervezetek itt is kicsit eltérő válaszokat fogalmaztak meg, ámde az megegyezett, hogy mindannyian jónak vagy egyenesen nagyon jónak írták le szervezetük ismertségét és társadalmi elfogadottságát.

87 Részlet a szakértői fókuszcsoporton elhangzottakból.

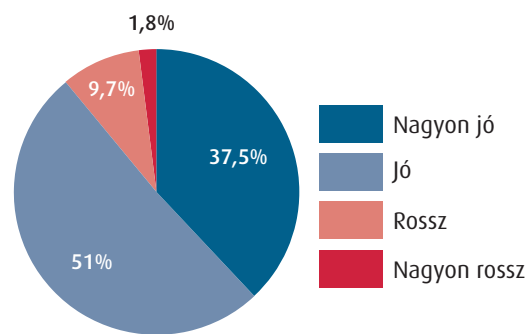
88 Részlet a szakértői fókuszcsoporton elhangzottakból.

89 Részlet a szakértői fókuszcsoporton elhangzottakból.

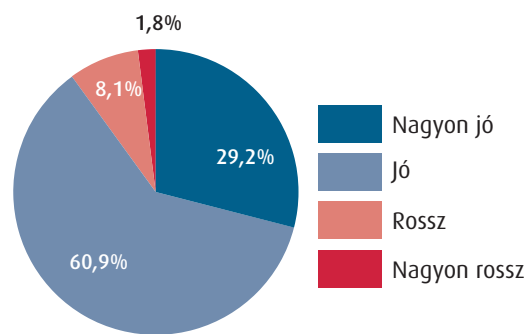
90 Részlet a szakértői fókuszcsoporton elhangzottakból.

91 Részlet a szakértői fókuszcsoporton elhangzottakból.

92 Részlet a szakértői fókuszcsoporton elhangzottakból.

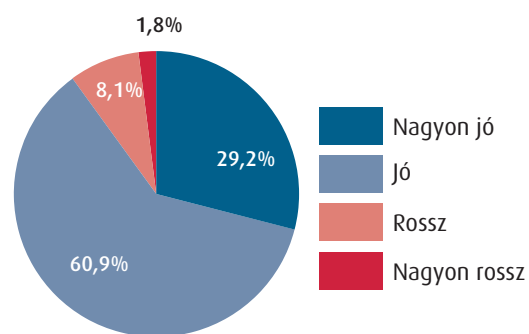

4. sz. ábra: A szervezetek ismertsége

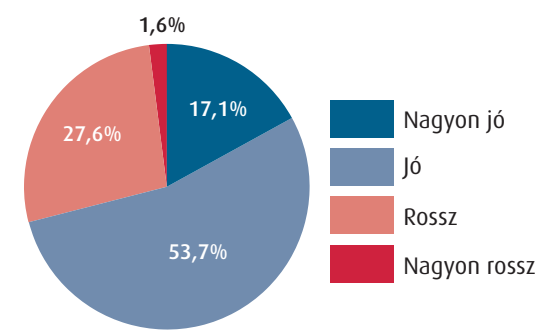

5. sz. ábra: A szervezetek társadalmi elfogadottsága

A szakértők és a támogatottak eltérően ítélik meg a lakossági támogatást, vagy mást értenek alatta. Ennek oka lehet, hogy míg a szakértők egy szélesebb társadalmi támogatottságban gondolkodnak, addig az egyes szervezetek ezt jelentősen szűkítve, a saját célcsoportjukra, közvetlen környezetükre (települési és/vagy szakmai közösségükre) értik⁹³ és nem gondolkodnak szektorban vagy alszektorban.⁹⁴ Ezt a kettős gondolkodást támasztják alá a 2015-ös kérdőív azon adatai is, amik a szektor és az adott szervezet társadalmi elfogadottságát mutatták. (L. 6. sz. és 7. sz. ábra.)

6. sz. ábra: A szervezetek társadalmi elfogadottsága

7. sz. ábra: A szektor társadalmi elfogadottsága

Láthatóan a saját szervezet társadalmi elfogadottságát sokkalta erősebbnek gondolják, mint a teljes szektor társadalmi elfogadottságát. Ez ismét csak azt erősíti, hogy nincs szektortudat, s nincs rálátás sem a szektorra vagy annak legalább egy meghatározott alszektorára, hiszen ha minden szervezet elfogadottsága olyan jó lenne, mint ahogy azt magukról gondolják, akkor ennek a szektor, vagyis a civil szervezetek összegének társadalmi elfogadottságában is vélhetően erősebb arányt kellene mutatnia.

„A szervezetek népszerűek azon emberek körében, akik ismerik őket, azonban arányaiban kevesen ismerik az egyes szervezeteket.

E kettősség egyik oka az is lehet, hogy a szervezetek népszerűek azon emberek körében, akik ismerik őket, azonban arányában kevesen ismerik az egyes szervezeteket, azok működését (jellemzően csak a közvetlen célcsoport), így a visszajelzések pozitívak, de nem sok embertől érkeznek.⁹⁵

93 Vö. a III. fejezet B részének Gazdasági környezet, finanszírozás pontjában írottakkal.

94 Vö. a III. fejezet A részében az NCTA által prioritásként kezelt „alszektorok” pontban írottakkal.

95 Civilek és a politika: civilekben bízunk, de a politikától várjuk a megoldást. Publicus research, 2016. http://www.publicus.hu/blog/civilek_es_a_politika/ (2017.02.24.)

Gazdasági környezet, finanszírozás

A szakértői fókuszcsoporton elhangzottak szerint történetileg a szektor jellemzője gazdasági szempontból is a függőség. A pályázatfüggőség kialakulása az 1990-es évek közepére tehető, összefügg az amerikai menedzsmenttudás megjelenésével. A szervezetek a pénzosztóhoz, annak prioritásaihoz próbáltak igazodni, és keveset foglalkoztak a társadalmi kapcsolatok erősítésével, a lakossághoz, önkormányzatokhoz, intézményekhez való kötődéssel.

Pályázatok

A vissza nem térítendő, grant jellegű források apadóban vannak, ezért a szervezetek kiszolgáltatottá váltak, és ez hirtelen megmutatta az egész szektor sérülékenységét. Az állami támogatások (NCA-NEA⁹⁶) összegben kisebbek, elosztási mechanizmusukban állam-vezéreltebbek, mint korábban. Az EU-s forrásokhoz való hozzáférés is nehezebb a civil szervezetek számára. A pályázatok egy része belterjesebbé vált: „Az összes operatív program – 6 OP-ról beszélünk – végén ott van a konzorcium megnevezve, melyik neki a végrehajtója, látszik, hogy a cél a döntő állami intézményeknek a bekezdése vagy kistafirungozása előre megnevezett civil vagy egyházi partnerekkel. Ami eddig szabadságot adott, akár az innovatív, akár a helyzetre reagáló civil aktivitásnak az EU-n keresztül, akár az oktatásban, akár a szociális ügyben, akár a vidékfejlesztésben valamennyire alulról kezdeményezve el lehetett indítani, azoknál most azt lehet nézni, hogy az állam által kitalált humán területen pl. EFOP vonalon, ezen belül ágazati nagy programot hat évre hirdetnek meg, tehát nem aprózzák el, hogy lesznek kisebb egységek, hanem 6 évre hirdetnek meg és 300 milliárdra, tehát ilyen nagyságrendekkel dolgoznak.”⁹⁷

A szakértők szerint a civil szervezetek nem tudtak összefogni, vagy nyomást gyakorolni azért, hogy lehívják a pénzeket. A civil szektoron belül ráadásul gyenge a kapcsolat az önkormányzatokkal, az állami szervekkel, nem beszélve a vállalkozásokról.

A megváltozott környezetben azoknál a szervezetnél vannak a legkomolyabb problémák, akik elsősorban egyféle forrásra építették működésüket, ami sok szervezetnél jellemzően a pályázati forrás volt. „Azt látom, hogy vannak, akik egyébként ugyanolyan sikeresek, mint voltak, vannak, akik egyébként ennek az átalakulásnak a keretében kvázi megtanulják az új környezetnek való megfelelést, és vannak, akik tényleg egyfajta mantraként azt mondják, hogy de hát nincs pályázat, nincs pályázat.”⁹⁸

A források beszűkülését szinte minden résztvevő a fő kihívások között említette a támogatotti fókuszcsoportokon is, ugyanakkor az is elhangzott, hogy nincs általános forráshiány, mert ez témafüggő: például az LMBTQ, drog, illetve női témák forráshiányosak, ugyanakkor óriási összegek érhetők el más tematikus prioritással. Ezért volt különösen nagy jelentőségű az A – demokrácia és emberi jogok és a B – női jogok és esélyegyenlőség témakörök támogatottjai számára az NCTA támogatása. Ám előfordultak ellenpéldák is: „Amit mi csináltunk, azt csak az NCTA támogatta, senki más, és a Belügyminisztériumnak (BM) pont akkor jött ki egy pályázata, és támogatott minket. Tehát van ellenpélda is. Azt mondták bent, hogy náluk az van, hogy a BM és a Nemzeti Büntetéskezelési Tanács különböző, mindenhol vannak partizánok (akikkel állami szinten együtt lehet dolgozni), és őket kellene megtalálni, és azokat összeszervezni. Ha nem hagyják szervezeti szinten, át kell menni gerillaakcióba.”⁹⁹

96 Nemzeti Civil Alap – Nemzeti Együttműködési Alap

97 Részlet a szakértői fókuszcsoporton elhangzottakból.

98 Részlet a szakértői fókuszcsoporton elhangzottakból.

99 Részlet a támogatotti fókuszcsoportok egyikén elhangzottakból.

Egy másik résztvevő erre úgy reagált, hogy léteznek ugyan ezek a kapcsolatok, de nagyon diszkrétnak kell lenni, mert ha korábban sokat tettek is értük, most már *„a nevünket sem merik kimondani”*. Az oktatás területén is kulcsfontosságúak a személyes kapcsolatok. Az egészségügyben és a szociális területen ez különösen aggályos, mivel egyes intézményeknek, otthonoknak működniük kell akkor is, ha nincs forrás. A folyamatos változások miatt ma már sokkal nehezebb a forrásszerzés, mint néhány évvel ezelőtt, mivel az adományozói oldal is máshogy viselkedik.

A forráshiányt súlyosbítja a projektalapú támogatási rendszer, ami megnehezíti a munkát, mivel a működési költségekre sokan egyáltalán nem találnak forrást, és hónapról hónapra a túlélésért küzdenek. Emiatt számos szervezet csak önkéntesekkel dolgozik, munkatársakat nem tud foglalkoztatni, sokan a magánvagyonukkal próbálják áthidalni a likviditási nehézségeket, nem kevesen csődbe is mennek. Ez különösen jellemző azokra a régebben alapított szervezetekre, amelyek indulásakor még jóval több pályázati forrás volt elérhető, ám ezek beszűkülésével nem tudtak alkalmazkodni a jelenlegi körülményekhez. A fiatalabb szervezetek jellemzően óvatosabbak, és egyáltalán nem is terveznek fizetéseket a projektköltségvetésbe, inkább önkéntes alapon dolgoznak, hogy személyes egzisztenciájuk ne függjön a szervezettől, illetve a projekttől. Az újonnan jelentkező témák esetében pedig, mint amilyen a menekültügy, idáig nem is léteztek jelentősebb, a civil szervezeteknek szóló, széles körben elérhető, a társadalmi tudatformálásra kapható pályázatok, így a kezdetektől meghatározó az önkéntesség.

“ A forráshiányt súlyosbítja a projektalapú támogatási rendszer.

Működési támogatásra kizárólag a NEA-nál lehet pályázni, ám az nem mindenki számára elérhető, illetve mértéke sem elegendő a szervezet fenntartásához. Más pályázati források, illetve a brüsszeli (EU-s) alapok kiaknázásához olyan humán erőforrás és önerő szükséges, amivel általában nem rendelkeznek a magyar szervezetek. Kisebb támogatásokhoz helyi szinten hozzá lehet jutni, de ehhez a helyi szervekkel nagyon jó együttműködéseket kell kialakítani. Ha kialakul a jó kapcsolat, a folytatás már könnyebb, hiszen a helyi támogatók is szembesülnek ezekkel a problémákkal.

A korábbi évekhez képest a menekültügy terén most már jobban vannak elérhető pályázatok, a fogyatékos témakörben viszont nagy visszaesés várható a támogatottak szerint. Egy szűk civil réteg jól tud forrásokhoz jutni a nemzetközi pályázatokból, a szervezetek nagy része azonban nem is fér hozzá ezekhez. A külföldi alapítványok tőlünk keletebbre vonulnak, ahol nagyobb szükség van a támogatásukra. A követségek inkább a szervezetek rendezvényeit támogatják, többnyire helyszínt és/vagy étel-ital ellátást biztosítanak. Néhány szervezet külföldi partnerségből próbálja kiegészíteni forrásait, mert pl. Szlovákiában sokkal több pénz jut civil programokra. Ám ez is csak részleges megoldást jelent, mivel alapvetően kevés pénz kerül át hozzánk a nemzetközi projektekből.

Magánadományozás

A szakértők úgy látják, hogy az egyes tehetős magyar magánemberek ugyan létrehoztak alapítványokat, de sokkal kevesebbet, mint pl. Lengyelországban vagy Csehországban. A támogatottak tapasztalatai szerint az USA-ban sok a családi magánalapítvány, ahová lehet pályázni, de itthon ilyenek nincsenek. Ha lennének is, az egyébként is túlterhelt szervezeteknek jellemzően nincs kapacitása folyamatos adományszervezésre.

Az egyik támogatott szerint egy forrásszerzésről szóló konferencián az hangzott el, hogy az emberek szemlélete lassan változik, és az adománygyűjtés ugyan fejlődik, ám akkor is csak a szervezetek bevételének 6%-át tennék ki a magánadományok, ha megháromszorozódna az arányuk. Még az e téren sikeresebb szervezetek

bevételének is csak 10%-át teszik ki a ezek, épp ezért Magyarországon nem is lehet nagyobb szervezetet csak magánadományokból fenntartani.

Ennek ellenére van, aki bizakodik: *„Igaz, hogy nagyon rossz az adományozási kultúra. De nem is gyűjtöttünk adatbázisokat, nem ápoltuk a kapcsolati hálót, pedig sokaknak lehetne levelet küldeni. Óriási potenciál van a magánadományozásban, főleg Budapesten. Vannak pozitív visszajelzéseink is. A greenpeacesek egész jól csinálják, de sokat is fordítanak rá, ez egy befektetés.”*¹⁰⁰

A budapesti parkokért kiállók nagy aktivitása is azt bizonyítja, hogy léteznek pozitív példák magánszemélyek bevonására. A közösségi adománygyűjtés is működik egy-egy eseményre vagy mikroprojektre pár százezer forint nagyságrendben, és ez a forma fejlődő tendenciát mutat.

A szakértők egyetértettek abban, hogy a személyi jövedelemadó civil szervezeteknek felajánlható 1%-a mint rendszer nemzetközi sikernek számít.¹⁰¹ A támogatottak viszont úgy látják, hogy ebből kevés nagy szervezet kap sok pénzt, és nagyon sok kicsinek alig jut abból valami. A környezetvédelem vagy a romaügy különösen nehezen megfogható témák, ők nem tudnak versenybe szállni az olyan népszerűbb ügyekkel, mint a beteg gyermekek és a sérült állatok támogatása.

Vállalati támogatások

A vállalatok ugyan támogatnak egy-egy ügyet, de szintén kevesebbet, mint más országokban. Magyarországon is megjelent a vállalati felelősségvállalás, ám 2006–2007-ben, a gazdasági válságot megelőző időszakban megfigyelhető volt, hogy a multik centralizálták a forrásokat, amelyeknek jelentős részéről nem is Magyarországon döntöttek. Olyan területeknek adtak pénzeket, amelyekre bizonyos értelemben a politikának már volt ráhatása, hiszen Magyarországon a vállalkozói szektor is ezer szállal kötődik az állami megrendelésekhez.

Az egyik támogatott, akinek a projektje arra épül, hogy összehozza a civileket és a forprofit szervezeteket, megjegyezte, hogy értek el sikereket, habár mások szerint a vállalkozások is csak túlélnek, ezért nem adománoznak, és csak személyes ismeretséggel lehet támogatást szerezni tőlük.

Vállalati adományozói szempontból megfogalmazódott a félelem, hogy ha segítik a civil szervezeteket, nem válnak-e ugyanolyan csappá, mint a nagy pályázatok, amit ha elzárnak, akkor hiány keletkezik. *„És akkor jön a fenntarthatóság kérdése. Hogy akkor hogyan lesz a szervezeti kultúra, transzparencia, kommunikáció, fundraising tevékenységek, szolgáltatások, a saját bevételek oldalon felnőtt, önálló szervezet. És most afelé húzza mindenki nagyjából ezt a szektort, hogy add el, vállald el akkor pénzért azt, amit eddig ingyen csináltál. De nem biztos, hogy ez a jó irány... Nagy kérdés, hogy amikor azt mondjuk, működünk úgy, mint egy gazdálkodó szervezet, nem az ügy elől vesszük-e el a fókusz?”*¹⁰² Kérdés, hogy hol a határ. Egy résztvevő szerint a rendszert kell a szervezetek köré építeni, és nem tőlük elvárni, hogy kezdjenek el profi marketingesként vagy HR-esként működni. Továbbá vannak dolgok, amiket nem lehet eladni, vagy nem tesz jót a területnek, ha ebbe az irányba megy.

100 Részlet a támogatotti fókuszcsoporthoz tartozó egyik elhangzottakból.
101 István Sebestény: Introduction of 1% system in Hungary. development of “activating”. In Assessment of the Impact of the Percentage Tax Designations: Past, Present, Future Boris Stre čansk ý and Marianna Török (edited) 56. o. http://taxdesignation.org/hungary/ (2017.02.24.)
102 Részlet a szakértői fókuszcsoporthoz tartozó egyik elhangzottakból.

Szolgáltatás

A szolgáltatások nyújtása több okból is nehézkes. Egyrészt a szervezetek környezete megszokta az ingyenes szolgáltatásokat, másrészt dilemma (lásd fentebb), hogy mit lehet eladni, s mit nem szabadna. Az egyik támogatott szervezet tapasztalatai szerint a hatóságok sem segítik elő azt, hogy ez változhasson: *„Figyelmeztettek a jogászok, hogy hiába van benne az alapszabályban, hogy végezhetünk gazdasági tevékenységet, az állam ezt annyira nem szereti, és sokat fognak ellenőrizni. Ez egy út, nem annak kell természetesnek lenni, hogy a cégek ingyen kapnak tőlünk. Ez méltóságot is adna nekünk. Nekünk nagyon ki kell képződni ahhoz, hogy azt mondjuk a NAV-nak, hogy igenis ezt nekünk szabad.”*¹⁰³

Kérdés az is, hogy milyen szolgáltatásról beszélünk, ezeket is legalább ketté kell választani. A szociális jellegű szolgáltatások célcsoportjai alapvetően a társadalom hátrányos helyzetű rétegei (pl. rászorulóknak segítése a szolgáltatással), és ezek jellemzően mindig is ingyenesek voltak és lesznek. A másik, forrásszerzés szempontjából említésre méltó szolgáltatás az olyan tudások átadása, amelyek mögött a szervezet évtizedes szakterületi tapasztalata áll. Esetleg szóba jöhet kifejezetten bevételszerzésre kifejlesztett tudások bérbeadása is. Ily módon gyakorlatilag fizetett tanácsadói vagy alvállalkozói szerepbe kerülhet a szervezet.

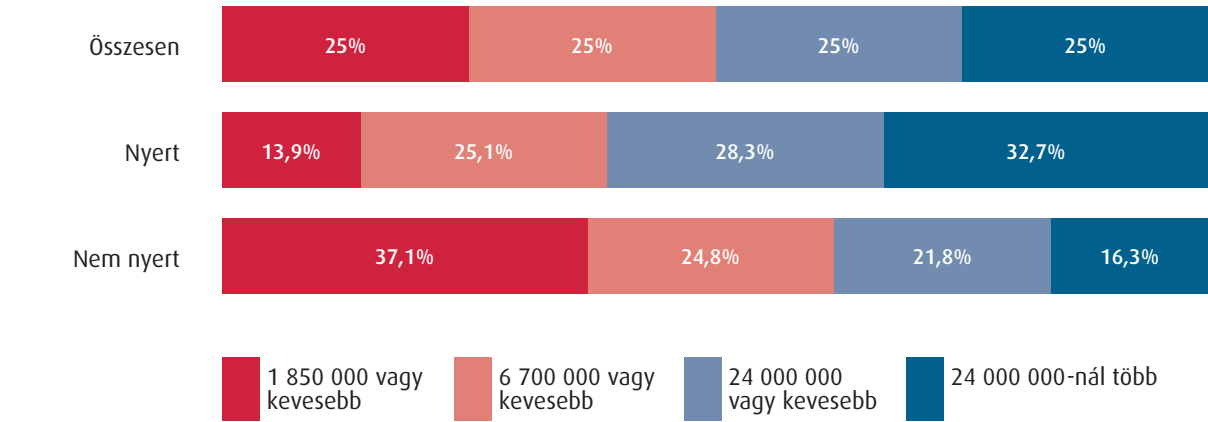
Nehézséget jelent viszont, hogy a vállalatok a civilekre többnyire csak mint potenciális támogatottra tekintenek, nem szolgáltató partnerként – holott a civilek nyújthatnának olyan szolgáltatásokat, amelyekre szükségük lenne (pl. szociális szemléletformáló tréningek), de végül mégis más cégektől vásárolják meg azokat, mert egyszerűen nem jutnak eszükbe a civilek.

A támogatottak egyike szerint a legtöbb termék vagy szolgáltatás kifejlesztése nagyon sok időbe telik, akár csak a bizalomépítés, és a foglalkoztatás beindítása. Mégis nagyon fontos lenne, hogy legyenek szolgáltatások, termékek, hiszen hosszabb távon ezek segíthetik elő a több lábon állást. A szervezetek egy részénél azonban céljaik és tevékenységük miatt ez nem jöhet szóba.

A pályázók összefoglalója gazdasági helyzetükről

A szervezetek pénzügyeiről csupán a második kérdőívben kérdeztünk, ezekkel egybevetve a szakértők által írottakat az alábbiak szerint ábrázolható a pályázók gazdasági helyzete.

A szervezetek 25%-ának 1 850 000 Ft vagy annál kevesebb, felének 6 700 000 Ft vagy annál kevesebb és 75%-ának 24 000 000 Ft vagy annál kevesebb bevétele volt 2014-ben. A nyertesek átlagosan jóval nagyobb bevétellel rendelkeztek, mint a nem nyertesek. (L. 8. sz. ábra.)

8. sz. ábra: A szervezetek éves bevétele 2014-ben

A 2014-ben vizsgált bevételek forrásai között a válaszadó szervezetek (a kérdésre nem volt kötelező válaszolni) többségének volt bevétele szja 1%-os felajánlásokból (a szervezetek 70,2%-ának volt ilyen bevétele, többnyire nem jelentős mértékű, azaz az éves bevétel 30%-át nem meghaladva.) A nyertesek nagyobb arányban rendelkeztek ilyen bevétellel.

A lakossági támogatások a válaszadók többségénél az szja 1%-on kívül is fellelhetők (a szervezetek 58,9%-nak volt ilyen bevétele, többnyire nem jelentős mértékű, azaz az éves bevétel 30%-át nem meghaladva). Tagsági díjakkal a többség rendelkezett (67,3%-nak volt ilyen bevétele), azonban többnyire nem jelentős mértékben, azaz az éves bevétel 30%-át nem meghaladva. Ha a három típusú lakossági bevételt összevonva nézzük, akkor a válaszadók 8,7%-a nem rendelkezik egyik forrással sem, 24,4%-a egy ilyen típusú forrással, 42,9% két ilyen típusú forrással, 24,1% pedig mindhárom hazai lakossági forrással rendelkezik.

Állami támogatások közül inkább nem jellemző bevételi formák a törvényben rögzített elosztási mechanizmusok, normatív, fejkvótás támogatások (a szervezetek 86,9%-nak nem volt ilyen bevétele). Szintén kevésbé jellemzőek a nem normatív központi állami támogatások (64,0%-nak nem volt ilyen bevétele), ám ha van ilyen támogatás, akkor a nem nyerteseknél jelentős mértékben, azaz az éves bevétel 30%-át meghaladva fordul elő, míg a nyertesek többségénél kevésbé jelentős a bevétel. Felmerülhet a kérdés: azért nem nyertek, mert *„ügyis van állami forrásuk”* vagy azért kellett állami forrást keresniük, mert az NCTA-n nem nyertek?

“ Azért nem nyertek, mert ügyis van más forrásuk vagy azért kellett más forrást keresniük, mert az NCTA-n nem nyertek?

A pályázatok értékelése során a kiválasztási szempontok része volt annak vizsgálata, hogy a pályázó szervezet rendelkezik-e megfelelő kapacitással, illetve pénzügyi és adminisztratív tudással a tervezett projekt végrehajtásához. Továbbá az is az értékelés része volt, hogy az értékelők és bírálók megvizsgálják, milyen formában áll rendelkezésre a pályázatban tervezett önerő. Ehhez alapot adott egyrészt a pályázók saját bevallása, másrészt a pályázó szervezetek (és a nemzeti és európai uniós pályázatok kiírói) által közzétett nyilvános támogatási adatok

vizsgálata. Alapvető szempont volt, hogy amennyiben a pályázó rendelkezik más támogatással is, s annak tárgya átfedést mutat az NCTA-pályázat tartalmával, úgy az értékelés során az értékelők-bírálók által feltett tisztázó kérdésre válaszolva kellett egyértelműen bemutatnia, hogy az átfedés miért nem jelent kettős finanszírozást, s több támogatás szinergiája (pozitív NCTA-döntés esetén) hogyan valósulhat meg. Ennélfogva a fenti állami támogatási arányok esetében kizárható az a magyarázat, hogy azért nem kaptak volna NCTA-tá-

103 Részlet a támogatotti fókuszcsoporthoz tartozó egyiken elhangzottakból.

mogatást, mert volt más, esetleg állami támogatásuk. Azonban fennállhat az a kettős magyarázat, hogy azért nem kaptak NCTA-támogatást, mert

- a. rendelkeztek más támogatással, s nem tudták egyértelműen bizonyítani, hogy az átfedés nem jelent majd kettős finanszírozást;
- b. nem rendelkeztek más támogatással, de az NCTA-támogatást sem kapták meg, s ezért kellett más forrás után nézniük.¹⁰⁴

Helyi, önkormányzati támogatásokkal a szervezetek többsége szintén nem rendelkezik (61,0%-nak nem volt ilyen bevétele), amennyiben igen, akkor többnyire nem jelentős mértékben, azaz az éves bevétel 30%-át nem meghaladva. Az állami bevételek különböző típusai tehát nem jellemzők a válaszadók többségénél. Ha a három típusú állami bevételt összevonva nézzük, akkor a válaszadók 41,1%-a nem rendelkezik egyik forrással sem, 39,2%-a egy ilyen típusú forrással, 16% két ilyen típusú forrással, 3,7% pedig mindhárom hazai állami forrással rendelkezik.

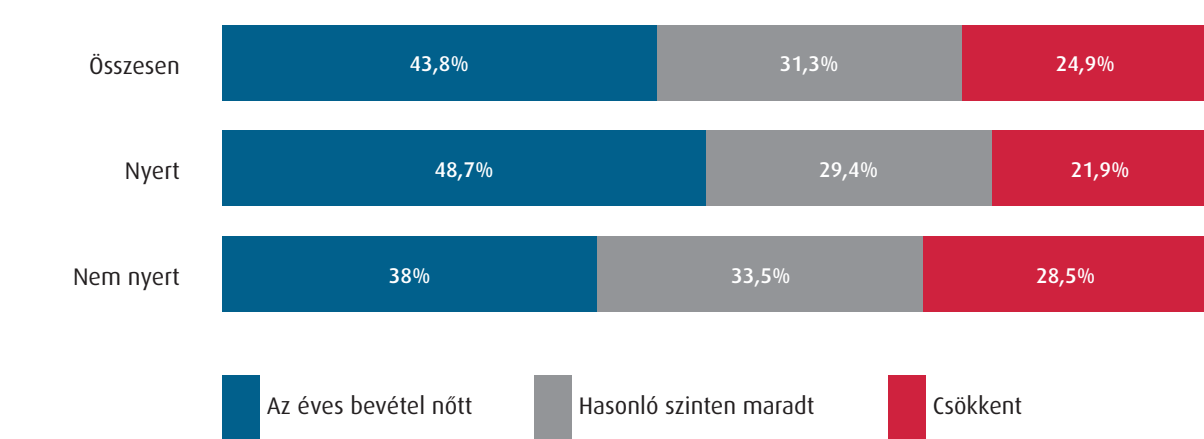
Az európai uniós támogatások szintén nem voltak jellemzők (56,8%-nak nincs ilyen bevétele). Akinek volt ilyen, annak viszont inkább jelentős mértékben, azaz az éves bevétel 30%-át meghaladva fordult elő. A nyertesek esetében gyakrabban találkozunk uniós forrással. Egyéb külföldi támogatások szintén kevésbé fordulnak elő (75,9%-nak nincs ilyen bevétele), a nyertesek nagyobb arányban rendelkeznek ilyen forrásokkal, de nem jelentős mértékben. Más hazai nonprofit szervezetektől származó támogatás szintén inkább nem fordul elő (67,9% esetében egyáltalán nem). Ha van ilyen bevétel, akkor inkább nem jelentős mértékben, azaz az éves bevétel 30%-át nem meghaladva. Vállalati támogatások többnyire nincsenek (61,8%-nak nem volt ilyen bevétele, de a nyerteseknél nagyobb arányban fordult elő), ha van ilyen bevétel, akkor nem jelentős mértékben, azaz az éves bevétel 30%-át nem meghaladva.

Az alaptevékenységéből nincs ár-, díj- és értékesítési bevétele a válaszadók 50,1%-ának, akinek van, döntően nem jelentős mértékű, azaz az éves bevétel 30%-át nem meghaladó. Vállalkozási bevételek kevésbé jellemzők (70,8% esetében nincs), akinek van ilyen forrása, annak döntően nem jelentős mértékű, azaz az éves bevétel 30%-át nem meghaladó. Pénzpiaci mechanizmusok (kamatok, pénzpiaci műveletek) bevételei szintén kevésbé jellemzők (73,9% esetében nem volt vagy nem jelentős mértékben volt), a nyertesek esetében nagyobb arányban fordul elő, de nem jelentős mértékben. Egyéb bevétele a válaszadók 61,7%-ának nem volt, ahol volt, ott sem jelentős mértékben. Egy szervezet átlagosan 5-féle bevételtípust jelölt válaszként. Ez több kérdést is felvet, melyekre jelen hatásvizsgálat nem tud válaszolni. Egyrészt, ha átlagosan ötféle forrásból származó bevétellel gazdálkodik egy szervezet, akkor megvalósulni látszik gazdaságilag a több lábon állás, így elméletileg a szervezetek léte nem kerül veszélybe, még akkor sem, ha pl. a pályázati források tovább szűkülnek. Persze nem mindegy, hogy melyik forrás milyen mértékben látta, látja el az adott szervezetet. Illetve fontos kiemelni, hogy a szervezet létének (alapvető működésének) finanszírozása nem jelenti a szervezet szakmai munkájának finanszírozhatóságát is. Továbbá: a fentieket olvasva felmerülhet a kérdés, hogy ha nincs se ilyen, se olyan forrásuk, akkor miből is élnek a szervezetek? A szakértői és támogatotti véleményekre hivatkozva a válasz az önkéntesség lehet, vagyis amit tudnak, azt megcsinálják önerőből, ha ez már nem elég, s nincs más forrás, akkor megszüntetik a tevékenységet (legalábbis a következő pályázatig).

Az NCTA-támogatás a nyertesek esetében a fentiekhez kb. hasonló arányban volt jelentős mértékű, azaz a szervezetek 29,8%-ánál ez a támogatás az éves bevétel 30%-át meghaladó mértékű volt, nem jelentős

mértékű (30% alatti arányú) volt e támogatás a szervezetek 32,6%-ánál, illetve szintén kb. egyharmad nem rendelkezett 2014-ben ilyen bevétellel (37,6%).

Az éves bevétel változásáról a kérdőív adatai alapján elmondható, hogy a 2013. évihez képest a szervezetek 43,8%-ának nőtt az éves bevétele 2014-ben, 31,3% esetében hasonló szinten maradt, 24,9%-ának csökkent. A nyertesek nagyobb arányban jelezték, hogy nőtt a bevételük (48,7%), mint a nem nyertesek (38,0%). (L. 9. sz. ábra.)

9. sz. ábra: A szervezetek éves bevételének változása 2014-ben

A 2015-ös évet tekintve a nem nyertesek (42,3%) inkább gondolták, hogy az éves bevétel csökkenni fog, mint a nyertesek (27,4%). Az összes válaszadót tekintve minden válasz kb. egyharmad arányt kapott.

Összesítve a fentieket és a számokat a nyertesek átlagosan jóval nagyobb bevétellel rendelkeztek, mint a nem nyertesek, vagyis az NCTA-tól remélt támogatás elmaradását nem tudták más forrással ellensúlyozni. A bevételek forrásai között a szervezetek körében jellemzők az szja 1%-os felajánlások, lakossági támogatások, tagsági díjak – azaz a különböző lakossági források –, ezek azonban a teljes éves bevétel kis arányát teszik ki. A központi állami, önkormányzati, uniós, vállalati vagy egyéb támogatások, illetve a szolgáltatási és vállalkozási bevételek a szervezetek többségénél kevésbé jellemzők. Azon keveseknél, ahol ez előfordul, ott viszonylag nagyarányú ez a támogatási forma.

Együttműködéseket értékelve a válaszadók szerint döntően jelenleg is együttműködnek és korábban is együttműködtek különböző szervezetekkel: leginkább más civil szervezetekkel, helyi önkormányzattal, jóléti (pl.: oktatási, szociális, egészségügyi, lakhatási, környezetvédelmi) intézményekkel, valamint szakmai hálózatok, ernyőszervezetek résztvevőiként.

A nehézségek közül a legtöbb válaszadó elsősorban az anyagi helyzet, a finanszírozás problémáit, a munkatársak (vagy tagok, önkéntesek) leterheltségét, a mindennapi működtetés problémáit (pl. irodai infrastruktúra hiánya), a munkatársak (vagy tagok, önkéntesek) kiegészét említette.¹⁰⁵

Szervezetük saját helyzetének értékelésekor a válaszadók leginkább szervezetüknek az ellátott tevékenységi területen elért szakmai jelentőségét, ismertségét szűkebb környezetében, társadalmi elfogadottságát, hatékonyságát a célzott társadalmi problémák enyhítésében, valamint hazai, szektoron belüli együttműködéseit

104 Vö. a III. fejezet B részében, „az állammal való kapcsolat, a jogi környezet” pontban írottakkal.

105 Vö. a III. fejezet A részének, a támogatott tématerületekről alkotott vélemények pontjánál írottakkal.

tekintették jó helyzetűnek. Leginkább rossznak a szervezetet körülvevő politikai környezetet, az anyagi erőforrások, a finanszírozás biztosítását és a szervezetet körülvevő jogi környezetet minősítették.

A sikeresség kulcsa a válaszadók szerint a forrásstruktúra átalakítása, hogy a szervezet több lábon álljon, és ne kerüljön függőségbe. Nagyon hasznos lenne, ha a magánszemélyeknek az adományozott összeg után adókedvezmény járna – ezt 2010-ben visszavonták. Szükség lenne innovatív modellekre, és a szervezetek által elérhető EU-s támogatási rendszerek elérhetőségére is. Nyilvánvaló az is, hogy a nyerteseknél az NCTA-bevétel alapvető szerepet játszott az elmúlt években, és ennek kifutása után nem remélnék hasonló mértékű támogatást.¹⁰⁶

106 Vö. a III. fejezet B részének gazdasági háttér pontjánál írottakkal.

IV. A pályázó és támogatott szervezetek

A. A pályázó szervezetek jellemzői

Az NCTA támogatásra 2013–2015 között pályázó¹⁰⁷ szervezetekről, illetve pályázataikról adatokat az online pályázati adatlapok, az online pályázói adatbázis információi, valamint a 2013-ban és 2015-ben kiküldött online kérdőívek válaszai alapján nyertünk.

Az NCTA hét témakörében és az akciópályázatok körében mindösszesen 2767 pályázó szervezet 3859 db pályázatot nyújtott be, melyek az ország 629 különböző településén valósultak volna meg. Az adatbázis összesen 407 különböző szervezet összesen 460 támogatott pályázatának adatait is tartalmazza. Az NCTA-ban a támogatott pályázattal rendelkező szervezetek összes pályázó szervezeten belüli aránya 14,71%.

A 2013-as kérdőív válaszadóinak túlnyomó többsége kisprojekt, kis részük makroprojekt pályázatot nyújtott be. A második, 2015-ös online kérdésbe az összes korábbi felhívás pályázóit bevontuk. A legtöbb beadott pályázat az első pályázati kör kisprojekt és a második pályázati kör kisprojekt felhívására született, tématerületet tekintve pedig a közösség- és szervezetfejlesztés vezetett, ezt követte az ifjúsági és gyermekügyek, valamint a környezetvédelem és fenntartható fejlődés kategória.

A pályázók motivációi között 2013-ban az alábbiak szerepeltek: egy ötlet megvalósításához kerestek megfelelő támogatást, illetve egy társadalmi cél eléréséhez kerestek jó formát. 2015-ben a válaszadók hasonlóképpen leginkább egy társadalmi cél eléréséhez kerestek jó formát, szervezetük célcsoportjának/célcsoportjainak helyzetét akarták javítani, illetve megfelelő támogatást kerestek egy ötlet megvalósításához.

A várt hatások tekintetében az első kérdőív, tehát a támogatási ciklus kezdetén a válaszadók a nyertes pályázattól leginkább célcsoportjuk helyzetének javítását várták, a szervezet szakmai tevékenységének bővülését, jó gyakorlat meghonosítását az országban, tanulási, innovációs lehetőséget és szakterületük megújítását. A pályázati projektek 20,4%-át országos hatókörüként jelölték meg.

A megvalósult projektek esetében – tehát a 2015-ös nyertes válaszadók válaszai alapján – az NCTA-támogatás révén a szervezetek többségénél javult meglévő célcsoportjaik helyzete, tudták bővíteni meglévő célcsoportjaikat, társadalmi ismertségük növekedett, illetve többségük fenntarthatóságának javulása, a szektoron belüli kapcsolatainak erősítése, új tevékenységek és innovációk bevezetése és anyagi erőforrásainak bővülése is megvalósult.

Két terület pályázatainak a száma (ezen belül is döntően a C tématerületé) jelentősen magasabb volt a többi kategóriába tartozók számához képest. (L. 2. sz. táblázat.) A közösség- és szervezetfejlesztés tématerületre

107 Az adatbázis valamennyi, a tárgyidőszakban beérkezett és értékelt pályázat adatait tartalmazza. Kivételt jelentenek az ösztöndíjas és tanulmányutazó pályázati felhívásra beérkezett pályázatok, amelyekkel – a pályázó nem szervezet, hanem „szakember” vagy fiatal – az összehasonlítás hiábavalósága, az együttes elemzés megvalósíthatatlansága miatt ebben a körben nem kívántunk foglalkozni.

három meghirdetett kiírásban lehetett pályázni. A téma terület népszerűségének oka lehet az is, hogy pályázói nézőpontból ez a legtagabban értelmezhető terület.

Tématerületek	Pályázatok száma	Pályázatok aránya (%)
A terület: demokrácia és emberi jogok	235	6,09
B terület: női jogok és esélyegyenlőség	184	4,77
C terület: közösség- és szervezetfejlesztés	1023	26,51
D terület: ifjúsági és gyermekügyek	671	17,39
E terület: környezetvédelem és fenntartható fejlődés	572	14,82
F terület: jóléti szolgáltatások társadalmilag sérülékeny csoportoknak	540	13,99
G terület: társadalmilag sérülékeny csoportok megerősítése (fókusz: roma integráció)	413	10,70
Akciópályázatok	221	5,73
Összesen	3859	100

2. sz. táblázat: Az NCTA tématerületei és a beadott pályázatok száma

A tématerületek többsége könnyen kapcsolható a korábbi támogatáspolitikai irányokhoz, ezért nem ismeretlenek a pályázati rendszerekben aktív civil szervezetek körében. A beérkezett pályázatok magas száma, eloszlása alapján kijelenthető, hogy az Alap a hét tématerülettel képes volt a hazai civil szektor jelentős szeletét képező, legjellemzőbben az oktatási, kulturális, sport, szabadidő, közművelődési, hagyományörző, szociális, közösségsszervező, -fejlesztő, jogvédő, környezetvédelmi témakörökben tapasztalt szervezetek jelentős hányadát mozgósítani. Technikailag az NCTA-pályázatok megírásához, megvalósításához elengedő volt bármely korábbi uniós vagy hazai támogatási projekt tervezésében, megvalósításában való tapasztalat. A pályázatok magas száma alapján kijelenthető az is, hogy nem kellett a jellemzően a főtevékenységükre szabott erőforrásokkal, kapacitásokkal rendelkező civil szervezeteknek a napi rutintól merőben eltérő feladatkört vállalni ahhoz, hogy az Alap támogatásai elérhetővé váljanak számukra.¹⁰⁸

“ Nem kellett a jellemzően a főtevékenységükre szabott erőforrásokkal, kapacitásokkal rendelkező civil szervezeteknek a napi rutintól merőben eltérő feladatkört vállalni ahhoz, hogy az Alap támogatásai elérhetővé váljanak számukra.

Fő tevékenységi köreiket illetően 2013-ban a legtöbben a kultúrát, a szociális ellátást és a környezetvédelmet jelölték meg (itt több témakört is meg lehetett jelölni), illetve sokan jelezték egyéb válaszként az oktatásban betöltött szerepüket. A 2015-ös kérdőív kitöltői között a szervezetek legnagyobb arányban kultúrával, oktatással, szociális ellátással, szabadidős tevékenységekkel és környezetvédelemmel foglalkoztak. A 2015-ös kérdőívől továbbá kiderült, hogy szervezeti típusként legnagyobb arányban a kultúrával, művészetekkel, közösségi és rekreációs programokkal foglalkozó szervezet, a szolgáltató szervezet, az érdekképviselési/ér-

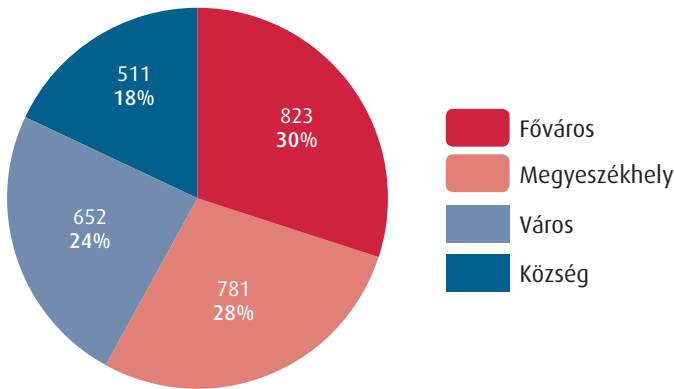
108 Vö. a III. fejezet A részének, az NCTA szerepéről, céljainak megítéléséről és kiírásainak eredményességéről szóló pontjában írottakkal.

dekvédelmi (advocacy) szervezet és az egyéb opciót jelölték meg. A válaszadók célcsoportjai a második kérdőív szerint elsősorban gyermekek, fiatalok, diákok, helyi közösségek, civil szervezetek, mélyszegénységben élők, romák és a magyar társadalom/közüvélemény.

Munkavállalók és önkéntesek tekintetében míg a 2013-as kérdőívet kitöltő szervezetek közel felének, 49,1%-ának egyáltalán nem volt – főállású vagy részmunkaidős – fizetett alkalmazottja, addig a 2015-ös válaszadók 36,6%-ának – ezen belül is a nem nyertesek 48,8%-ának, a nyertesek 26,2%-ának – egyáltalán nem volt munkavállalója, vagyis az NCTA-támogatás segítségével a támogatottak a szükséges szaktudást fizették meg, ami alátámasztja a szakértőknek azt a véleményét, hogy külső források szükségesek a szervezetekben dolgozó szakemberek szektorban tartásához.¹⁰⁹ Ami az önkéntes segítséget illeti, a szervezetek elenyésző hányadának nem volt egyáltalán önkéntese, többségük 1-5, 6-10 vagy 11-15 önkéntessel rendelkezett.

Pályázó szervezetek összetétele településtípus szerint

A pályázó szervezetek székhelyük településének jogállása szerinti eloszlását az 10. sz. ábra mutatja.

10. sz. ábra: A pályázó szervezetek száma, aránya a székhely települések jogállása szerint alkotott négy kategóriában

Az ábra alapján megállapítható, hogy a jogállás szintjének emelkedésével párhuzamosan növekszik a pályázó szervezetek száma is, vagyis több városi szervezet pályázott, mint faluhelyen működő. Fontos azt is kiemelni, hogy a székhelytelepülések városias jellege mellett a pályázók közel egyötöde székhelye szerint községekhez kötődik.

Ezek az adatok számottevően eltérnek az országos KSH-adatoktól. (L. 3. sz. táblázat.)

Településtípus	Alapítványok		Társas nonprofit szervezetek		Összesen	
Főváros	6 077	27,7	8 947	21,3	15 024	23,5
Megyeszékhely	4 879	22,2	8 500	20,3	13 379	20,9
Többi város	6 740	30,7	13 065	31,2	19 805	31
Község	4 258	19,4	11 428	27,2	15 686	24,6
Összesen	21 954	100	41 940	100	63 894	100

3. sz. táblázat: A hazai nonprofit szervezetek jogállása (Forrás: KSH, 2014)

A táblázat alapján nincsenek többségben a fővárosi szervezetek a hazai civil szektoron belül. Az is nyilvánvaló, hogy az NCTA pályázó szervezeteivel ellentétben a teljes hazai civil szektoron belül nincsenek többen a

109 Vö. III. fejezet B pontjának szervezeti működés, humán erőforrás részében írottakkal.

magasabb szintű jogállás kategóriákba (városokba, ide értve a megyeszékhelyeket és a fővárost) tartozó szervezetek. A többi város kategóriába tartozó szervezetek alkotják a legnagyobb csoportot, illetve az összes hazai civil szervezeten belül nagyságrendileg többen vannak a községekben bejegyzett civil szervezetek, mint az NCTA pályázói között. A különbségek háttérében több tényező együttes hatása állhat. A legerősebb ilyen tényezők a projektek standard méretei és előírásai (makrók esetében a szélesebb megvalósítási szint, közepesnél az elvárt eredmények és az előírt kommunikációs tevékenységek) alapvetően igénylik azt, hogy a pályázó szervezet székhelye viszonylag nagy számú célcsoportot elérő, népesebb, a koordinációs feladatok elvégzése szempontjából kedvezőbb, központi településen legyen. **Jó eredménynek tekinthető tehát az, hogy a program viszonylag magas szakmai elvárásai, várt eredményei, standard projektméretei ellenére képes volt kisebb településeken működő szervezetek körében is projektek tervezését eredményezni.** Ezek legtöbbször olyan beavatkozási tervek voltak, amelyek egy vagy több kistépülés életében kívántak mérhető változásokat előidézni.

Mindezek mellett fontos azt is számításba venni, hogy a program kiírásainak éveiben (2013–2015) a civil szervezetek számára viszonylag kevés pályázati forrás volt elérhető, és ez is erőteljesen befolyásolta a pályázói kör összetételét.

A megvalósítási szintek – avagy a földrajzi hatókör – vizsgálata során nem minden pályázatra vonatkozó adat állt rendelkezésre. Ennek magyarázata kettős, ugyanis egyrészt volt olyan pályázati kiírás, ahol a pályázati adatlapon nem kérdeztünk rá a hatókörre, másrészt pedig a pályázók többsége nem határozta meg kellően a megvalósítási hatókört, a kérdésre igen általános választ adott (pl.: „több területen”, „a térségben”).

Összesen 2902 pályázat tervezett megvalósítási helyszínének szintjét vizsgáltuk. Ez alapján megállapítható, hogy a települési szintű pályázatok (ide soroljuk azokat is, amelyek több települést vagy településrészt írtak a megvalósítás helyszínéhez) aránya kiemelkedik (43,31%).

Megvalósítási szintek típusai	Pályázatok száma	Pályázatok aránya (%)	Pályázatok kumulált aránya (%)
Településrész	79	2,72	2,72
Település	846	29,15	31,87
Több település	332	11,44	43,31
Kistérség	138	4,76	48,07
Több kistérség	43	1,48	49,55
Megye	413	14,23	63,78
Több megye	62	2,14	65,92
Régió	157	5,41	71,33
Több régió vagy országrész	172	5,93	77,26
Ország	592	20,40	97,66
Nemzetközi	68	2,34	100,00
Összesen	2902	100	

4. sz. táblázat: A benyújtott pályázatok megvalósítási szintjei

A 4. sz. táblázat adatai alapján fontos hatásként értékelhető az is, hogy a benyújtott pályázatok kb. egyharmadának a tervezett megvalósítási szintje egy vagy több régiót, vagy az ország egészét érintette. Az országos szintű pályázatok magas aránya (20,4) is a program jelentős hatását mutatja, bár megjegyzendő, hogy a

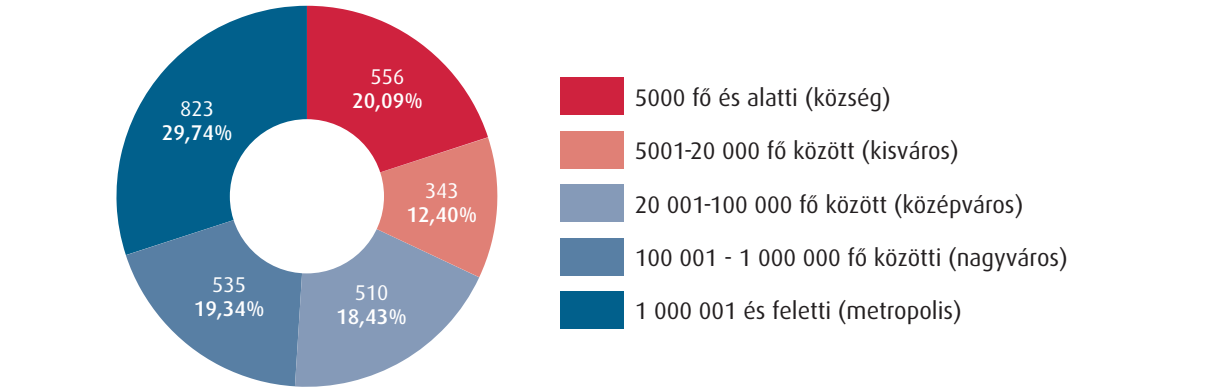
“ A program képes volt kisebb településeken működő szervezetek körében is projektek tervezését eredményezni.

összes pályázat 35,4%-át adja, míg az összes pályázat 56,69%-a valósított volna meg helyi, települési szintet meghaladó kitekintésű pályázatot. Vagyis megállapítható, hogy a kisprojektek és akciópályázatok körére is jellemző a tágabb kitekintés terve.

Ha a fenti adatok összevetjük a településnagyság szerinti eloszlással, akkor mélyebb összefüggésekre látunk rá.

A pályázó szervezetek eloszlása településnagyság és régiók szerint

A hazai településszerkezetre is érzékeny kategóriák szerinti eloszlását vizsgálva a városoknak, azon belül is főleg a nagyobb lélekszámú településeknek magas az aránya a pályázó szervezetek körében. (L. 11. sz. ábra.)

11. sz. ábra: A pályázó szervezetek székhelytelepüléseinek lakosságszám szerinti eloszlása

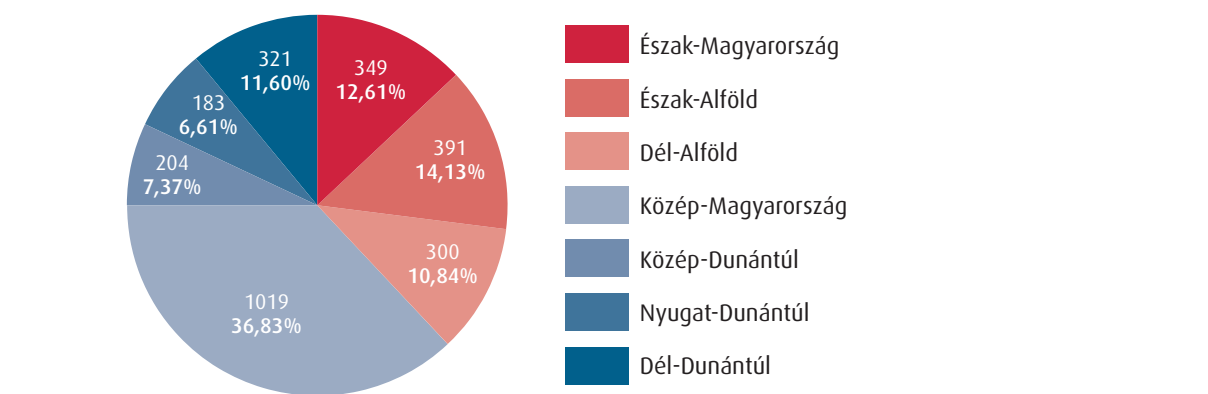
Lakosság	NCTA I. 2008–2011	NCTA II. 2013–2015
100 000 fő alatt	48%	51%
100 000 fő felett	18%	19%
Főváros	34%	30%

5. sz. táblázat: Az NCTA-programidőszakokban a pályázók megoszlása

A két programidőszak kategóriái nem teljesen azonosak, ám az a 5. sz. táblázatban látható, hogy nincs lényeges különbség – a 100 000 lélekszám alatti települések esetében mindössze 3% a növekedés, a 100 000 fő fölötti településeknél pedig csak 1% a különbség. Budapesten a legnagyobb az eltérés, de itt is mindössze 4%-os a csökkenés. Ennek oka a pályázati források hiánya lehet: mindenki pályázik, aki tud, de nyilvánvalóan a nagyobb településeken működő, több információval, erőforrással rendelkező szervezetek jelentős előnnyel indulnak a versenyben. Mindazonáltal ismételtlen aláhúzendő, hogy a kissé erősebb városi jelenlét mellett az NCTA 556 községi szervezetre hatott ösztönzően, elérte, hogy a kiírás hatására manifesztálódjon a változások, fejlesztések iránti igény, és beavatkozási projektjavaslat szülessen.

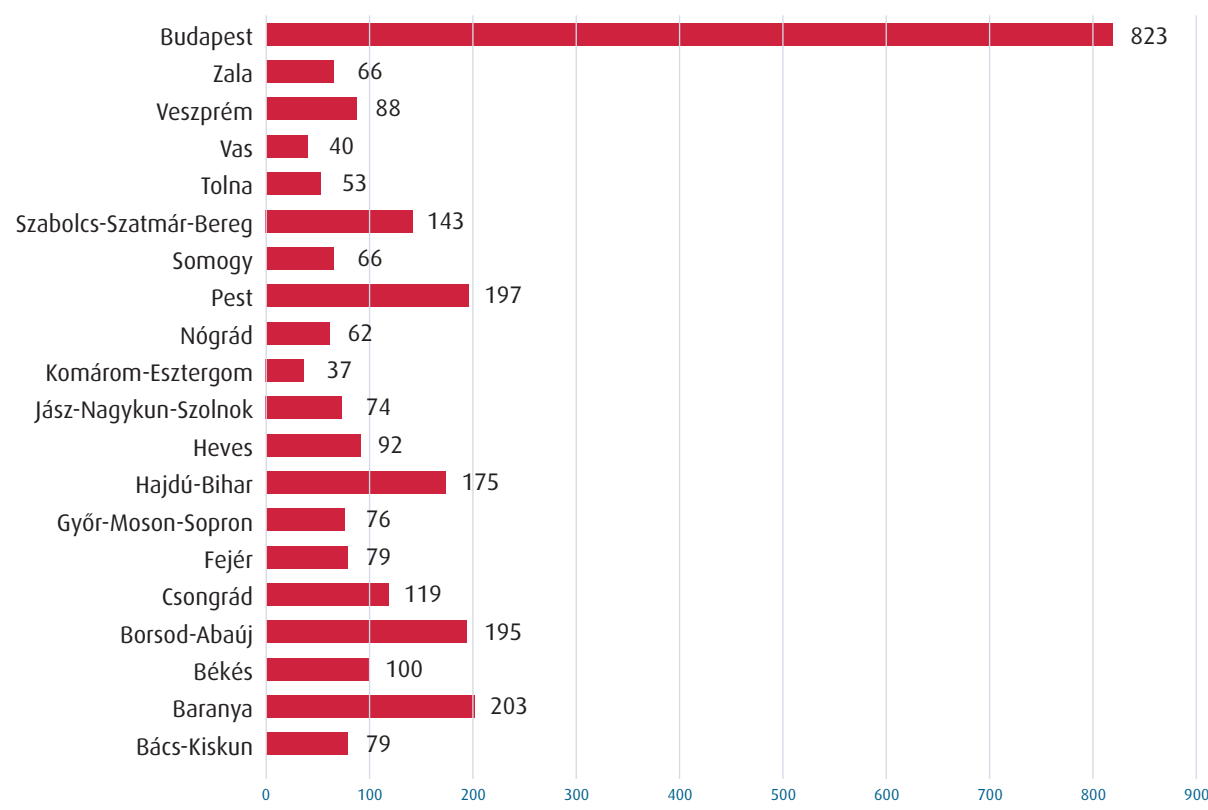
Érdekes mindezt összehasonlítani a 2015-ös kérdőív eredményeivel, mely szerint településtípust tekintve szintén a fővárosiak vannak többségben a pályázók (33,0%) és még inkább a nyertesek között (44,2%), legkevésbé pedig a községek szervezetei pályáztak (15,7%) és nyertek (11,6%). A teljes pályázói kört nézve is látható a hasonlóság a 2015-ös kérdőív részszámai és a 2016-os teljes adatok között, a nyerteseket ki-

emelve azonban ezek a számok is a fenti elméletet erősítik meg, miszerint a nagyobb településeken működő szervezetek több információhoz és így több pályázati forráshoz juthatnak, vagyis versenyelőnyben vannak a kisebb településről pályázó (esetlegesen tapasztalatlanabb) pályázókkal szemben. Ezt támasztják alá azok a 2015-ös adatok is, melyek szerint leginkább az országos hatókörű szervezetek nyertek, ezeket követték a helyi hatókörű szervezetek, majd a nemzetközi, regionális, végül az egyéb (pl. megyei, kistérségi).

12. sz. ábra: A pályázó szervezetek eloszlása Magyarország régióiban

Szembevetendő a közép-magyarországi régióban bejegyzett székhelyű pályázók (többi régióhoz képest) kiugróan magas aránya a 12. sz. ábra adatai alapján, és a hátrányosabb helyzetben lévő régiókban bejegyzett székhelyű szervezetek aránya is jelentősen nagyobb, mint a kedvezőbb helyzetben lévő közép- és nyugat-dunántúli régióban bejegyzett szervezeteké.

13. sz. ábra: A pályázó szervezetek eloszlása Magyarország megyéiben

Az NCTA 2008–2009. évi három pályázati felhívására és a 2013–2015. évi felhívásokra beérkezett pályázatokat összevetve megállapítható Budapest, illetve Pest megye hasonló felülprezentáltsága, míg az ország többi

területe hozzávetőlegesen egyenletesen képviseltette magát az előző ciklus pályázói között is, és csak kisebb eltérés volt tapasztalható: Heves, Baranya, Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyék értékei magasabbak voltak a többi megyénél. A most záruló ciklusban is igaz az, hogy a pályázó szervezetek aránya a fent említett megyékben más megyékhez képest magasabb (és kiemelkedik a fővárosban, Baranya, Pest, Borsod-Abaúj-Zemplén, Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyékben bejegyzett civil szervezetek száma is). (L. 13. sz. ábra.)

A pályázatok természetéből adódóan feltehető az a kérdés, hogy a fenti életkori és földrajzi eloszlások általánosnak vagy kirívónak tekinthetők-e? A teljes hazai civil pályázati struktúrára igaz-e az, hogy a magasabb jogállású, nagyobb lakosságszámú településeken bejegyzett szervezetek számára könnyebben hozzáférhető forrásokat biztosít?

A KSH 2014-es adatai alapján a településtípusok szerint nincs különbség a hazai civil szervezetek között a pályázati támogatásban való részesedést tekintve. Az adatok szerint a teljes hazai civil pályázati rendszerre összességében nem igaz az, hogy a területi, települési egyenlőtlenségek mentén, azokat tovább mélyítve biztosítja a forrásait. Kiemelendő, hogy az adatok szerint az országban működő civil szervezetek 23%-a¹¹⁰ részesült valamilyen pályázati támogatásban 2014-ben. Az adatbázisban szereplő NCTA pályázó szervezetek körében ugyanez az arány 14,7%. Az arányok közötti különbség jelentősége nem számottevő, ha figyelembe vesszük, hogy az NCTA keretében meghirdetett pályázati felhívások mindegyikére többszörös volt a túljelentkezés.

A pályázó szervezetek életkora

A szervezeti életkorokat különböző kategóriákba csoportosítva elsődlegesen kiemelhető, hogy mind a legfiatalabb, mind a legrégebb szervezetek száma jóval kisebb, mint a köztes korú szervezeteké. A pályázó szervezetek körében a leggyakoribb életkor az 5 év, 200-nál is több pályázó bejegyzésének éve volt 2011. A 2004–2011 közötti időszakban bejegyzett szervezetek száma a pályázó szervezetek körében az időszak minden évében 100 fölött volt. Az 1989–2003 között bejegyzett szervezetek pályázókon belüli előfordulásának gyakoriságával kapcsolatban kijelenthető az, hogy az időszak minden évében több mint 50 szervezet bejegyzésére került sor. A még nem említett, 1989 előtt bejegyzett szervezetek összes pályázón belüli aránya (3,6%) pedig elenyésző. (L. 6. sz. táblázat.)

A táblázat kumulált arányokat tartalmazó oszlopát vizsgálva szembevetendő az is, hogy a pályázó szervezetek közel felét 2006-ban vagy azt követően jegyezték be, azaz 10 éve vagy annál kevesebb ideje kezdték meg működésüket.

“ A hátrányosabb helyzetben lévő régiókban bejegyzett szervezetek aránya jelentősen nagyobb, mint a kedvezőbb helyzetben lévő dunántúli régióban bejegyzett szervezeteké.

110 Az nem világos, hogy a KSH a pénzügyi működés jellemzőit tekintve miért tünteti fel a pályázati támogatások szempontjából nem releváns szervezeteket is magában foglaló, összes szervezeten belüli arányt. Amennyiben kizárólag a „bevételei, kiadásai vannak” kategóriába tartozó szervezeteket vesszük figyelembe, úgy a pályázati támogatásban részesülő szervezetek aránya 25,3%.

Kategóriák	Szervezetek száma	Szervezetek aránya	Szervezetek kumulált aránya
2014-ben vagy azután	32	1,2	1,2
2010-2013 között	605	21,8	23
2006-2009 között	602	21,7	44,8
2002-2005 között	353	12,8	57,5
1998-2001 között	457	16,5	74,1
1994-1997 között	281	10,2	84,2
1990-1993 között	338	12,2	96,4
1989-ben vagy előtte	99	3,6	100
Összesen	2767	100	

6. sz. táblázat: A pályázó szervezetek élettartamainak eloszlása 8 kategóriában

A pályázó szervezetek életkor szerinti összetételének elemzése az NCTA előző ciklusáról (2008–2009) készült hatásvizsgálatnak is részét képezte, és a rendelkezésre álló adatokat, információkat összehasonlítva megállapítható, hogy sok a hasonlóság a két ciklusban pályázó szervezetek között.

Mindkét ciklus pályázói között közel megegyező arányban voltak a rendszerváltás előtt alakult szervezetek (az előző ciklusban 3,5%, a mostaniban 3,6%). Mindkét ciklus pályázói között jelentős a rendszerváltás éveiben alakult szervezetek aránya (12,2%), továbbá mindkét ciklusban megállapítható volt a 2000-es évek elején alapított szervezetek kiugróan nagy száma.

Az előző ciklusban pályázó szervezetek élettartamának összetételét tekintve fontos jellemző volt, hogy a programokra elsősorban a fiatalabb, (2009-hez képest) az előző 8-10 évben alapított civil szervezetek pályáztak. Ez kisebb pontosítással a most záruló ciklus programjaira pályázó szervezetekre is igaz, hiszen a két ciklus között eltelt hat év során törvényszerűen változtak a pályázó szervezetek között leggyakrabban előforduló élettartamok.

Az előző (2008-2011) ciklus programjainak értékelésekor *„fiatalnak”* kategorizált (akkor maximum 8-10 éves) szervezetek köre mostanra teljesen átalakult. A 2017-ben záruló ciklus pályázóinak körében leggyakrabban előforduló értékek (a bejegyzés évétől 2016-ig eltelt évek száma) 5 és 12 év közöttiek. Az előző ciklusban pályázó szervezetek körében leggyakrabban előforduló szervezetalapítási év 2005-ről mostanra 2011-re módosult. A pályázó szervezetek összetételére erősen ható szüntelen fiatalodás hátterében a (pályázat beadása előtti években bejegyzett) új szervezetekre hatványozottabban jellemző pályázói aktivitás, pályázói kedv állhat.

A pályázó szervezetek nyerési esélyeit befolyásoló tényezők (változók közötti összefüggések)

A pályázó szervezetek és pályázataik kódolt adatai közötti összefüggéseket SPSS-programban elemeztük a keresztábla-elemzés módszerét használva. Feltártuk a pályázó szervezetek (szervezet székhelytelepülésének területi, települési jellemzői, a szervezet élettartama, a szervezet által benyújtott pályázatok száma) és pályázataik (tématerület) főbb jellemzőit, valamint a támogatott pályázattal való rendelkezés közötti összefüggéseket. Az elemzés része volt az is, hogy a keresztáblák segítségével felszínre kerüljenek a támogatást nyert vagy nem nyert szervezetek közötti különbségek. Mindezek alapján kiderült, hogy az NCTA pályázó szervezeteinek nyerési esélyeit nem befolyásolták azok területi, települési jellemzői, akárcsak a KSH által mért egyéb

támogatások esetében sem. Megerősítést nyert az is, hogy a szervezetek életkorának nincs, de a benyújtott pályázatok számának van hatása a nyerési esélyekre.

A pályázó szervezetek benyújtott pályázatainak száma és a támogatást nyert pályázatok közötti összefüggések

			Benyújtott pályázatok száma		
			Egy pályázat	2 vagy több pályázat	Összesen
Támogatást nyert pályázat	Nincs	Szervezetek száma	1772	588	2360
		aránya támogatott pályázattal nem rendelkező szervezeteken belül	75,10%	24,90%	100,00%
		aránya a pályázatok száma szerinti kategórián belül	91,50%	70,80%	85,30%
	Van	Szervezetek száma	164	243	407
		aránya támogatott pályázattal rendelkező szervezeteken belül	40,30%	59,70%	100,00%
		aránya a pályázatok száma szerinti kategórián belül	8,50%	29,20%	14,70%
Összesen		Szervezetek száma	1936	831	2767
		aránya az összes szervezeten belül	70,00%	30,00% 100,00%	100%
		aránya pályázatok száma szerinti kategórián belül	100% 100,00%	100%	

7. sz. keresztábla: A benyújtott pályázatok száma és a támogatást nyert pályázatok közötti összefüggések

A benyújtott pályázatok száma és a támogatást nyert pályázatok közötti erősnek tekinthető összefüggéseket a 7. sz. keresztábla színezett celláinak értékei támasztják alá. Ezek alapján megállapítható, hogy **a támogatást nyert szervezetek hozzávetőlegesen háromszor gyakrabban fordulnak elő a kettő vagy több pályázatot benyújtó szervezetek körében, mint azok között, akik csak egy pályázatot nyújtottak be.** Tekintve, hogy az a szervezet, amely támogatást kapott, addig nem adhatott be új pályázatot, ameddig a futót le nem zárta és a támogatással el nem számolt, így csak a 2013-as kisprojekt kiíráson nyertes 105 szervezetnek volt lehetősége, hogy két (akciópályázaton kívüli) kiíráson induljon. Közülük 21 szervezet adott be később újra nyertes pályázatot ugyanabba (19 db) vagy más témakörbe (2 db), és közülük egyetlen szervezetnek sikerült háromszor is nyernie. Az összes többször pályázó nyertesnek (53 db) ez a 21 szervezet a 39,6%-a. Mivel egy szervezet egy pályázati kiírásra egyszerre egy pályázatot nyújthatott be, így a fenti elemzés két dologra mutat rá. Egyrészt alátámasztja azt az NCTA-ban tapasztalható jelenséget, miszerint a szervezetek egy része tanulási folyamatként felfogva a pályázást, levonta a tapasztalatokat a korábbi elutasított pályázatából vagy pályázataiból, és élve a lebonyolítók által kínált konzultációs lehetőséggel akár többször is újrahangolta pályázatát. Másrészt aki egyszer már nyert egy témával, az nagyobb eséllyel kapott ugyanabban a témakörben a folytatásra, az eredeti koncepció továbbfejlesztésére (nem fenntartásra) vagy új ötletek megvalósítására támogatást.¹¹¹

111 Vö. a III. fejezet B részének gazdasági környezet, finanszírozás pontjában írottakkal.

Összefoglalva: A szervezetek székhelyét illetően a 2013-as kérdőívet kitöltő szervezetek közel egynegyede fővárosi székhellyel működött. A pályázói adatbázis vizsgálata során is az derült ki, hogy a pályázó szervezetek között nagyobb arányban fordulnak elő a fővárosban és a megyeszékhelyeken, illetve a nagyobb lakosságszámú településeken bejegyzett szervezetek, mint a szektor egészében. Az észak-alföldi régiót a támogatott pályázattal rendelkező pályázó szervezetek rendkívül alacsony aránya, míg a közép-magyarországi régiót a támogatott pályázattal rendelkező pályázók kiugróan magas aránya jellemzi.

A pályázói adatbázis vizsgálata kimutatta azt is, hogy a pályázó szervezetek körében jellemző volt a fiatalabb szervezetek magas aránya, míg a nyertes pályázatok esetében nem volt kimutatható összefüggés az élet-tartammal. A több benyújtott pályázattal, illetve támogatott pályázattal való rendelkezés között a vizsgálat viszonylag erős összefüggést tárt fel, vagyis aki többször pályázott, nagyobb eséllyel kapott támogatást.

B. A támogatott pályázatok jellemzői

Az NCTA hatásvizsgálata a pályázatok mellett a támogatott projektek ún. 1. sz. mellékleteinek és a záró be-számolóik alapján készült záró, értékelő dokumentumoknak az elemzését is magában foglalta. A mellékletek a projektek megvalósítása előtt, a támogatási szerződéskötés időszakában készültek, és a projektben vállalt célok, célcsoportok, tevékenységek és eredmények pontosított leírását tartalmazták. A projektek zárásakor készült értékelő dokumentumok többek között a célok és eredmények tekintetében a kimeneti értékeket foglalták magukba.

Tématerület	Projektméret	Támogatott projektek száma
A terület – demokrácia és emberi jogok	A kicsi	26
	A közepes	18
B terület – női jogok és esélyegyenlőség	B kicsi	22
	B közepes	16
C terület – közösség- és szervezetfejlesztés	C kicsi	50
	C közepes	18
D terület – ifjúsági és gyermekügyek	D kicsi	38
	D közepes	14
E terület – környezetvédelem és fenntartható fejlődés	E kicsi	41
	E közepes	11
F terület – jóléti szolgáltatások társadalmilag sérülékeny csoportoknak	F kicsi	42
	F közepes	12
G terület – társadalmilag sérülékeny csoportok megerősítése (fókusz: roma integráció)	G kicsi	37
	G közepes	12
Akciópályázatok		50
Makroprojektek I. témakör		14
Makroprojektek II. témakör		9
Összesen		430

8. sz. táblázat: Az NCTA-támogatottak tématerületek és projektméret szerinti megoszlása

A rövid és hosszú távú célok, közvetlen és követett célcsoportok, illetve a tevékenységek tartalmi gyorselem-zése alapján láthatóvá vált, hogy a támogatott projektekben közel kettőezer konkrét, azaz rövidtávú célki-tűzést, ezernél több általános célt, közel négyezer különféle tevékenységet és ötezernél is többféle indiká-tort jelöltek meg pályázataikban. Mindezek vizsgálata alapján megállapítást nyert, hogy az elérendő célok és a tervezett tevékenységek több esetben nagyon hasonló megfogalmazást kaptak pl. cél „...a *gyermeknek interaktív foglalkozások szervezése*” és a tevékenység „...*interaktív foglalkozások szervezése és megtartása a [...] iskolákban.*”

“ Közel kettőezer rövidtávú célkitűzés, közel négyezer tevékenység és ötezernél is több indikátor.

Ez és a tevékenységek nagy elemszáma, illetve a tevékenységekhez tartozó módszertani leírások szubjektí-

vitása miatt a tevékenységek objektív elemzésére jelen kutatás keretein belül nem került sor. Hasonló okok miatt a célcsoport elemzése sem történt meg, itt 67 kategóriát hoztunk létre, azonban mindezekben olyan nagyarányú átfedések mutatkoztak, ami szintén megkérdőjelezte az objektív elemezhetőséget.

Az általános célokhoz sok esetben nem társult mérési szándék, vagyis a támogatottak jellemzően nem vizsgálták azt, hogy a projekt közvetlen céljainak elérése mennyivel viszi közelebb őket a hosszú távú vagy általános célok eléréséhez. Itt 1286 tétel szerepelt, melyekből 30 kategóriát képeztünk, de a mérés elmaradása miatt a megvalósulás nem volt vizsgálható.

Két esetben, vagyis a **rövidtávú**, azaz a **konkrét célok** és az NCTA kiírói által megfogalmazott tématerületi **„kötelező indikátorok”** esetében vállalkozott a kutatás az összefüggések vizsgálatára.

A vizsgált dokumentumok alapján a projektek rövidtávú céljai összesen 1985 célt tartalmaznak, melyekből összesen 30 kategóriacsoportot képeztünk.¹¹² (L. 9. sz. táblázat.)

Kategóriacsoportok	db	%
Civil szervezetek fejlesztése, hálózatosodás, szakmai párbeszéd, együttműködés erősítése, szakemberek képzése	264	13,3
Érzékenyítés, szemléletformálás, előítéletek csökkentése	212	10,7
Valamilyen konkrét témában tudás, ismeretek, készségek, kompetenciák fejlesztése (nem elsődlegesen szakemberek számára)	156	7,9
Aktív állampolgárság, demokratikus értékek, részvétel, önkéntesség, mozgalom	133	6,7
Módszertan, tananyag, modell, jó gyakorlat kidolgozása, fejlesztése	124	6,3
Általános ismeretterjesztés, tudásátadás	114	5,7
Akció, kampány, demonstráció, figyelemfelhívás	95	4,8
Saját szervezet vagy projekt fejlesztése, ismertségének növelése, társadalmi bázis erősítése	95	4,8
Életkörülmények, életminőség, környezet javítása	82	4,1
Érdekérvényesítés, érdekképviselet erősítése	82	4,1
Befogadás, közeledés erősítése	75	3,8
Együttműködések kialakítása, fejlesztése, erősítése	71	3,6
Közösségfejlesztés	58	2,9
Esélyegyenlőség, hátrányok csökkentése	50	2,5
Személyiségfejlesztés, önértékelés növelése, lelki támogatás, segítség	46	2,3
Közösségi tér, szakmai tér létrehozása, fejlesztése	42	2,1
Nyomásgyakorlás, lobbizás, szakpolitikai ajánlások	38	1,9
Kommunikáció erősítése	32	1,6
Vállalkozás-, gazdaságfejlesztés, termékfejlesztés, helyi gazdaság	31	1,6
Közösségi programok	30	1,5
Társadalmi párbeszéd	27	1,4
Felmérés, kutatás, információszerzés	26	1,3
Foglalkoztatás, plusz jövedelem, továbbtanulás segítése	25	1,3
Identitástudat erősítése, értékek továbbítása	19	1
Fenntarthatóság elősegítése, támogatók bevonása	15	0,8
Ártalomcsökkentés, bűnmegelőzés, prevenció	12	0,6
Kirekesztés elleni fellépés	12	0,6
Személyes kapcsolatok erősítése	12	0,6
Konfliktuskezelés	5	0,2
Egyéb	2	0,1

9. sz. táblázat: Az NCTA pályázatokban megjelölt célok kategóriáinak megoszlása

Tématerületenként vizsgálva a támogatottak által kijelölt konkrét célkitűzéseket és összehasonlítva a tématerületi kiírásrészben meghatározott célokkal az látható, hogy a támogatottak jelentős része a programcélok alapján meg tudta határozni sajátos céljait.

112 Mindenképpen fontos megemlíteni, hogy a támogatási szerződések megkötése során tisztáztuk a közvetlen célokat és egyértelműsítettük jelentéstartalmukat, azonban az NCTA kiírásai a tématerületek esetében szándékoltan nem fogalmaztak meg szigorú keretekbe foglalt célokat. Ennélfogva elvárás volt a pályázók felé, hogy értelmezzék és saját viszonyaiknak megfelelően alakítsák ki a projektekre szabott valódi céljaikat. Vagyis bármennyire igyekeztünk a célok objektív kategóriákba rendezésére, azok továbbra sem tekinthetők vegytisztán lehatárolható kategóriáknak.

Az **A – demokrácia és emberi jogok** tématerület 44 támogatottja mindösszesen 300-féle célt tűzött ki maga elé, ez közel 7 cél projektenként (átlag 6,82 cél/projekt). Ezek közül majd harmaduk (28%) kötődik az *érzékenyítés, szemléletformálás, előítéletek csökkentése* célcsoporti kategóriához. A tématerület második jellemző célkitűzése *a civil szervezetek fejlesztése, hálózatosodás, szakmai párbeszéd, együttműködés erősítése, szakemberek képzése* (15,67%) kategória volt.

A **B – női jogok és esélyegyenlőség** tématerület 38 támogatottjának körében nem emelkedik ki ilyen egyértelműen egy célkategória. Itt az első három választott cél nagyjából hasonló arányban fordult elő. A *civil szervezetek fejlesztése, hálózatosodás, szakmai párbeszéd, együttműködés erősítése, szakemberek képzése* (17,65%), *az érzékenyítés, szemléletformálás, előítéletek csökkentése* (15,13%) és *érdekérvényesítés és az érdeképviselet erősítése* (14,29%) után említésre méltó még a *tudás, ismeretek, készségek, kompetenciák fejlesztése* (10,92%) és a *befogadás, közeledés erősítése* (9,66%).

A **C – közösség- és szervezetfejlesztés** tématerületen ismét jól elkülönül egy célrendszer, a *civil szervezetek fejlesztése, hálózatosodás, szakmai párbeszéd, együttműködés erősítése, szakemberek képzése* a 68 vizsgált projektben fellelhető célok 20,41%-át tette ki, az összes további 23 választott cél mindegyike kevesebb, mint 8%-ban kapott figyelmet.

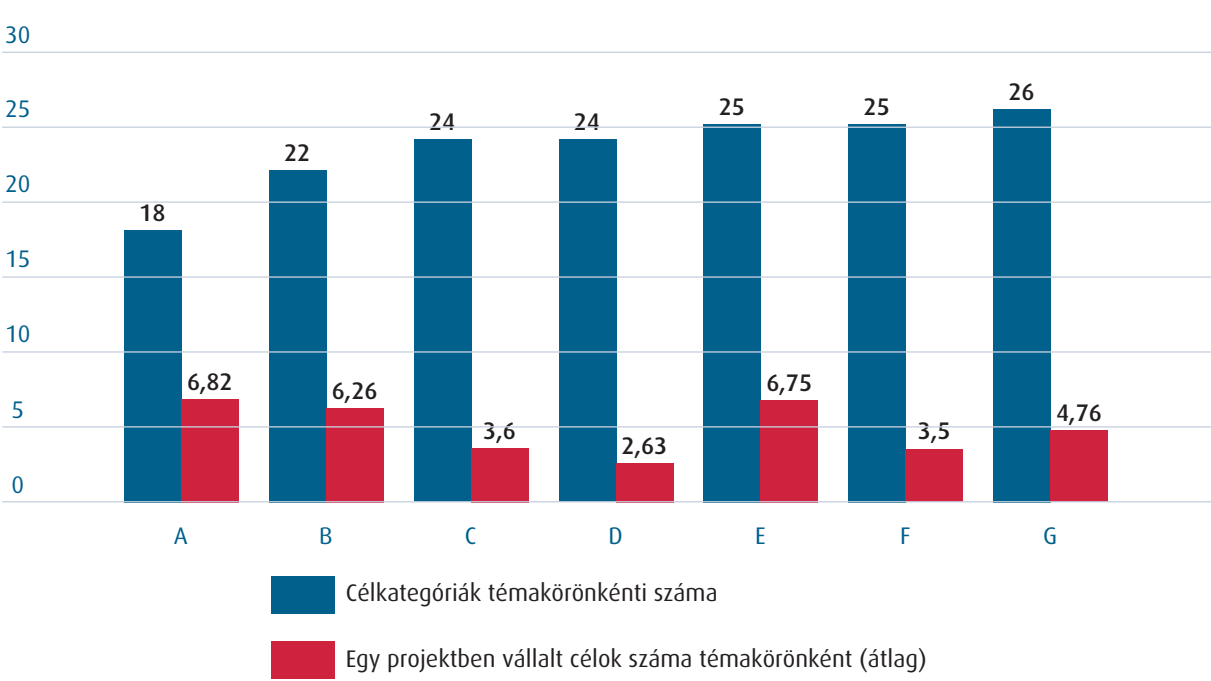
A **D – ifjúsági és gyermekügyek** tématerületen kétszer három jellemző cél figyelhető meg. A *tudás, ismeretek, készségek, kompetenciák fejlesztése* (16,06%) volt a leggyakoribb, ezt követte az *aktív állampolgárság, demokratikus értékek, részvétel, önkéntesség, mozgalom* (13,14%) célkategória, majd az *érzékenyítés, szemléletformálás, előítéletek csökkentése* (11,68%). Ezek után a *befogadás, közeledés erősítése, az ismeretterjesztés, tudásátadás* és a *módszertan, tananyag, modell, jó gyakorlat kidolgozása, fejlesztése* egyaránt 8,03%-on áll.

Az **E – környezetvédelem és fenntartható fejlődés** tématerületen is meglehetősen szórnak az arányok, az *ismeretterjesztés, tudásátadás* (12,54%) után további két célkategória, az *akció, kampány, demonstráció, figyelemfelhívás* és a *módszertan, tananyag, modell, jó gyakorlat kidolgozása, fejlesztése* egyaránt 9,4%-on áll.

Az **F – jóléti szolgáltatások társadalmilag sérülékeny csoportoknak** tématerületen a *módszertan, tananyag, modell, jó gyakorlat kidolgozása, fejlesztését* választották a legtöbben (12,7%), ezt követte az *aktív állampolgárság, demokratikus értékek, részvétel, önkéntesség, mozgalom* (9,52%) cél.

A **G – társadalmilag sérülékeny csoportok megerősítése (fókusz: roma integráció)** tématerületen is eléggé széttagolt a célrendszer, ráadásul itt jelenik meg a legtöbbféle cél, szám szerint 26 a harmincből. Közülük ket-tő emelkedik ki valamennyire, a *tudás, ismeretek, készségek, kompetenciák fejlesztése* (13,3%) és az *aktív állampolgárság, demokratikus értékek, részvétel, önkéntesség, mozgalom* (9,01%).

A 14. sz. ábrán látható, hogy melyik tématerületen volt a legváltozatosabb a választott célok összetétele. Amíg a G tématerületen jelenik meg a legtöbb célkategória (26 db), addig az A tématerületen a legkevesebb (18 db). Továbbá az is látszik, hogy átlagban a legkevesebb féle cél a tématerület projektjeinek átlagát nézve projektenként a legtöbb vállalt célt is jelenti. Vagyis elmondható, hogy minél szűkebb keretet, minél erősebb fókuszot adott az adott tématerületre vonatkozóan a kiírás, annál több rész célját próbálták meg projektjeikben értelmezni a támogatottak.

14. sz. ábra: Az NCTA pályázatokban megjelölt célok kategóriáinak megjelenése és a projektekben vállalt célok számának (arányok) témakörönkénti megoszlása

Minden tématerületen a kiírás által felvezetett célokon kívül ún. **kötelező indikátorok** is szerepeltek. A projekteket úgy kellett megtervezni, hogy a célok megvalósulása, az eredmények elérése konkrétan mérhető legyen – ez volt a támogatók alapvető elvárása is. A lebonyolító alapítványok ezért minden részterület esetében kötelező indikátorokat (mutatókat) határoztak meg. Tekintettel a projektek és tevékenységek sokféleségére, ezeket rugalmasan, az adott pályázat jellemzőihez igazodva kellett értelmezni.

Az indikátorok esetében a kiírások nem határoztak meg kötelezően elérendő minimum értékeket, százalékokat, azokat minden esetben a támogatottaknak kellett a megvalósítandó projektjük alapján meghatározni. Továbbá a projektek zárásakor az elért értéket is önbevallás alapján adták meg a támogatottak, azonban ennek mértékét, illetve a vállalttól való elmaradást az NCTA lebonyolító alapítványok munkatársai ellenőrizték. Az indikátorok tehát minden tématerületen és projektben megjelentek, ezért az elért arányok összehasonlíthatók.

A tématerületenként a kiírásokban meghatározott kötelező indikátorok

A terület – demokrácia és emberi jogok

A/1 – a szervezet által kezelt konkrét, emberi vagy állampolgári jogokhoz kapcsolódó ügyek, kampányok, akciók száma (darab);

A/2 – a szervezet által segített vagy elért (emberi jogi vagy más jogok tekintetében) jogsérelmet szenvedett emberek száma (fő).

B terület – női jogok és esélyegyenlőség

B/1 – a szervezet által kezelt konkrét esélyegyenlőségi és érdekérvényesítési ügyek vagy akciók száma;

B/2 – a szervezet által elért és/vagy segített, jogsérelmet szenvedett emberek (áldozatok) száma.

C terület – közösség- és szervezetfejlesztés

C/1 – a szervezet munkájába újonnan bekapcsolódó és/vagy a közösségben aktívvá váló személyek (tagok, önkéntesek, támogatók) száma;

C/2 – együttműködőkkel, partnerekkel, szervezetekkel, intézményekkel kialakított új kapcsolatok száma.

D terület – ifjúsági és gyermekügyek

D/1 – a fiatalok tudatosságát növelő, részvételét erősítő, megvalósított kampányok vagy akciók száma;

D/2 – a szervezet munkájába újonnan bekapcsolódó és/vagy aktívvá váló fiatalok (tagok, önkéntesek, támogatók) száma.

E terület – környezetvédelem és fenntartható fejlődés

E – a szervezet által megvalósított új környezetvédelmi akciók, kampányok, programok száma.

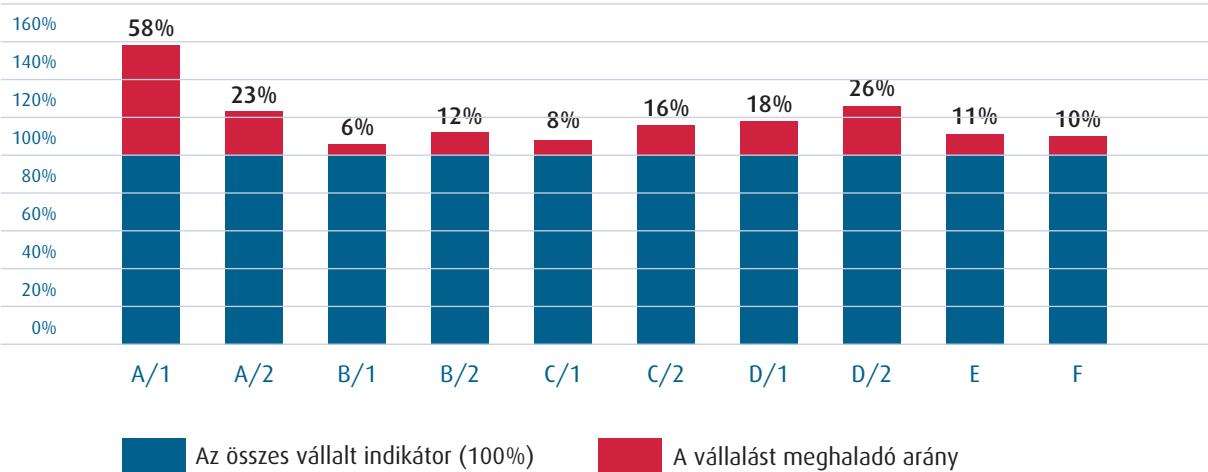
F terület – jóléti szolgáltatások társadalmilag sérülékeny csoportoknak

F – a szolgáltatásban újonnan részesülők száma (nők/férfiak).

G terület – társadalmilag sérülékeny csoportok megerősítése (fókusz: roma integráció)

G/1 – a közösségbe újonnan bevont és/vagy aktívvá váló személyek (tagok, önkéntesek, támogatók) száma;

G/2 – a szolgáltatásban újonnan részesülők száma (nők/férfiak).

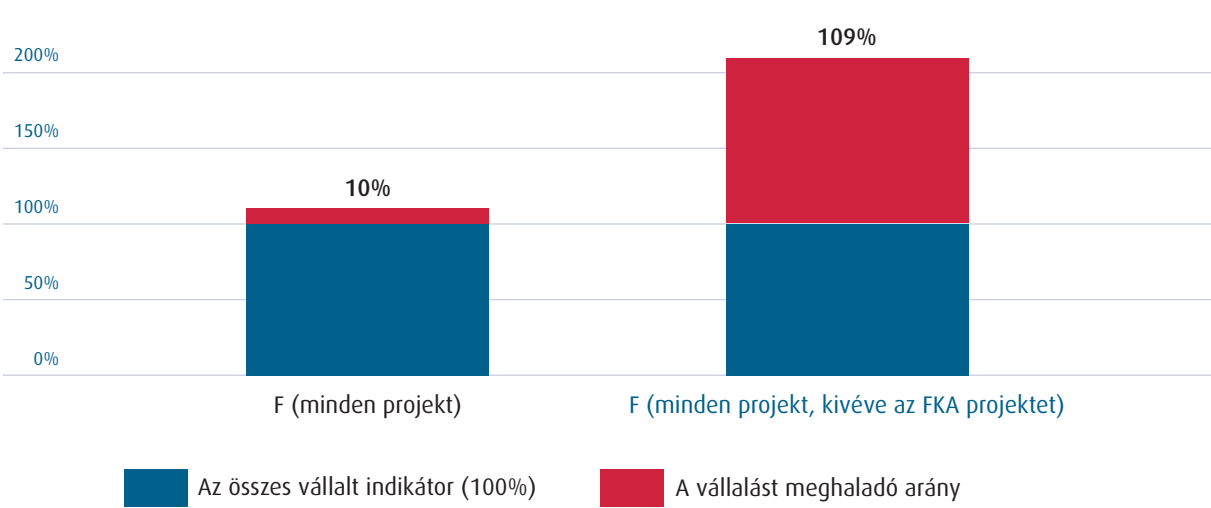

15. sz. ábra: Az NCTA-pályázatokban elért indikátorértékek túlteljesítésének aránya tématerületenként

A 15. sz. ábrán látható, hogy az A–F tématerületekben minden kötelező indikátor esetében túlteljesítettek a támogatott projektek. Első látásra az A – demokrácia és emberi jogok tématerület projektjei voltak a legeredményesebbek (58%-os túlteljesítés látható), azonban az F – jóléti szolgáltatások társadalmilag sérülékeny csoportoknak és a G – társadalmilag sérülékeny csoportok megerősítése (fókusz: roma integráció) tématerületek számai további magyarázatot kívánnak.

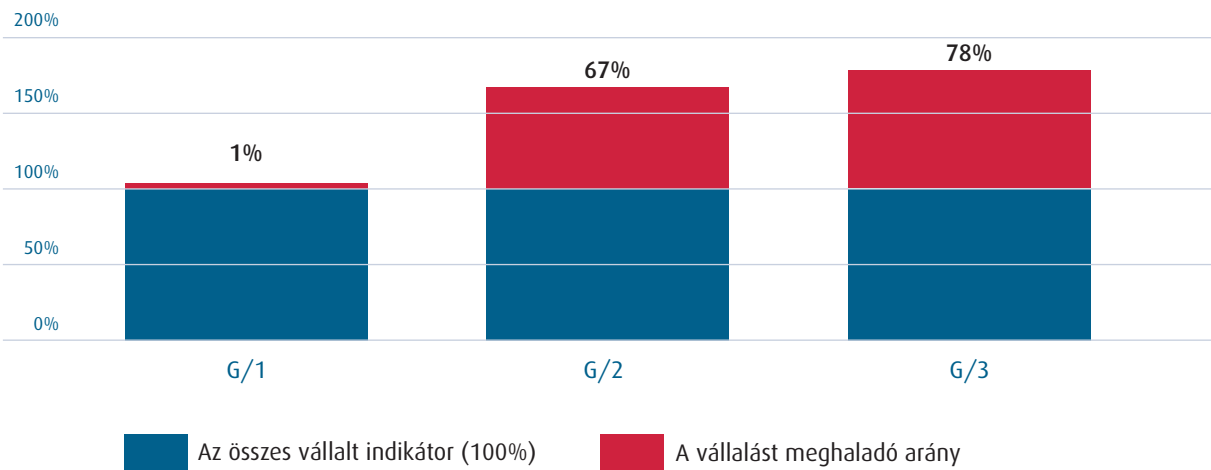
Az F tématerületen a vizsgált projektek egyikénél (nevezzük FKA projektnek) a szolgáltatásban részesülők tervezett száma 48 000 fő volt, az elért értéknél pedig 158 798 fő szerepelt, ezek a számok ennél az egyetlen projektnél a tématerület összes vállalásának (106 711 fő) 45%-át és az összes elért indikátor értéknek a (223 651 fő) 75%-át teszik ki, így ez önmagában jelentősen torzítja a tématerületi indikátorok arányait. Ezért a tématerületen két adatot szerepeltetünk. (L. 16. sz. ábra.)

“ Az A–F tématerületekben minden kötelező indikátor esetében túlteljesítettek a támogatott projektek.

16. sz. ábra: Az NCTA-pályázatokban elért indikátorértékek túlteljesítésének aránya az F tématerületen

A G tématerületen több projektmegvalósító a kötelező indikátorok megadásánál nem külön határozta meg a G/1 – a közösségbe újonnan bevont és/vagy aktívvá váló személyek (tagok, önkéntesek, támogatók), illetve a G/2 – a szolgáltatásban újonnan részesülők (nők/férfiak) számát. A külön indikátorok helyett egy összefonított indikátort határoztak meg G/3 – „a bevont személyek, szolgáltatásban részesülők száma”. (L. 17. sz. ábra.)

17. sz. ábra: Az NCTA-pályázatokban elért indikátorértékek túlteljesítésének aránya a G tématerületen

Az elért (bevallott) indikátorok értelmezése esetében nem állt rendelkezésre egy olyan egyértelműsítő időszak, mint a szerződéskötésnél pl. a közvetlen célok meghatározása esetében. Ezért e számok elemzését fenntartásokkal végeztük, ugyanis maguknak az indikátoroknak a projektenkénti értelmezése is eltérő lehetett. Erre utaltak az eredmények és hatások számait alátámasztó szöveges leírások, melyeket a támogatottak a beszámolóikban tettek közzé. Például a támogatottak eltérően értelmezheték az akciók, kampányok, programok mibenlétét vagy pl. azt, hogy mit is jelent egy bevont személy bevonása és aktivizálása. Mindezek okán a támogatottak által megadott, s alább közölt indikátorértékek tökéletes pontosságában kételkedhetünk, azonban azt fontos aláhúzni, hogy az említett esetleges eltérő értelmezések a fentebb közölt arányokban drasztikus változást nem jelentenének. Ugyanis a záró beszámolók ellenőrzése során a nem (vagy nem kellően) alátámasztott indikátorértékek esetében a lebonyolító alapítványok munkatársai tisztázó kérdésekkel pontosították ezek indokoltságát és mértékét. (L. 10. sz. táblázat.)

Kötelező indikátor megnevezése	Vállalt érték	Elért érték
A szervezet által segített, jogsérelmet szenvedett emberek száma	101 785	125 684
A szervezet által kezelt konkrét jogi ügyek száma	584	921
A szervezet által kezelt konkrét esélyegyenlőségi ügyek száma	936	990
A szervezet által segített, jogsérelmet szenvedett emberek (áldozatok) száma	7833	8793
A szervezet munkájába újonnan bekapcsolódó és/vagy a közösségben aktívvá váló személyek (tagok, önkéntesek, támogatók) száma	2584	2784
Együttműködőkkel, partnerekkel, szervezetekkel, intézményekkel kialakított új kapcsolatok száma	930	1081
A szervezet munkájába újonnan bekapcsolódó személyek (tagok, önkéntesek, támogatók) száma	3939	4640
A fiatalok tudatosságát növelő, részvételét erősítő, megvalósított kampányok vagy akciók száma	520	657
A szervezet által indított új környezetvédelmi akciók, kampányok, programok száma	609	674
A szolgáltatásban részesülők száma (nők/férfiak)	106 711	223 291
A közösségbe újonnan bevont és/vagy aktívvá váló személyek	4324	4359
A szolgáltatásban újonnan részesülők száma	15 757	26 250
A bevont személyek, szolgáltatásban részesülők száma	3141	5580

10. sz. táblázat: A megvalósult NCTA támogatott pályázatokban vállalt és elért indikátorértékek összesítése

A számok értelmezéséhez fontos kiemelni azt, hogy a projektek hatását nem feltétlenül vagy nem elsődlegesen határozza meg az elért, bevont személyek, ügyek stb. száma. Ugyanis pl. a bevont emberek sokféle módon kapcsolódhattak egy-egy projekthez, vagy részesülhettek annak eredményeiben. A fenti mutatókban ugyanúgy egy értéknek számít az, aki elment egy projekt eseményre, és az, aki hónapokon keresztül részt vett, aktív volt a projektben. Mindkét résztvevő életére sikerült valamilyen hatást gyakorolni, azonban a hatások nyilvánvalóan nem ugyanaz.

A támogatott szervezetek és az általuk bevont, az indikátorértékek mögött álló célcsoportok és véleményeik sokszínűségét ábrázolandó közöljük a projektekről készült esettanulmányokat és a célcsoportok tagjaival készült interjúk összefoglalóit a tanulmány mellékletben.

Sikeres célok és tevékenységek

A **demokrácia és emberi jogok** tématerületen belül számos sikerről számoltak be a támogatottak a fókusz-csoporton. Az átláthatóság terén új eszközök jelentek meg, az állampolgárok jogai gyarapodtak. Sokkal aktívabbak lettek maguk az állampolgárok is, több kampány zajlott, mint korábban. A polgárokból még mindig van, de csökkent a félelem, amikor az államtól kérdeznak. Az állam nem vált átláthatóvá, de fontos ügyek kerültek elő. Az elmúlt két évben beadott közérdekű adatigénylő beadványok 100%-ban azt eredményezték, hogy az igénylőnek van igaza, nem az adatgazdának. Pozitívként értékelték a résztvevők a

...átláthatóság terén új eszközök jelentek meg...

Kiss László ügyét¹¹³ követő közpolitikai reakciót, valószínű, hogy ezt részben a „**női témakörbe**” támogatott szervezetek munkája is eredményezte. Nem ideális a helyzet, de azért mintha más lenne a reakció, mint 3 évvel ezelőtt lett volna.

Ugyanakkor a **női jogok és esélyegyenlőség** terén nagyon erős a hatalom ellenségkép-gyártása: még mindig sok a homofób kijelentés, ezt a menekültellenes plakátkampány is mutatja. Vidéken is javult az aktivizmus, a szakmai hozzáértés viszont kevésbé. A szervezetek közpolitikai megnyilvánulásai esetlegesesek, nincs mögöttük stratégia, nincs strukturált javaslat, amit tudna fogadni a kormányzat, ha lenne benne fogadókészség. Nem utcai aktivizálásra lenne szükség, hanem szakmai tudásátadásra. Fontos lenne, hogy a sok megfélemlített és sérült ember ne érzelemből, agresszíven kommunikálja az ügyeket, hanem higgadtan és összeszedetten.

Ennek alátámasztásaként az egyik támogatott arról számolt be, hogy városi szintről országos szintre léptek, sőt nemzetközi fórumokon kezdtek róluk beszélni. Sikerként említették továbbá a szervezetek a bevontak, a célcsoporttagok (például SM betegek) hitének és erejének

erősítését, azt, hogy a célcsoport tagjai jobban beszéltek a problémákról (például családon belüli, iskolai erőszak), erősödött bennük az önkifejezés igénye, és megismerték lehetőségeiket, jogaikat, akárcsak egymást, és ezáltal jobban elfogadták a másikat. A célcsoport visszavárja a projektet, illetve már a célcsoport maga keresi a szervezetet.

A **közösségfejlesztés** területén egy olyan projektet emelt ki az egyik résztvevő, ahol létrejött egy 50 fős közösség, akik önkéntesen rádióznak, és létrehoztak egy szervezetet. Egy másik projektben az iskola segítségével sikerült a régi és az új világot összekapcsolni, szomszédsággá változtatni a gazdag betelepülő és szegény, régóta ott élő lakosság viszonyát. Egy másik szervezetnél sikerült elérni, hogy a nyugdíjas célcsoport felismerje a számítógép-használat fontosságát. Jól működtek a nyitott közösségi programok – közös ünnepek, közösségi beszélgetések, közös étkezések, a „szomszédolás” –, ugyanakkor a célcsoport azt már nem mindig látta be, hogy a közösségi képzés mire jó. Az egyik támogatott tapasztalatai szerint jobban működtek az offline elemek, egy másik résztvevő meg ennek épp az ellenkezőjét tapasztalta – kiemelte, hogy offline nagyon nehezen tud találkozni a célcsoportját képező fiatalokkal, míg a facebookon ez könnyen megoldható. Abban azonban egyetértés mutatkozott, hogy az online kommunikáció csak a személyes találkozás kiegészítése lehet, holisztikus dolgokra nem alkalmas.

Az **ifjúsági és gyermekügyek** tématerületen támogatottak közül többen említették a sikerek között a kapcsolatok gyarapodását – ez sikeres tevékenység volt a társadalmilag sérülékeny csoportok megerősítése tématerületen is –, a tapasztalatok egymás között való megosztását, a szervezetfejlesztést, a honlapokat, a tevékenységek sajtóvisszhangját. A célcsoport önismeretének, önbecsülésének és jövőképeinek javítása ugyancsak a sikerek között került említésre. Az egyik projekt keretein belül szervezett táborban résztvevő fiatalok közül volt, aki saját iskolájában

Sclerosis Multiplexes Betegek Csongrád Megyei Egyesülete

...városi szintről országos szintre léptek...

...a kapcsolatok gyarapodtak...

113 Kiss Lászlót, a magyar úszóválogatott szövetségi kapitányát még úszó korában, több mint 50 évvel ezelőtt, 1961-ben csoportos nemi erőszak miatt börtönbüntetésre ítélték. 2016-ban (egy úszószövetséggel kapcsolatos más botrány miatt) az ügy újra előtérbe került széles társadalmi polémiaát kiváltva a nemi erőszak megítéléséről.

több osztályban tartott már foglalkozásokat az emberi jogokról. Ezt a tanárok most már kifejezetten kérik, mert nem csak hasznos, hanem „jó hangulatú” is, ha kortárs oktató beszél a témáról. Nem beszélve arról, hogy ez semmibe nem kerül. Egy másik esetben a célcsoport tagjai a projekttől függetlenül kezdtek önállósodni: „Ami nagyon személyes, hogy az egyik településen néhány 14 éves srác kitalálta, hogy létrehoznak egy civil szervezetet, hogy a hozzájuk hasonló gyerekeket segítsék, akik nagyon egyedül vannak, és ez segítve egy állatvédő vonallal. Segítettünk nekik sajtót csinálni, aztán felnőttek is felajánlották a segítségüket. Ezt nagyon nagy dolognak tartom, hogy 14 éves gyerekek elhitték, hogy ha elkezdenek valamit, és akarják, akkor meg tudják csinálni.”¹¹⁴

A **környezetvédelem** és fenntartható fejlődés tématerületen a fórumokat, a vándorkiállításokat, és a gyermekeknek kiírt pályázatokat tartották sikeres eszköznek a résztvevők, illetve a redizájnt, amely nagyon népszerű volt, a róla készült kisfilm három helyen is megjelent a tv-ben.

A **jóléti szolgáltatások társadalmilag sérülékeny csoportoknak** tématerületen a módszertani fejlesztéseket, és a munkahelyi, illetve intézményi (például kórházak) beágyazottságot említették a sikerek között a kapcsolatépítés és a szervezet stabilizálódása mellett. Az egyik fogyatékos emberekkel foglalkozó támogatott sikernek élte meg, hogy elérték, a helyi média és a lakosság is érdeklődjön a program iránt, jelezze az útkadályokat – létrehoztak egy figyelő szolgálatot. Elérték, hogy ha fejlesztést terveznek valahol, akkor időben szólnak, így a lakosságot maguk mellé tudják állítani. A piaci szektorhoz is sikerült kicsit közelebb kerülni.

Vakok és Gyengénlátók Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Egyesülete

Egy támogatott azt emelte ki, hogy a projekt során készült egy szakmai-politikai javaslat, amit több minisztériumhoz is beadtak, és reményeik szerint pályázati kiírások is fognak erre épülni. Egy másik támogatott azt könyvelte el legnagyobb sikerként, hogy a már működő, közösségi tereket üzemeltető szervezetek

bekerülnek az új városi civil koncepcióba. Hasonló siker, hogy egy másik projekt eredményeként a helyi esélyegyenlőségi programot újradolgozták, méghozzá az érintettek (siketek) bevonásával. Volt, ahol az önkormányzat bevonását jelölték meg legnagyobb sikerként.

A **társadalmilag sérülékeny csoportok megerősítése** tématerületen apróbb sikereket emeltek ki a résztvevők: egy 2013-ban lezárt program utóhatásaként egy főt foglalkoztat még a szervezet, ketten pedig elhelyezkedtek máshol. Itt inkább az értékrend változását tartja fontosnak a támogatott. Az egyik projektgazdát azzal bélyegezte meg a polgármester, hogy „ez egy cigány program”, de most már a nem roma családokból is egyre több gyerek jön ezekre a programokra. Siker továbbá a tématerületen az egyik projekt során kifejlesztett protokoll, és képzés akkreditációja. Ugyanez a támogatott emelte ki, hogy a kollégáik megköszönték a képzést, pedig ez nem jellemző a célcsoport körében. Egy másik résztvevő arról számolt be, hogy három évbe telt, mire az országos (büntetés-végrehajtási) parancsnokság megállapodott a szervezettel. Ennek következményeképpen a végrehajtási intézmények is kezdtek érdeklődni a program iránt.

“ Kiemelten fontos az alapos előkészítés, szükségletfelmérés, a megfelelő időzítés és ütemezés.

Az **akciópályázatoknál** szóba került a szervezetek kommunikációs kapacitásainak növekedése, az egyik támogatott PR-szakembert foglalkoztatott és ez pl. több sajtómegjelenést eredményezett. Volt, aki a döntéshozókkal való kommunikációban érezte a projekt hatását, bátrabbá vált. Mások azt emelték ki, hogy nagyon jól reagált a célcsoport a kampányukra.

Összességében a támogatottak sikerként élték meg a közösségi erő és az összefogás érzését, az új kapcsolatok kialakulását, a sztereotípiák áttörését, a széles célcsoportok elérését.

A siker kulcsát a támogatott szervezetek az alábbiak szerint foglalták össze a 2016-ban megrendezett regionális találkozókra: Kiemelten fontos az alapos előkészítés, szükségletfelmérés, a megfelelő időzítés és ütemezés. A személyes megkeresés, rendszeres, folyamatos kapcsolat a célcsoport tagjaival, amely során az érintettek belelátanak a háttérbe, döntésekbe (esetleg részt is vesznek benne), a célcsoport tagjainak érdekeltté tétele és kreativitásuk felébresztése, a konfliktusok feldolgozása, erőszakmentes kommunikáció, olyan kommunikáció, ami a szánalom, kiszolgáltatottság helyett a partnerségre, megoldásokra fókuszál, személyre szabott kommunikáció érintettekkel. Hasonlóan fontos támaszkodni a helyi értékekre és szakértelemre, a sérülékeny csoporttagok erősségeire – a célcsoport tagjainak tapasztalati szakértői, illetve más aktív szerepben, alkotófolyamatban betöltött felelősségi körére, döntési kompetenciájára. Az eltérő – pl. sérülékeny és ép – emberek találkozása, közös élménye, sikere, szervezetek, emberek, közösségek összehozása, a hálózatépítés is hozzájárulhat a sikerhez, akárcsak a színvonalas, újszerű eszközök alkalmazása, amik a munkatársak, érintettek kompetenciáinak fejlesztéséhez, illetve új szolgáltatások kialakításához szükségesek. Ennek eredményeképpen a kézzelfogható, közös eredmény – minőségi (profi, újszerű, hiánypótló, esetleg piacképes) érték/produktum gyűjtemények, szolgáltatások – létrehozása, disszeminálása (pl.: kiadvány, receptkönyv, kiállítás, előadás) is fontos a siker elérésének érdekében. A médiasiker érdekében érdemes pl. valamilyen eseményt izgalmassá tenni híresség bevonásával, személyes történetekkel, kevésbé vonzó társadalmi téma népszerű témával való összehozásával. A fentieken kívül kiemelték egy tapasztalt, elhivatott és kitartó vezető fontosságát, aki végigviszi, amit elkezdett, aki hisz abban, amit csinál, és ezt a hitet képes is átadni a csapatának. A siker kulcsaihoz sorolták a közös tereket is, például közösségi kert, egyéb közösségi hely). Kiemelték emellett az élményszerűséget, a biztonságot, a hiteles példákat is, mint a sikeres projektek jellemzői. És nem utolsósorban a sikert támogatta a biztos anyagi háttér is.

“ Fontos támaszkodni a helyi értékekre és szakértelemre.

114 Részlet a támogatotti fókuszcsoportok egyikén elhangzottakból.

V. Fejlesztési javaslatok

A szektor egészére vonatkozó javaslatok

A szakértők úgy látják, érdemes lenne a civil szervezeteknél az önkéntesség lehetőségeit bővíteni, illetve kihasználni a nagyvállalatoknál jelentkező önkéntes munka potenciált. *„És ez kitermelt egy olyan réteget, akik egyébként mennének önkénteskedni, meg az is lehet, hogy tagdíjat fizetnének, évi tízezer forintot. De nem tudják, hogy hova menjenek önkénteskedni, hol találnak programot, ahova be tudnak szállni egy napra, egy hétre vagy rendszeresen, hacsak nem ismerik konkrétan azt az egy civilt, akihez... De azt hallom tőlük, hogy az igény az nagy, és igazából nem elégedettek. Ők szeretnének többet önkénteskedni például, vagy keresni olyan csatornákat, ahol tudnak támogatni pro bonoként, szakemberként, jogászként, könyvelőként szervezeteket.”*¹¹⁵

Egyes szervezeteknél szükség lenne az üzleti készségek erősítésére, illetve üzletfejlesztésre a szakértők meg-látása szerint. Fontos lenne emellett, hogy az egyéni támoga-tók megnyerésére, illetve közösségi bázisépítésre nagyobb hangsúlyt fektessenek a szervezetek. Felmerült egy civil wiki-pédia létrehozásának ötlete is a szektoron belüli nagyobb tu-dásmegosztás érdekében, akár más országok bevonásával is.

Az egyik szakértő az állami együttműködés hiányának megváltoztatását is célként jelölte meg: *„Ha nem a forradalommal, akkor egy szisztematikus nyomásgyakorlással, érdekérvényesítéssel, a maradék nyilvános-ság eszközeinek a használatával... És a demokráciának egyik eleme a részvétel elvének érvényesítése ilyen apró dolgokban is, hogy melyik iskolát hogyan működtetem.”*¹¹⁶ Létre kellene hozni például egy honlapot, ahol fent lenne az összes törvénytervezet annak érdekében, hogy fejlesszék a jogszabály-véleményezést.

Amit másképp csinálnának a támogatottak

A felvett kérdőívekben többen említették általánosságban, hogy több időt szánának a projekt megvalósítá-sára, illetve kevesebb tevékenységet vállalnának, ha újra kezdenének. Az egyik támogatott azt fogalmazta meg a regionális találkozón, hogy erősebb projektstábot építene annak érdekében, hogy levegyék a projekt kitalálójának válláról a terhet. Az egyik zöldszervezet képviselőjének tapasztalta sze-rint nem szabad bízni abban, hogy a külső szereplők betartják a rájuk vonatkozó kötelezettségeket, ezért jobb minden projekt ütemtervét legalább két változatban kidolgozni a külső szereplőkre is támaszkodó esetekben.

A külső és a belső kommunikáció javítása egyaránt elhangzott, volt, aki profi marketingest alkalmazna, egy másik szervezet a belső megbeszélésekre helyezne nagyobb hangsúlyt. A kapcsolatok javításának érdekében felmerült a kölcsönösség fontossága, hogy érdemes először felajánlást tenni, aztán kérni.

Egy másik résztvevő a hatások, eredmények mérését tervezné meg jobban. Volt, aki a belső kapacitásépítésre, képzésekre helyezne nagyobb hangsúlyt. Fontos lenne a szupervízió a túlzott érzelmi bevonódás kezelésére.

115 Részlet a szakértői fókuszcsoporton elhangzottakból.
116 Részlet a szakértői fókuszcsoporton elhangzottakból.

Az ideális támogatási rendszer

A támogatottaknak sokat segítene, ha működésük kiszámítható lenne, és nem kellene minden projektben valami újat felmutatni. A projektek lezárulnak, de a szervezetek munkájára folyamatosan szükség van, fontos a működésük. Fontos természetesen a fejlődés is, de arra is csak akkor van lehetőség, ha biztosított a műkö-dés. *„Mindig úgy érezzük, hogy valami extra cigánykerekert kell vetnünk, hogy nyerhessünk. Nehéz tervezni, bevált dolog nem kell az innováció helyett. Mintha az újszerűség mindennekfelett állna.”*¹¹⁷

A legtöbb pályázat csak az újdonságokat részesíti előnyben, holott a folytatásra is kellene pénz, mivel a pro-jekttámogatásokból sok tevékenységet csak elindítani lehet, azok beérésére jóval több időre, akár 10 évre is szükség lenne. A következő projekttámogatásig vagy szüneteltetik, vagy önkéntes alapon viszik tovább a pénzügyileg lezárt projekteket, de erre nem lehet építeni, mivel a pályázati kiírások megjelenése nem kiszá-mítható.

Az egyik résztvevő kiválasztana 10-15 olyan civil szervezetet, amelyek már bizonyítottak, jó hatásfokkal tevékenykednek, és azokat hosszú távon támogatná, hogy ne vesszenek el az eredményeik. Lehetőséget adna arra, hogy egy ügy mellett köteleződhessenek el a szervezetek, és ne kelljen egy pályázat pontjaihoz igazodni, hanem a helyzethez és az igényekhez szabhassák tevékenységüket. Emellett a kisebb szervezetek-nek is adna lehetőséget – és ehhez nem kérne tőlük önerőt, mivel sokak számára teljesen lehetetlen ennek előteremtése. Mások azt is fontosnak tartják, hogy a szervezetet ne váljon támogatásfüggővé.¹¹⁸

A résztvevők elvárják a támogatótól, hogy az rugalmas legyen, és hogy partnerként kezelje őket. Szeretnék érezni, hogy a pályáztatónak is fontos a tevékenységük. Elvárnák az erős jelenlétet, és a szakmai párbeszé-det. Fontos, hogy a pályáztató tudatában legyen annak, hogy egy projekt sosem tökéletes, mindig lesznek benne buktatók, és ne feltételezzék, hogy a támogatott vissza akar élni a támogatással. Fontos, hogy minél kevesebb legyen az adminisztráció, *„ne kelljen papírt gyártani”*.

Lebonyolítás és adminisztráció

A programfelelősök és a rendszer rugalmasságával szinte mindenki nagyon elégedett volt, sőt volt, aki ezt egyedülállóan nevezte. Az egyik résztvevő ezt úgy fejezte ki, hogy a konzorciumnál van kultúrája a pályáz-tatásnak. Ezzel együtt a pályázati adminisztrációt sok kritika érte. Sok támogatott jelezte, hogy a konzorcium munkatársai érezhetően túlterheltek voltak, és összességében elégtelennek érezték a humán kapacitást a lebonyolító szervezeteknél. Arra is felhívták a figyelmet, hogy a kis szervezetek tönkremehetnek a kifizetések csúszásába. Volt, aki saját megítélése szerint nagyon felelősen vágott bele a pályázatba, tartalékot is képzett, de ez sem volt elég. Többen jelezték, hogy csak a tagi kölcsönök mentették meg a szervezetüket. Elhang-zottak ugyanakkor önkritikus megjegyzések is: *„Kicsit magyar dolog, hogy nem olvassuk el az útmutatókat, halogatunk, a végén pánikolunk. Ami kötelező, azt szájba kell rágni.”*¹¹⁹

Érkeztek pozitív visszajelzések a beszámolási kötelezettséggel kapcsolatban is, mivel ez arra készítette a tá-mogatottakat, hogy átgondolják, megbeszéljék a projekt előrehaladását. A *„Mit csinálna másképp?”* kérdés hasznosságát külön kiemelték. Említésre került az is, hogy sok más pályázathoz képest egyszerű a pénzügyi rendszer is.

A másik oldalon sok visszajelzés érkezett azzal kapcsolatban, hogy a mikro és a makro pályázatok adminiszt-

117 Részlet a támogatotti fókuszcsoportok egyikén elhangzottakból.
118 Vö. III. fejezet B részének szervezeti működés, humán erőforrás pontjával.
119 Részlet a támogatotti fókuszcsoportok egyikén elhangzottakból.

rációs terhei szinte egyformák, holott az előbbiek esetében nincs (akkora) forrás, így humán kapacitás sem ezeknek a tevékenységeknek az elvégzésére. A jövőben emiatt többen szeretnének arra lehetőséget kapni, hogy több költséget tervezhessenek az adminisztrációs és pénzügyi kiadásokra, sőt felmerült az igény a költségvetésben *„mozgó keret”* tervezésére, mivel nehéz évekre előre pontosan megtervezni a kiadásokat.

Hasonlóan sokan említették, hogy a makroprojekt támogatottak túlzottnak találták a fejlesztendő szervezetek elvárt számát. Ennek oka részben az, hogy vannak olyan célcsoportok, akiket sokkal nehezebb vidéken megtalálni, mert vagy elköltöznék Budapestre, vagy rejtőzködnék – ilyen például az LMBTQ emberek csoportja. Ennek következményeképp olyan szervezeteket is be kellett vonni a fejlesztésbe, amelyek ezt nem igazán akarták, és ez elaprózta a fejlesztők energiáit, illetve csökkentette a fejlesztésben valóban részt venni kívánó szervezetekkel folytatott munkát. Csak fokozta a problémát, hogy számos szervezetet több támogatott is fejlesztett. A többszörös fejlesztés megterhelte a fejlesztett szervezeteket, amit enyhíthetett volna, ha a támogatott makroprojekt szervezetek jobban összehangolják a tevékenységüket, vagy hosszabb idő áll rendelkezésre a fejlesztésekhez.

További nehézséget jelentett, hogy a makroprojekt támogatottaknak kötelező volt a projekt során a kapacitásmérés a fejlesztett szervezetek körében a támogató által biztosított módszertan és kérdőív felhasználásával. Ez nagy teher volt a támogatottaknak, egy visszajelzés szerint többek között azért, mert nem érezték kompetensnek magukat. Többek szerint a kapacitásmérő kérdőívet csak nehezen tudták értelmezni, nem civilekre volt szabva, ezért teljesen irreleváns volt a bevont szervezeteknél. Ráadásul a támogatottak csak a szerződéskötés után kapták meg a mérési mátrixot, és már akkor sem volt világos számukra ennek célja.

A társadalmilag sérülékeny csoportok megerősítése tématerületen többen jelezték, hogy nehézséget okoztak az indikátorok, mivel *„lelki téren nehéz bármit mérni”*, illetve inkább a minőséget tartották szem előtt, és a tervezettnél többet foglalkoztak a célcsoporttal. A lebonyolító hozzáállását ezzel kapcsolatban is rugalmasnak ítélték.

NCTA fejlesztési javaslatok

Célok - kiírások

A **szakértői** fókuszcsoporton kiemelték a stratégia, vízió fontosságát: *„A támogatónak azt mondanám, hogy ide valami inspirációt adjon be, tartani a lángot. Hogy mivel lehet, az kérdés, de az látszódjon, hogy miért vészeljük át, miért akarunk túlélni. Mi van utána? Ez nagyon fontos lenne. Mert akkor be tud rendezkedni az ember a túlélésre.”*¹²⁰

Az **értékelői** fókuszcsoporton elhangzottak szerint célszerű lenne az egyes tématerületek – például a környezet- és természetvédelem és a közösségépítés – összekapcsolása. Emellett jobban kellene fókuszálni a kiírásokat. A program munkatársak jobban részleteznék a kiírásokban, mire lehet pályázni, illetve felmerült, hogy nem témák, hanem tevékenységek, módszerek mentén határoznák meg a kategóriákat.

Az egyik szakértő a szakmák és helyi közösségek függetlenségét, autonómiájának erősítését, illetve a minél hosszabb távú programok lehetővé tételét emelte ki. Felmerült az is, hogy a pályázatot civil konzorciumoknak hirdessék meg, illetve a multiplikátor mechanizmus jobb kihasználását célozzák meg a kiírások.

A szakértők és a program munkatársak egyaránt javasolták a célcsoportok bevonását a kiírások megtervezésbe

annak érdekében, hogy a pályázatban *„Ne azt írják le, amit látni szeretnénk, hanem legyenek őszinték.”*¹²¹ A makroprojektekről az egyik értékelő megjegyezte, hogy sokkal jobb lehetett volna, ha maguk a szervezetek találhatták volna ki, hogy a célhoz milyen eszközt rendelnek, és nem küzdenek azzal, hogy teljesen irreleváns kötelező tevékenységeket végeznek.

Az egyik értékelő szerint hasznos lenne az együttműködések elősegítése egy *„jó gyakorlat térképpel”*, hogy a különböző területeken dolgozó szervezetek láthassák megyei vagy országos szinten, hogy ki végez ugyanolyan tevékenységet. Így azok nemcsak megismerhetnék egymást, hanem össze is tudnának kapaszkodni. Érdemes lenne pénzt allokálni arra, hogy ez az összekapaszkodás megtörténjen, és létrejöjjön egy olyan adatbázis, amely a következő támogatási ciklusban hozzájárulna ahhoz, hogy a szervezetek megtalálják egymást. *„Igazából így lehet azt a sok tudást összeadni. Olyan projekteket támogathatna az alap, ahol több szervezet pályázik egy-egy ötlettel. Nem volt kitalálva az a norvég együttműködés, se szervezetek, se kontakt, se semmi.”*¹²²

Fontos és tovább erősítendő elem a láthatóság és a széles körű társadalmi kommunikáció. Az értékelők nagyon jónak találták az akciópályázatoknál a kommunikáció kényszerét, mert láthatatlan a szektor. A szervezetek nagyobb része nem használja a kommunikációs felületeket, vagy még csak próbálkozik megtanulni azt, hogy hogyan szólítsanak meg szélesebb rétegeket a saját szűk körükön túl. Az egyik értékelő ugyanakkor az ösztöndíjasok hatékonyságát gyengének találta, meglátása szerint erősíteni kellene a visszacsatolást és a megosztást. A program munkatársak is egyetértettek abban, hogy a szervezetek kommunikációs tevékenységét erősíteni kell, ennek érdekében a pályázói felkészítőkön (és a kiírásokban) nagyobb hangsúlyt kell fektetni a témára, sőt akár kötelezővé tenni a projektnek szentelt önálló web- vagy aloldal létrehozását.

A fontos területek között említették továbbá az értékelők a watchdog tevékenységet. Az egyik szakértő szerint érdemes lenne átgondolni, hogy a watchdog szervezeteket hogyan lehetne védeni, vagy hogyan, milyen extra erőfeszítéseket kellene tenni, vagy milyen módon lehetne őket a szerepükben megerősíteni, *„tartani ezt a védőhálót azok alatt, akik nagyon a fronton vannak”*.¹²³

A **pályázó szervezetek** a 2015-ben felvett kérdőívben a következő finanszírozási ciklusban támogatandó területek között első helyeken a civil szervezetek kapacitásfejlesztése (65,56%), a társadalmi egyenlőtlenségek, a szegénység és kirekesztés enyhítése (63,8%), valamint a helyi közösségek önszerveződésének támogatása (57,4%) szerepelt. Az egyéb válaszok között döntően a környezetvédelem, természetvédelem, fenntartható fejlődés merült fel. A támogatotti fókuszcsoportban akadt olyan, aki a pályázók körébe bevinné a szociális szövetkezeteket is.

A célok, várt eredmények, támogatott területek közül a legtöbben a célcsoporton változtatnának a pályázó szervezetek. Több kitöltő is úgy látja, hogy túlzott figyelem irányult az egyes társadalmi rétegek felzárkóztatására. A fontosnak ítélt támogatott területek spektruma ennél jóval szélesebb. Többen kiemelték, hogy nagyobb hangsúlyt fektetnének demokrácia fejlesztésére, a civil szervezetek társadalmi láthatóságának erősítésére, beleértve a legkülönbözőbb támogatott területeket, mint a környezetvédelem, a fogyatékkal élő, illetve a szenvedélybeteg foglalkoztatása vagy a bevándorlók elfogadása.

Több pályázó támogatná az egyszerűbb, könnyebben értelmezhető pályázati adatlapokat, mely nagyobb szabadságot adna a kitöltő személynek, illetve ha több hely lenne az adott téma kifejtésére. A kisprojekteknél különösen nehéznek találják a konkrét adatok, indikátorok megadását, mivel a kis forrás, kis mérhetőséget,

120 Részlet a szakértői fókuszcsoporton elhangzottakból.

121 Részlet az értékelői fókuszcsoporton elhangzottakból.

122 Részlet az értékelői fókuszcsoporton elhangzottakból.

123 Részlet a szakértői fókuszcsoporton elhangzottakból.

kevesebb célcsoportot ígérhet. Többen konkrétabb, egyértelműbb megfogalmazást szorgalmaznának, illetve a pályázati tevékenységek és a célterületek meghatározása sem egyértelmű többek számára.

A pályázati eljárásrendet (határidők, lebonyolító alapítványokkal való kommunikáció, kétfordulós eljárásrend stb.) tekintve a kérdőívet kitöltők közül többen az egyfordulós pályáztatást szorgalmazzák, különösen a kisprojekteknél – ahogy a program munkatársak is felvetették, hogy az első forduló csak egy projektötlet benyújtását jelentse, akárcsak az akciópályázatoknál. A pályázók körében igény lenne a kifogásemelésre az első forduló után, vagyis arra, hogy reagálni lehessen az első fordulóban felmerült bírálói észrevételre.

Értékelés

A pontozási mechanizmussal kapcsolatban az egyik értékelő elmondta, hogy *„Sokszor belefutottam abba a dologba, hogyha teljesen korrekt vagyok, akkor meg kell adnom a pontot, ugyanakkor viszont, alapvetően azt a pályázatot nem szabad támogatni.”* Érdemes lenne szélesebb skálát alkalmazni a pontozásnál. A pályázatok szintén olvasó és az összes értékelést egyben vizsgáló bíráló bizottság próbálta korrigálni a pontozási rendszerből adódó esetleges ellentmondásokat (pl. pontozás és szöveges értékelés eltérése), illetve a nagyarányú eltérések esetében kötelezően egy harmadik értékelő is bevonásra került, de ez a megoldás is hagy nyitva kérdéseket.

Az értékelési szempontok mellett a bíráló bizottságon is több kérdőív-kitöltő változtatna. Kiemelik a szakértők kiválasztásának, szakmai hozzáértésének fontosságát.

A program munkatársak szerint az értékelők és a bíráló bizottsági tagok felkészítésére a korábbiaknál is nagyobb hangsúlyt kellene fektetni többek között annak érdekében, hogy a pontozás és a szöveges indoklás összhangba kerüljön. Több idő és magasabb díjazás lenne szükséges az értékelés színvonalának emeléséhez, például a tevékenységek és a költségvetések összhangjának alaposabb vizsgálatához.

Költségvetés

Egy értékelő azt emelte ki, hogy a közepes projektnél a maximális költségvetést csökkenteni kellene, hogy minél több pályázat legyen támogatható. Az értékelők és a program munkatársak egyaránt kiemelték annak fontosságát, hogy a szervezetek jobban figyeljenek a költségvetés és tevékenységek közti koherenciára, sokszor a tevékenységre nincs költség és a költséghez nincs tevékenység.

A 2015-ös kérdőívet kitöltő pályázók a program pénzügyi szabályain (pl. költségvetés sorai, önrész, megpályázható összeg), a pénzügyi adminisztráción nagy számban változtatnának. Többen egyszerűsíténék, rugalmasabbá tennék a rendszert, mert túl aprólékosnak, részletesnek érezték azt. A költségvetési táblázatot bonyolultnak találták, illetve túl megterhelőnek és feleslegesnek ítélték a pénzügyi elszámolás gyakoriságát. Nehéznek tartották a kettős pénzügyi (forint-euró) költségvetés követését, az euróban való elszámolást. Az önrésszel kapcsolatban több igény is felmerült. Egyesek szerint az lenne az ideális, ha nem lenne szükség önrészre, mások csökkentenék az önrész összegét, vagy menet közben növelhetővé tennék. A kérdőívet kitöltők közül többen növelnék a támogatási összeget, illetve bővítenék a források felhasználásának spektrumát, kiemelve a működési jellegű támogatásokat, illetve a beruházás, építő jellegű projektek támogatását.

Sokan panaszkodtak arról, hogy nagy veszteség érte őket a támogatás euróról forintra való átváltásakor, jobb lett volna, ha nem kellett volna forintosítani az összeget. *„Ezt kimondhatatlanul rossznak tartom, ez nagyon rossz gazdaság. Mintha a bankokat gazdagítottuk volna. 30%-kal csökkenteni kellett a költségvetést, ami nagyon nehéz volt.”*

Egyes támogatottaknál az – egyébként pozitívan értékelt – közvetett költségekkel kapcsolatban is jelentkeztek nehezen áthidalható nehézségek, amikor egy-egy módosítani kívánt sor az önrészt is érintette – mivel a közvetett költségeket nem lehetett önrészként elszámolni.

Fejlesztés

A program munkatársak körében elhangzott, hogy a videókat és infógrafikákat érdemes lenne szélesebb körben alkalmazni a pályázati felkészítés során, sőt akár internetes online szemináriumot (webinart) is szerveznének azon pályázók részére, akiknek nincs lehetőségük elmenni a felkészítő workshopokra. Abban mindenki egyetértett, hogy a pénzügyi felkészítésre a korábbiaknál még nagyobb hangsúlyt kell helyezni.

A szakértők szerint érdemes lenne még ember- és szervezetközpontúbbá tenni a programot. Erősebb szakmai utánkövetésre, mentorálásra lenne szükség, amire eddig nem volt lehetőség a kapacitások szűkössége miatt. Ez egybehangzik a 2015-ös kérdőívet kitöltő pályázók véleményével, akik közül többen változtatnának az NCTA-együttműködés minőségén, szorgalmazzák a személyes, közvetlen kapcsolatok erősítését, több vidéki tájékoztató nap lebonyolítását. Az egyik szakértő szerint ugyanakkor fontos lenne azt is megnézni, mennyire lehet elengedni a kezét a pályázónak, kicsit tanítani a pályázót az önállóságra.

Különösen fontos a nagyon kezdő, szárnypróbálgató szervezetnél a fejlesztés, mert így lehet segíteni pont azokat a pályázatokat, ahol látható, hogy valódi közösségről van szó, csak még nem elég profik. Érdemes lenne ugyanakkor a *„nagyon kicsi, nagyon cuki és nagyon támogatásra és segítségre és mentorálásra szoruló kicsiket és a kicsit nagyobb kicsiket valahogy megkülönböztetni.”*A tanulási folyamat megszakítása óriási károkat okoz, ezért a támogatásnak folyamatosnak kellene lennie.

Az egyik szakértő szerint a mentorálás és a finanszírozás mellett érdemes lenne képezni a civileket üzleti modell, fundraising, PR területeken is. *“Érdemes lenne egy komprehenzív képzési programot nyújtani, ahol mindenkit kiképeztek a különböző felületeken, és vegyetek külföldi példát is.”*¹²⁴

A jövő

A szakértők szerint a jövőben újra fontos lesz a hagyományos adományozási kultúra, a klasszikus adományozásé a jövő. Ezt mutatja minden jó példa körülöttünk, és van is nyitottság a magánszemélyek részéről. Emellett újfajta kezdeményezések indulnak el, a társadalmi vállalkozások terén kifejezetten izgalmas, még egyelőre bimbózó *“csírák”* annak. Nagyobb összefogás és erősebb lobbikellene a civil szektorban más finanszírozási lehetőségekre.

*„Nem tudom, hogy van-e élet a pályázaton túl.”*¹²⁵ Talán ez a megjegyzés jelzi legjobban a jövőt illető hangulatot a támogatotti fókuszcsoporthoz – itt a forráshiány a leginkább tematizáló tényező. A szervezetek nagy része jelenleg is csak a túlélésre tud költeni. Sok új is van köztük, akik nem, vagy nehezen tudnak továbblépni. Elhangzott olyan megjegyzés is, hogy *„Mi már nem is működénénk, ha nem lenne a norvég”*.¹²⁶ Az állandóan változó jogszabályok miatt akkor is nehéz lenne fejleszteni, ha lenne rá forrás, illetve kapacitás.

Az egyik támogatott szerint a közügyekhez közhasznú forrást kellene rendelni, ez azonban egyre kevésbé jellemző. Egy másik támogatott viszont határozottan úgy látja, hogy az állam kivonul, és semmiképp nem lehet

124 Részlet a szakértői fókuszcsoporthoz elhangzottakból.

125 Részlet a támogatotti fókuszcsoporthoz egyikén elhangzottakból.

126 Részlet a támogatotti fókuszcsoporthoz egyikén elhangzottakból.

rá támaszkodni, az érdekérvényesítés felé kell elmozdulni. Ez talán megteremti azt, hogy az állampolgárok jobban bevonódjanak, például a középosztálybeli emberek foglalkozzanak a szegény gyermekekkel, illetve elterjedjen a hosszú távú önkéntes munka, ami még itthon kevésbé ismert.

Többen említették a kiegészítést és a fluktuációt a jövő egyik nagy kihívásaként, hiszen nehéz úgy motiválni maradni, hogy a munkatársak a létfenntartásukért küzdenek. Különösen jellemző ez a jogvédők körében, hiszen az általuk végzett „*harcos*” tevékenységhez az átlagosnál is több motivációra van szükség.

A női jogok és esélyegyenlőség témakörben is többnyire borúlátók voltak a résztvevők: *„Rosszabbodni fog a helyzet. Lengyelországban is ez van, mind a női, mind az LMBT témában. Ez egy középkori backflash. Az NC-TA-nak muszáj figyelembe venni a közeget, hogy alig lehet összekaparni az önrészt, és hogy nagyon ellene megyünk a politikának. A téma túlélése a cél.”*¹²⁷ Ugyanakkor volt egy támogatott, aki a szülészet terén tett apró előrelépéseket is nagyra értékelte. Hasonlóan optimista volt az egyik résztvevő az atipikus foglalkoztatási formák terjesztésével kapcsolatban.

Az akciópályázatban támogatottak szerint a közeljövőben erősödni fog a kampányok, társadalmi akciók hatása, és civil szférán belüli szerepe. Ehhez érdemes lenne a kampányokat is tematizálni. Nagyon jónak tartották a résztvevők a folyamatos pályázási lehetőséget, és szerintük ez fontos lenne a jövőben is.

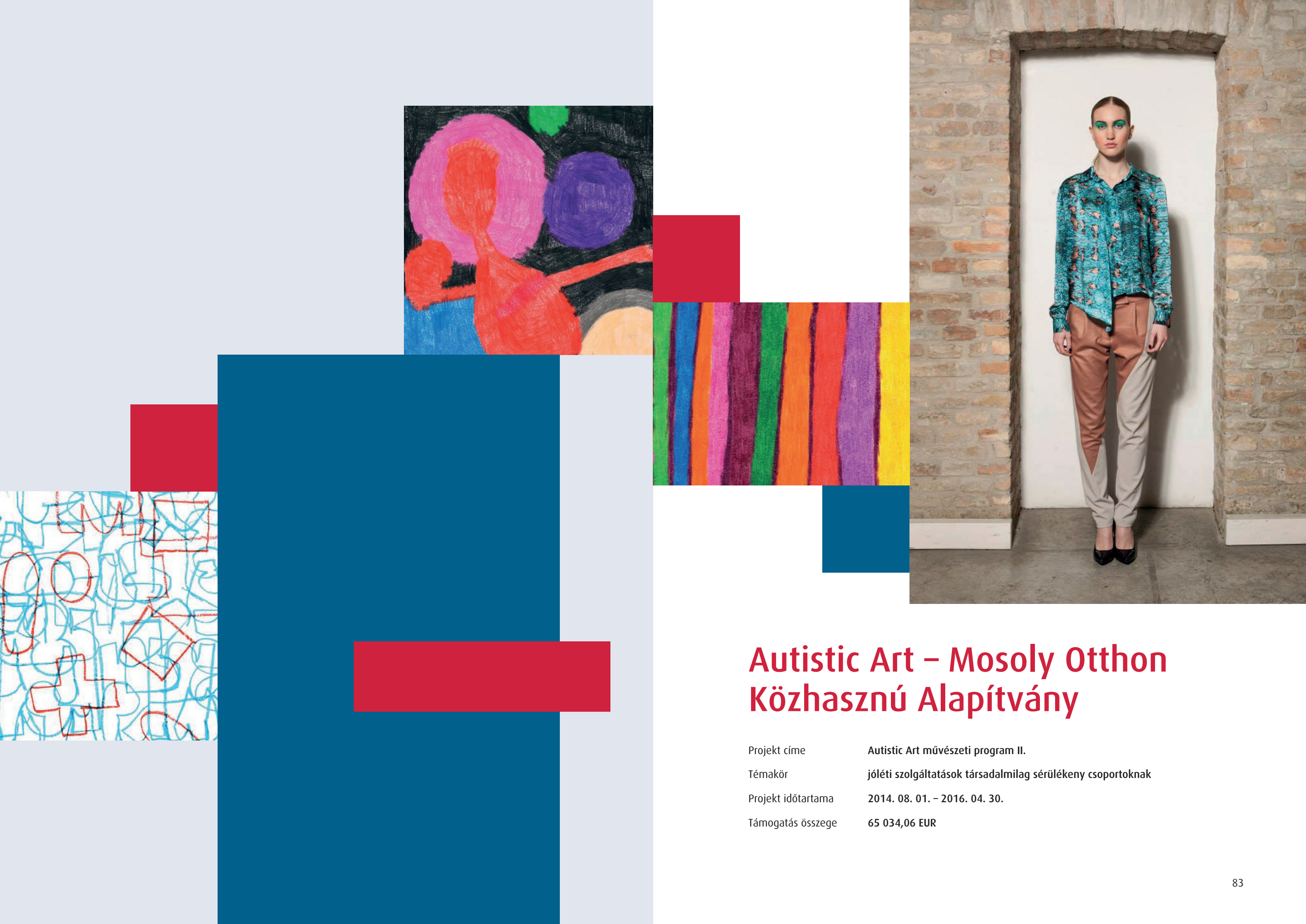
Ezzel szemben a 2016-ban rendezett regionális találkozók a szervezetek kimondottan bizakodók voltak a jövőt illetően: várakozásuk szerint a kialakult együttműködések megmaradnak, sőt erősödnek a jövőben, újabb és újabb megkeresések érkeznek a szervezetekhez, a bevont célcsoport egyre jobban beépül a szervezetek életébe. A szemléletformálás hosszú távon is érezteti hatását a társadalomban, a beágyazottság növekedésével a lakosság jobban bevonható a tevékenységekbe, a kialakított termék, tevékenység vagy márka tovább él, az eszközpark a jövőben is rendelkezésre áll. A tervek között többen említették az eredmények nemzetközi fórumon való terjesztését. A fenntarthatóságot adománygyűjtéssel, fizetős szolgáltatások kialakításával, tagdíjszedéssel, pályázatok révén, és kiadásaik csökkentésével (például több szervezet egy fedél alá költözése) tervezik biztosítani.

127 Részlet a támogatotti fókuszcsoportok egyikén elhangzottakból.

Mellékletek

Esettanulmányok és a célcsoportok tagjaival készült interjúk összefoglalói

- Autistic Art – Mosoly Otthon Közhasznú Alapítvány
- BAGázs Közhasznú Egyesület
- Európai Roma Rendvédelmi Bajtársi Egyesület
- Pro Cserehát Egyesület
- Zachor Alapítvány a Társadalmi Emlékezetért

Autistic Art – Mosoly Otthon Közhasznú Alapítvány

Projekt címe	Autistic Art művészeti program II.
Témakör	jóléti szolgáltatások társadalmilag sérülékeny csoportoknak
Projekt időtartama	2014. 08. 01. – 2016. 04. 30.
Támogatás összege	65 034,06 EUR

A projekt céljai, tevékenységek összefoglalása: El-sődleges cél az autizmussal élők életminőségének javítása a lakóotthonokban, napi elfoglaltságuk és tevékenységük bővítése a projekt keretében nyújtott speciális módszertanú foglalkozások megteremtésével. Fontos, hogy az autista fiatalok is lássák munkájuk eredményét, kiállítások, termékek, én-könyvek révén ki-ki a maga felfogása és értelmi szintje szerint élvezhesse tehetsége, munkája gyümölcsét. 6 résztvevő lakóotthonban összesen 61 fiatal vett részt rendszeres foglalkozásokon, 17 bevont szakember segítségével. A projekt ideje alatt megvalósult 5 ki-állítás és 2 jótékonysági aukció, létrejött egy több mint 9000 darabos rajzgyűjtemény.

A 2006-ban alapított Autistic Art – Mosoly Otthon Közhasznú Alapítvány azzal a szándékkal jött létre, hogy az autizmussal élők számára segítsen emberi élethez méltó körülményeket teremteni életük folyamán. A szervezet 4 állandó és néhány alkalmi munkavállalóval dolgozik. Céljuk, hogy a civil fenntartású, autistákat ellátó lakóotthonok, illetve a családias otthonok fennmaradását támogassák, működésükben és ellátási tevékenységükben segítsék.

E cél érdekében az alapítvány 2008 óta évente szervez az autista lakóotthonok javára jótékonysági aukciókat, illetve kiállításokat. Az alapítvány első, 2008-as Fogadj be! jótékonysági aukcióján kortárs képzőművészeti alkotásokat bocsátottak árverésre, és a bevétellel az autistákat ellátó civil fenntartású lakóotthonokat támogatták. Az egyik képzőművész, Tarr Hajnalka irányításával 2010-től kezdődően egy olyan művészeti program valósult meg, mely az alapítvány által támogatott otthonokban élő autista fiataloknak lehetőséget teremtett a rajzolásra, művészeti alkotások létrehozására, s néhány rendkívüli autista művész tehetségére hívta fel a figyelmet. Ennek köszönhetően 2010-től kezdődően már nem csupán a kortárs képzőművészek művei szerepeltek az aukciókon, hanem autista művészek alkotásai is.

Maga a projekt a művészeti programról szól, az alapítvány pedig az autizmussal élők helyzetének javítására jött létre, elsősorban a bentlakásos intézményekre fókuszálva. Az alapítvány NCTA általtámogatott projektjeinek egyik fő célja az otthonok fennmaradásának elősegítése volt. Jelentős probléma az

autizmus hiányos ismerete és az ebből fakadó, társuló viselkedésformák elutasítása, illetve általában a fogyatékossgal élőkkel, a mássággal szembeni előítélet a többségi társadalom részéről, ami nehezíti az önkéntesek és támogatók bevonását.

A tehetséges fiatalok műveit jótékonysági aukciókon, illetve kiállításokon, termékeken mutatták be a széles közönségnek. Ezzel elősegítették a támogatói bázis megerősödését, és egy biztos anyagi forrást tudtak nyújtani a lakóotthonok támogatására. A művészeti foglalkozások különböző szakterületeket képviselő vezetőinek tapasztalatcseréjét és fejlődését rendszeres workshopok segítették. Ezen felül több kiállítás is létrejött, országos, majd nemzetközi szinten is, elősegítve a társadalmi attitűd megváltoztatását.

Az Autistic Art művészeti tevékenységének köszönhetően négy termék született, melyeket textilművész, designer és ruhatervező segítségével hoztak létre, mert kiemelten fontos volt számukra, hogy az autizmussal élők grafikáiból – túllépve a fogyatékossg határain – prémium minőségű, egyedi dizájntermékek jöjjenek létre.

A tevékenységek a projektek zárása után is folytatódnak. Továbbra is zajlanak a művészetterápiás foglalkozások a lakóotthonokban, lesznek aukciók, kiállítások és rövidesen újabb termékekkel mutatkozik be a Mosoly Otthon Közhasznú Alapítvány.

A projektnek köszönhetően az autista fiatalokhoz

legközelebb állók megismerhették gyermekeik, gondozottaik tehetségét, büszkék lehettek rájuk.

A tatai Esőemberekért Egyesületet érintett szülők hozták létre autizmussal foglalkozó szakértők közreműködésével. Szülőként és intézményvezetőként is a fogyatékossg mellett elérhető legmagasabb életszínvonalat szeretné biztosítani Erika az intézmény lakóinak. Az NCTA által támogatott művészeti projekt egyik előnyeként azt emeli ki, hogy az intézmény lakói jó minőségű eszközökkel kezdhettek dolgozni, ami nem mindenki számára elérhető, valamint bevont szakemberek és az alkalmazott módszer együttesen sikerre vitték a projektet. *“A fogyatékos emberek között is van olyan, akinek a művészeti képességei kiemelkedők, akinek pedig nem kiemelkedők a képességei, az is talált egy olyan kommunikációs módszert, amit eddig nem ismert és ez egy óriási előrelépés számunkra. Ugye az autisták megjelenése nem mindig tükrözi az ő belső állapotukat, (...) de a színekkel, a formákkal sok mindent megtudhatunk a hangulatukról és megismerhetjük belső világukat, ami sok információval szolgál a szakembereknek és segíti a megértésüket, ami az autizmusban a legnagyobb probléma, a megértés, illetve a meg nem értettség.”* (Erika, érintett szülő, az Esőemberekért Egyesület elnöke.) Mind Erika, mind Vali, az intézmény egyik gondozója kiemeli az árverések sikerességét, és annak nagy élményét, mikor az intézet lakói és szüleik a kezükbe vehetik a kész termékeket amik *“ha bárhol a világon meg-*

fordulnak, mindenhol elcsodálkoznak az emberek szerintem, mert azt gondolom, hogy a forgalmazásban ilyen minőségűt és ilyen színösszeállításút nem lehet kapni, annyira szépek és kreatívak.” (Vali, 15 éve gondozó.)

A tatai intézményben vizuális foglalkozásokat vezető Katalin az NCTA által támogatott projekt megvalósulása előtt is hasonló tevékenységeket végzett az intézményben lakó fiatalokkal. A projekt keretében azt vállalta, hogy a megszülető munkákat dokumentálja, beszámolókat készít és workshopokon vesz részt, ami mind rengeteg módszertani tapasztalatot adott neki. Ahogy fogalmaz, a projekt alatt nem érzett nyomást *“nem éreztem magam hajszoznak, nem éreztem azt, hogy elvárások vannak, hanem ez az egész projekt arról szólt, mint ami a specifikuma az autizmusnak, hogy ki kell várni, és a Hajni és a Zsuzsa is azzal a mentalitással volt jelen, hogy mindig bíztatott és nem számonkért, hogy miért egy rajz és nem több, tehát elfogadás volt.”* (Katalin, 13 éve szaktanácsadó, speciális területe a vizuális fejlesztés.)

Katalin szerint a projektnek hatalmas szemléletformáló ereje van a többségi társadalom felé, ami nagyon fontos, hogy a projekt zárása után is fennmaradjon. Különösen fontosnak tartja a szervezők azon mentalitását és alázatosságát, amivel minden munkafolyamatban lehetővé tették, hogy mindenki odategye az értéket és mindenki részesüljön az örömből és elismerésből, ami a jótékonysági estek hangulatában is érződött: *“pont ettől volt csodálatos, hogy méltó módon vannak bemutatva a termékek és ez nekem nagyon fontos és töltékezői lehetőség és nem az ott összegyűjtött összeg miatt.”*

BAGázs Közhasznú Egyesület

Projekt címe	Oktatásból jeles, a pályán meg cseles
Témakör	Társadalmilag sérülékeny csoportok megerősítése
Projekt időtartama	2014. 08. 01. – 2016. 04. 30.
Támogatás összege	19 892 EUR

A projekt céljai, tevékenységek összefoglalása: A projekt célja hosszútávon, hogy csökkentse a bagi romatelepen élő gyerekekkel szembeni előítéletet az iskolában. Rövid távú célja, hogy a telepi gyerekek szabálykövetését és iskolai teljesítményüket javítsa, hogy a telepen élő aluliskolázott szülőket bevonja a foglalkozásokba és eszközöket adjon nekik, hogy otthon tudják fejleszteni gyermekeiket, valamint célja a középiskolások társadalmi felelősségvállalásának erősítése. A programba 58 telepen élő gyereket vontak be, akik közül 50-en rendszeresen jártak a foglalkozásokra. A gyerekek aktivitása

felülmúlta az elvárásokat, igazolva, hogy a program hiánypótló szerepet tölt be és mind a gyerekeknek, mind a szülőknek valós igénye van arra, hogy a gyerekekkel rendszeresen tanuljanak önkéntesek. A budapesti iskolákban folytatott önkéntes toborzások eredményeként 21 új gimnazista önkéntes jelentkezett mentornak. Az egyesület minden programjában nagy hangsúlyt fektet a nyilvánosságra, Facebook oldalukon, az egyes projektekről szóló blogon és szakmai rendezvényeken hatékonyan vonnak be új érdeklődőket és támogatókat.

A Bagázs Egyesület 2010-ben kezdte meg a munkát a bagi romatelepen. A programok fő célcsoportja az ott élő hátrányos helyzetű emberek, óvodás kortól egészen a felnőttéig. Fontos alapelveként fogalmazódik meg, hogy az egyesület nem adományoz, azaz nem akar függő viszonyt kialakítani a teleppel, partnerként tekintenek az itt élőkre. Az NCTA által támogatott projekt célja az alapkészségek és érzelmi fejlesztése, illetve segítségnyújtás volt a focicsa-

pat közösségén keresztül. Munkájukat középiskolás és egyetemista önkéntesek segítik. Az oktatásból jeles, a pályán meg cseles címet viselő program, amely az egy évvel korábbi, szintén az NCTA által finanszírozott kisprojekt tapasztalataira is épült, 2014 augusztusában indult és a kiegészítő támogatásnak köszönhetően egészen 2016. április végéig tartott. A program fő célja a telepi óvodás és iskolás gyerekek több szempontú fejlődésének támogatása volt, így a kezdeményezés közvetve hozzá tudott járulni az iskolában való munka, teljesítmény és tanulmányi eredmények minőségi javulásához. Továbbá céljuk volt az önkéntes gimnazisták valódi érzékenyítése és elmélyülése, valamint az IKSZ-program jól működő, hatékony modelljének létrehozása, működésének dokumentálása és elérhetővé tétele/terjesztése is.

A projekt elemei közül kiemelt figyelmet kap az IKSZ – Iskolai Közösségi Szolgálat, amelynek keretében középiskolás és felnőtt önkéntesek tartottak készségfejlesztő foglalkozásokat a telepi gyerekeknek. A program fontos része volt a 2012-ben helyi kezdeménnyel megalakult focicsapat, a BAGázs FC is, amely leginkább a közösségépítésben és a csapatjáték kialakulásában segített. A projektfelelős szerint a program egyik legsikeresebb pontja, hogy rengeteg középiskolás önkéntest, valamint rajtuk keresztül a szüleiket is sikerült bevonni, megismertetni a programmal, a BAGázs működésével. A szülők közül néhányan rendszeres támogatói az egyesületnek, illetve páran önkéntesként bekapcsolódtak más BAGázs programokba is. A munka eredményességét jelzi, hogy a minden foglalkozás után kitöltött előrehaladási naplók pozitív tendenciákat mutatnak. A projekt hatására pedig a BAGázs által használt módszer és eredmények ismertté váltak a telepen és tágabb körben is. További fontos eredmény, hogy a projektnek köszönhetően javult a bagi koordinátorok munka iránti elköteleződése. Jelenleg három állandó és egy alkalmi bagi munkavállalóval rendelkezik az egyesület.

„Minden programunk folytatódik!” – mondja Bálint Petra, aki szerint nincs veszélyben az adott projekt fenntarthatósága sem. Ezt egyrészt az egyre gyarapodó számú önkéntesek biztosítják, akik a program lezárása után is nagy lelkesedéssel vesznek részt a bagi telep életében. A szervezet folyamatos jelenléte hozzájárult a helyi intézményekkel (önkormányzat,

iskola, óvoda) való jó kapcsolat kiépítéséhez, amely szintén nagy segítséget nyújt abban, hogy a program ne szakadjon meg.

A projekt keretében elért célcsoportok a telep lakói, illetve a középiskolás, egyetemista önkéntesek. A támogatott programban elért bagi diákok először jellemzően a Bagázs által kínált más tevékenységekben vettek részt, például elmentek focizni, és közben ajánlották fel nekik a mentor által segített tanulás lehetőségét. A megkérdezett diákok számára sokat jelentett a felkészülésben kapott segítség. Kiemelték, hogy minden programot élveznek, és a mentorokkal közeli viszonyban vannak, ami annak köszönhető, hogy úgy érzik, bármit megbeszélhetnek velük. Szülői szemmel is látható a változás a gyerekeken, amióta részt vesznek a Bagázs által szervezett programokon. *“A gyerekek nagyon örülnek az IKSZ-nek, ha nincs kész a leckéjük, jelzik, lemenniük a konténerbe tanulni, játszani, rajzolni. Sokat változtak az IKSZ által, korábban inkább játszottak otthon, de most segítenek, szófogadóbbak és ez az összes telepi gyerekre vonatkozik, motiváltabbak, törekvőbbek.”* (Melinda, 29 éves, 4 gyermek édesanyja.) A szülőknek beleegyezésüket kell adniuk, hogy gyermekeik részt vehessenek a foglalkozásokon, a mentorok pedig időnként megbeszélnek a szülőkkel a gyerekeiket érintő kérdéseket. Ekkor arról is beszélnek, hogy a szülők a Bagázs mely tevékenységeibe csatlakozhatnak be. Melinda kiemeli, hogy a telepen nagyon sokat segít mind az adósságkezelő, mind a lakhatási program, a kiskert és a gyerekfoglalkozások is, azonban ő maga idő hiányában nem tud részt venni bennük.

Az önkéntesek feladata eltérő. Az egyetemisták a gimnazista közösségi szolgálatot teljesítők támogatói, segítenek kidolgozni és megvalósítani a foglalkozásokat. A tapasztalat azt mutatja, hogy a programban résztvevő önkéntesek a kötelező közösségi szolgálat teljesítése után is szívesen folytatják az önkéntes tevékenységet. Ennek ellenére néha előfordul, hogy egy-egy új önkéntes nem vállalja hosszabb távon a tevékenységekben való részvételt, ami a szervezésben is nehézséget okoz és a telepi gyereken is érzékelhető egyfajta törés, hiszen a kialakult bizalmi viszonyt nem lehet hirtelen másokkal kiépíteni. A gyerekek fejlődése is akkor látható a leginkább, ha valaki hosszabb távon foglalkozik velük.

“Még olyan másfél éve írtunk velük egy fogalmazást, hogy mi lesznek, ha nagy lesznek. Emlékszem, hogy mikor elkezdtem velük foglalkozni, akkor mindannyian úgy álltak hozzá, hogy ők nem viszik semmire, és majd közmunka meg gyerekszülés, és az egy fantasztikus élmény volt, hogy mostanra írták, hogy én szeretnék pincélni lenni, szeretnék fodrász lenni, tehát kialakult egy jövőkép, valamiféle önbizalom is, ami nagyon fontos visszajelzés abban, hogy jó, akkor haladunk előre.” (Eszter, 26 éves, 3,5 éve Bagázs önkéntes.) Eszter és Peti életében is meghatározó szerepet tölt be az önkénteskedés, és

a Bagázs tevékenységeiben való részvétel. Eszter a baráti körében is érzékel attitűdbeli változást annak köszönhetően, hogy bagázsos élményeiről mesél, Peti pedig úgy fogalmaz *“a Bagázs volt az, amitől elkezdtem érdeklődni a pedagógia iránt, meg ami miatt elkezdtem gyerekekkel foglalkozni más helyeken is más szituációkban (pl.: AVM, Auróra gyerekprogram), és most is ez az a dolog, amit a legtöbbet csinállok az iskolán kívül és elképesztő sok szakmai dolgot lehet tanulni a Bagázstól, amik baromi fontosak, ha gyerekekkel akarsz foglalkozni.”* (Peti, 16 éves, 2,5 éve Bagázs önkéntes.)

Európai Roma Rendvédelmi Bajtársi Közhasznú Egyesület

Projekt címe	Kezdeményezés a gyűlölet alapú incidensek rendészeti kezelésének, valamint megelőzésének fejlesztésére
Témakör	Demokrácia és emberi jogok
Projekt időtartama	2014. 08. 01. – 2015. 10. 31.
Támogatás összege	60 108 EUR

A projekt céljai, tevékenységek összefoglalása: A projekt célja, hogy tudatosan felkészítse a rendőrség gyakorló parancsnokait, és hasznosítható tudást nyújtson egy etnikai konfliktus vagy provokáció megfelelő kezeléséhez, illetve pozitív képet közvetítsen a romák társadalmi szerepvállalásáról, a roma rendőrök munkájáról. Konkrét produktum egy szakmai protokoll létrehozása az incidensek közrendvédelmi típusú kezelésére. A közös munka – amelyben részt vettek a rendőrség, az egyesület és a roma önkormányzatok képviselői – tovább erősíti az együttműködést a rendvédelmi szervek és a roma közösségek között, illetve felhívja a figyelmet a kérdéskör fontosságára, amely még inkább megerősítésre kerül a projekt részeként tervezett kampány megvalósításával. Hosszú távú cél, hogy évről évre egyre több, identitását felvállaló roma fiatal jelentkezzen a rendőrség ösztöndíj programjába, valamint később a rendőrség állományába. A megvalósult 6 rendőrségi képzésen minden megyéből plusz Budapestről 3-3 fő vett részt. A projekt hatására 21 roma fiatal kötött ösztöndíjszerződést és további 28 vett részt a Belügyminisztérium felkészítő programján.

Az Európai Roma Rendvédelmi Bajtársi Egyesület létrejöttét egy amerikai tanulmányút tapasztalatai inspirálták. A hat európai ország (Bulgária, Csehország, Egyesült Királyság, Magyarország, Románia, Szlovákia) összefogásával alakult ERBBKE indulását az akkori Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium, a Nyílt Társadalmi Intézet és az amerikai és brit Fekete Rendőrök Egyesülete (NBPA) támogatta.

Az ERBBKE második alkalommal nyerte el az Norvég Civil Támogatási Alap támogatását, 2013-ban a Roma Rendészeti Klub elnevezésű projektjében a

Budapesten élő, hátrányos helyzetű, főként roma fiatalok rendészeti bizalomépítéséért dolgozott. Miután sikerült meggyőzni a rendőrségi vezetőket és szakmai képviselőket a téma fontosságáról, 2014-ben is benyújtották a pályázatukat, amelyben a szakmában egy régebb óta viszonylag érintetlenül hagyott területre, a gyűlölet motiválta incidensek kezelésére fókuszáltak.

A két évig tartó projektnek három fő pillére volt: egyrészt egy szakmai útmutató kidolgozása a gyűlölet alapú incidensek hatékonyabb kezelésének érdekében, másrészt a romákkal szemben a többségi társadalom felől érkező előítéletek csökkentése, harmadrészt pedig roma fiatalok toborzása a rendvédelmi szervek állományába. A projekt része volt az elméleti és gyakorlati képzés, amely a megyei rendőr-főkapitányságok szolgálatirányítói parancsnokainak szólt. A tréningeket egy profi tréner vezette, de a képzést végző csapat tagjai közt rendészeti szakemberek, emberjogi szakértők, roma rendőrök és rendőrségi pszichológus is volt.

A szakmai protokoll kidolgozásába bevonták a rendőrségi dolgozókat, a roma kisebbségi önkormányzatokat, a roma közösségeket, és az öt magyar civil szervezet szakértőit tömörítő Gyűlölet-bűncselekmények Elleni Munkacsoport képviselőit is. Az útmutatók elkészítése során a cél az volt, hogy a nemzetközi és magyar szakmai ajánlások figyelembevételével olyan protokollt tudjanak kialakítani, amelyben érvényre jutnak a kidolgozásban résztvevők véleményei, észrevételei.

A projekt legnagyobb sikere az érintettek és résztvevők magas szintű, aktív bevonásában áll, aminek eredményeként egy olyan egyedülálló útmutató jöhetett létre, amelynek köszönhetően ma a projekt előtti állapothoz képest a rendőrség sokkal hatékonyabban tud fellépni a gyűlölet motiválta incidensek esetén.

A fenntarthatóság szempontjából fontos, hogy a projekt során tartott képzést akkreditálta a Belügyminisztérium Köszolgálati Személyfejlesztési Főigazgatósága, így az igény szerint bármikor megismételhető.

A társadalmi előítéletek csökkentése és a roma rendvédelem népszerűsítése érdekében indított kampány során tájékoztató kisfilmek, szóróanyagok, plakátok készültek, és nagy hangsúlyt fordítottak a médiamegjelenésekre is.

A projekt országos megvalósításában közreműködő személyeket Makula György kereste és kérte fel a különböző feladatokra. Teljes az egyetértés az interjúalanyok közt abban, hogy a rendőrségi képzés láthatóan pozitív hatással volt a résztvevőkre, sok hasznos elméleti és gyakorlati ismerettel ruházta fel őket, és annak ellenére, hogy eleinte sokan szkeptikusnak tűntek a tréninggel kapcsolatban, nagyon jó visszajelzéseket adtak és hálásak voltak a lehetőségért. A képzés anyagának kidolgozását megelőzte egy háttértanulmány elkészítése, amely a közelmúltbeli hasonló programokat mérte fel. A tréner szerint fontos volt nagy hangsúlyt fektetni a konstruktív pozitív szellem megőrzésére a képzés során. *“Mi nem személyiségükben akartuk formálni őket, mert az nem célja egy 2x1 napos tréningnek, hanem mi arra helyeztük a hangsúlyt, hogy ők ennek a jelenségnek egy megfelelő rendőri-szakmai kezelése során miként profitálhatnak a későbbiekben, és ezt nagyon jól elkapták, volt olyan résztvevő, aki a második foglalkozásra egy komoly prezentációval készült és egy olyan előadást rittyentett a saját tapasztalataiból, hogy az állam leesett és a többieké is, hogy ilyen érdeklődés és elköteleződés kialakult ennél a kollégánál.”* (Zsolt, tréner.)

Ugyanakkor a projekt szemléletformáló hatása elvitathatatlan mind a képzésen résztvevő utcai járőrök, szolgálatparancsnokok, kríziskezelő munkacsoportok tagjai részéről, mind a projekt többi részét, a tobor-

zást és szakmai protokoll kidolgozását megvalósító munkatársaknál. *“Nagyon sokat adott nekem ez ahhoz, hogy másképp lássak, pl. igyekszem a gyerekeimet is úgy nevelni, hogy nem szabad valakit azért megszólítani, mert hajléktalan, nem tudod, hogyan került oda, nem ismered a sorsát, emberileg nagyon sokat változtatott rajtam ez a projekt és pluszban a képzések is, hogy láttam, hogyan jöttek oda az emberek, hogy jaj már megint egy képzés, és láttam, hogyan mentek el, ami egy tök jó érzés, engem felölt.”* (Judit, “kisebbségi kapcsolattartó”)

Kiemelik továbbá az interjúalanyok, hogy az összes projektelem megvalósítása során nagy hangsúlyt fektettek a kommunikációra a különböző résztvevők között, és mind a fiatalok toborzása, mind a szakmai protokoll összeállítása során hatalmas segítség volt a roma összekötők jelenléte, hiszen *“nagyban segíti ezt a munkát a cigány származásom. Rendőrtisztként is és mellette cigány származásúként ez a feladat nem teher, hanem testhezálló, már annak a cigány származású embernek, aki ezt föl vállálja, és az én esetemben ez nem titok. (...) Nekem ez az egyik fő feladatom itt a megyében, és mikor a Gyuri bevont az országos projektbe, azt mondhatom, hogy országosan is egy kicsit magaménak érzem.”* (Zoltán, “roma összekötő”)

Pro Cserehát Egyesület

Projekt címe	Hejő-Sajó: Fő a Közös Lecsó! Hejő-Sajó menti települési klaszter a fenntartható települési gazdálkodásért
Témakör	Környezetvédelem és fenntartható fejlődés
Projekt időtartama	2015. 03. 01. – 2016. 04. 30.
Támogatás összege	43 061 EUR

A projekt céljai, tevékenységek összefoglalása: A *“Hejő-Sajó: Fő a közös lecsó”* projekt keretében a Pro Lecsó vegyszermentes, közösségi mezőgazdasági programját települési szintről kistérségi szintre terjesztette ki. A program célja ezen túlmutatóan a résztvevő települések döntéshozóinak, lakosságának aktivizálása; a fenntartható fejlesztés iránti elköteleződés erősítése volt. A projektidőszak eredményeként létrejött 4 közösségi Pro Lecsó kert, közel 10 tonna vegyszermentes zöldséget termeltek meg a kertészek; a települések lakosai szemléletformáló eseményeken, közösségi rendezvényeken ismerkedhettek az egészséges táplálkozás és a környezettudatos életmód alapjaival. A települések között kialakuló együttműködésnek köszönhetően sikerült lefektetni egy Hejő-Sajó menti hálózat alapjait, melynek tagjai a jövőben egymást segítve tudnak tovább haladni a fenntartható fejlesztés útján. A projekt 7 új település bevonásával kezdődött meg, 2 korábban induló kerteszet is csatlakozott a programhoz, illetve 4 település a projektidőszak közben csatlakozott.

A Pro Cserehát Egyesület a magyarországi elnéptelenedő kistételepüléseken jelen levő munkanélküliséget, az ebből fakadó szegénységet, élelmiszer-szegénységet kívánja enyhíteni. A szervezet 2008-ban kezdte meg tevékenységét, kis stábbal működik, jelenleg öten dolgoznak a budapesti székhelyű egyesületnél. 2009-ben Hernádszentandrás település felkérésére fejlesztettek ki egy biogazdálkodó szervezet indításához szükséges programot. Jelen projektjük, az NCTA által támogatott Pro Lecsó Program gyakorlati megvalósítása 2013-ban indult, célja fenntartható közös-

ségfejlesztéssel egybekötött ökológiai mezőgazdasági program megvalósítása Borsod-Abaúj-Zemplén megye különböző településein.

A Pro Lecsó program a kistételepüléseken levő szegénységre, kiszolgáltatottságra, és az ezekből fakadó problémákra kíván választ adni vegyszermentes élelmiszerek előállításával. A termésekkel szeretnék csökkenteni az éhezést, és nem utolsósorban fejleszteni az adott közösséget. Fontos, hogy a munka az adott településen, tehát helyben végezhető legyen, hiszen így elkerülhető a kisebb falvak elnéptelenedése is.

A program a leginkább hátrányos helyzetű, köztük roma és nem roma lakosok számára biztosít kiegészítő jövedelmet. A Pro Lecsó fontos célja, hogy a projektben résztvevőknek ne csupán a közösségi, de az otthoni kertet is módjukban álljon megművelni, amihez vetőmagot és mezőgazdasági eszközöket biztosítanak. A közösségi kerteket általában az önkormányzat tulajdonában levő el nem adott, műveletlen területek biztosítják. Az egyesület által kiválasztott helyi oktató intéző az egyik kulcsfontosságú szereplője a projekt sikeres megvalósításának. Feladata közvetíteni a kertészeti ismereteket informális módszerekkel, melyben segítségül szolgál az egyesület által kidolgozott tankönyv. A program minden esetben az adott település adottságaihoz alkalmazkodik, illetve a környező településekre való pozitív hatása is érezhető, egyre több polgármester keresi meg az egyesületet a projekthez való csatlakozási szándékkal.

A projekt megvalósítói szeretnének terjeszkedni, és egy országos hálózatot kialakítani. A legcélszerűbbnek azt tekintenék, ha a különböző megyékből 3-4 település összefogna, és együtt jelentkeznének a programba, hiszen így egymás segítése helyi és hálózati szinten könnyebb lenne. A tudás fejlesztése és átadása elengedhetetlen eleme a projektnek. Egyrészt az oktató intéző folyamatosan vesz részt kertészeti képzéseken, másrészt az egymástól való tanulás is fontos része a programnak: a résztvevők egyaránt élvezik azokat a helyzeteket, amikor a környező településekről érkeznek hozzájuk vendégek, és azt is, amikor ők látogathatnak más helyekre.

A megvalósítás során jelentkező problémaként a projekt által szabott időkeretben való működés merül fel, mivel a Pro Cserehát Egyesület munkája szezonhoz kötött.

A célcsoporti interjúalanyok mindegyike kiemelte a projekt sikeres közösségfejlesztő hatását, többek között a település lakói közötti ismerkedési lehetőséget és a közös munka örömét. Mindannyian, még a polgármesterek is kivették részüket a földek megműveléséből, élvezték a gyakorlati oktatás nyújtotta lehetőségeket. Többen kiemelik a Pro Lecsó piac megvalósulását, mint a projekthez kapcsolódó legjobb élményüket. *“Megálltam a standoknál, vagyis egy ilyen középponton, mikor végignéztam az összes településnek a kipakolt termékeit, ami kézzelfogható volt, látványos volt, gyönyörű volt, akkor fogalmazódott meg bennem igazándiból, hogy mekkora dolog, hogy ezt sikerült elérni.”* (Judit, helyi koordinátor.) Mind a termelés, mind a piac adta alkalom a koordinátorok megítélése szerint a helyi hátrányos helyzetű családoknak is sikerélményt, bizonyítási lehetőséget adott, a polgármester szerint pedig a közösséggé kovácsolódás a közmunka programra is jótékony hatással volt, a falvak lakosai között jó együttműködés alakult ki.

Ahogy az a szervezeti esettanulmányból is kitűnik, a megkérdezettek is problémaként jelezték a szigorú projekthatáridőket, amelyek nem alkalmazkodnak a gazdálkodás ütemezéséhez. Örültek viszont a projekt biztosította más lehetőségeknek. Az egyik polgármester például egy olaszországi tanulmányúton való részvétel lehetőségét emelte ki, az egyik koordinátor pedig örömmel számolt be csapatának a főzőversenyen elért sikeréről. *“Én járok pedikűrözni és sokszor az emberek természetben fizetnek. Kaptam 3 kis galambot és azt közösen az asszonyokkal megtisztítottuk, és azt megcsináltuk becsinált levesnek, a fűszerkertből csináltunk egy mentás üdítőt és hát mit ad Isten, megnyertük. Az asszonyoknak azt mondtam, hogy csak részt venni megyünk, Senye olyan kis település, hogy nem tudunk nyerni, de mikor megnyertük, nagyon nagy volt az öröm és a lelkesedés.”* (Zsuzsa, helyi koordinátor.)

Zachor Alapítvány a Társadalmi Emlékezetért

Projekt címe	Történelmi emlékezet és autentikus történelmi helyszínek – Virtuális találkozások túlélőkkel és szemtanúkkal zsidó helytörténeti séták nyomán vidéki városokban: interaktív holokauszt-oktatási és aktív állampolgárságra nevelési program
Témakör	Ifjúsági és gyermekügyek
Projekt időtartama	2015. 03. 01. – 2016. 05. 30.
Támogatás összege	47 267 EUR

A projekt céljai, tevékenységek összefoglalása: A Zachor Alapítvány a Társadalmi Emlékezetért civil oktatási szervezetként szeretne hozzájárulni ahhoz, hogy az elkövetkező nemzedékek érzékenyebbek és nyitottabbak legyenek mások elfogadására. Ennek érdekében a budapesti videóinterjú helytörténeti sétái mintájára (melynek fejlesztését egy korábbi NCTA-pályázat támogatta) a szervezet vidéken is kidolgozott sétákat helyi holokauszt-túlélők és szemtanúk videóinterjú-részleteinek felhasználásával. Helyi kollégák vezetésével, öt vidéki városban, Aszódon, Békéscsabán, Miskolcon, Pécsen és Szegeden valósult meg a program. A felkészülés során közel 100 diák látogathatott el Budapestre, és vehetett részt a például szolgáló interaktív történelmi sétákon, és több hónapon keresztül aktívan működött közre a helytörténeti kutatásokban és a séta kialakításában,

majd a séták vezetésében: a kortárs vezetés módszereinek segítségével mutatták be diáktársaiknak és tanáraiknak városaik zsidó emlékeit. A projektidőszak alatt összesen 34 sétát vezettek több mint 450 embernek. Az egyes sétákon résztvevő diákok az egykori helyi lakosok személyes történeteinek értelmezésén keresztül megértik a közös múlt jelentőségét a város mindennapjainak történetében. A program tapasztalatairól, eredményeiről és módszertani lehetőségeiről minden érintett városban helyi tréninget tartottak az alapítvány munkatársai, melyen közel 80 tanár vett részt.

A Zachor Alapítvány a Társadalmi Emlékezetért civil szervezetet gyakorló tanárok alapították 2007-ben, azzal a céllal, hogy gyakorlati segítséget nyújtsanak

kollégáiknak a holokauszt és a magyarországi etnikai és vallási kisebbségeket érintő egyéb kérdések hatékony oktatásában. A két főállású és egy félállású kolléga munkáját sok külső munkatárs segíti a projektekben. Együttműködő partnereik között cseh, lengyel, francia szervezetek is találhatók. A szervezet kezdetekben holokauszt túlélők memoárjainak szerkesztésével és kiadásával, oktatási anyagok szerkesztésével és tanárképzéssel foglalkozott. A nemzetközi szervezetek mellett állami szervekkel is együttműködnek, nemrégiben az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézettel kooperálva egy országos felmérést végeztek a magyar oktatás helyzetéről.

A jelenlegi projekt alapját a budapesti séták jelentették, a meglévő jó gyakorlatot helyezték át vidéki városokba. Minden oktatási anyag személyes történetekre épít, egyéni életek bemutatásával hozza közelebb a diákokhoz a történelmi tényeket. Interaktív holokauszt-oktatási és aktív állampolgárságra nevelési projektjük a budapesti történelmi séták jó gyakorlatát valósította meg öt vidéki városban. A séta diákvezetőinek kiválasztását a tanárookra bízta, volt, ahol egy osztály, volt, ahol több osztály diákjai alkottak egy csapatot. A projektindító találkozót Budapesten tartották, ahol minden diákvezetőt meghívtak egy itteni sétára, majd egy feldolgozó foglalkozás keretében átbeszélték az élményeket. A kutatási időszak után az alapítvány munkatársai minden próbasétán részt vettek és tanácsaikkal segítették a diákokat, akik ráeszmélve, hogy a holokauszt eseményei városukban, iskolájukban – vagyis közvetlen környezetükben – zajlottak, felelősségüknek érzik, hogy a történetekkel foglalkozzanak, emlékezetét ápolják.

A projekt sikerességét mutatja, hogy a program hatására sok iskola önerőből folytatja a séták szervezését, valahol ezt a pedagógiai program részévé tették. A projekt fenntarthatóságát biztosítja, hogy nem végzős diákokat választottak ki, így néhány tanéven keresztül biztosan folytatódnak a séták. A program híre megjelent különböző helyi médiumokban, és a két résztvevő evangélikus iskola miatt az evangélikus hitközség sajtója is beszámolt a projektről.

A legnagyobb problémát az jelentette, hogy nehéz volt előre megmondani az egyes eseményeken

résztvevők számát, mivel a tervezéskor ez még nem körvonalazódott. Volt olyan iskola, ahol az igazgatóság támogatásának hiányában – mondván túl sokat foglalkoznak a témával – új iskolát kellett keresnie a felkért tanárnak, a diákok és a szervezet közötti távolság pedig megnehezítette a kapcsolattartást és a kommunikációt.

A sétán résztvevő diákok örültek a lehetőségnek, élvezték a sétát, még akkor is, ha kevésbé érdeklődtek korábban a zsidóság története, vagy a történelem tantárgy iránt. *“Pluszt adott, hogy a csabai zsidóságról nem tanultunk csak általánosságban, és a sétán azt hallottuk, hogy itt mivel foglalkoztak, melyik házakban laktak és azokat a házakat ismer-tük meg, ahol mindennap eljárunk, csak nem tudtuk, hogy ilyen történelmi kötődés is van.”* (Ákos, 19 éves, kedvenc tárgya a földrajz.) A tanárok, akik kísérőként vettek részt a sétákon, maguk is kaptak új élményeket és hasznosnak tartották szaktanárként és osztályfőnökként is a sétákat. *“Szenzációk voltak a gyerekek, olyan készségekre, képességekre tettek szert – egyrészt kiállni idegen emberek elé és elmondani amit tanultak, másrészt a séta során felfűzni az egészet egy szálra, és az a felkészülési folyamat, ami szeptember elejétől a tavaszi szünetig tartott, amiben olvastak és beszélgettek és kutattak – szerintem, főleg történelem tanár szemmel ennél többet nem kívánhatunk.”* (Nóra, történelem és média szakos tanár.)

A békéscsabai koordinátor, Erika szerint a tanárok szinte mind támogatók és együttműködők voltak a séták szervezése során. Többen érezték magukat eszköztelennek a holokauszt nehéz témájának megbeszélésével kapcsolatban, és Erikát ez is motiválta, hogy felvegye a kapcsolatot a Zachor Alapítvánnyal, akikkel a projekt zárása után is kapcsolatban áll, s jelenleg a séta angol nyelvű verzióján dolgozik. Erika szerint eredményesek voltak a séták: *“azt látom a saját osztályomon, hogy azok, akik korábban egy-egy ilyen alkalommal, mint nyílt antiszemitizmus, holokauszt-tagadás, behúzott nyakkal ültek, egy kicsit szkeptikusabbak azok irányába, akik ilyesmiket mondanak.”* (Erika, angol szakos tanár.)

A diákok párokban vezették a sétákat, a megkérdezett Anna és Adrienn öt-öt sétát vezettek. Mindket-

ten kiemelték, hogy sok embert ismerhettek meg az iskolából, és sok új képességre tettek szert. Annyira élvezték a sétákra való felkészülést és levezetésüket, hogy jelenleg az angol nyelvű séták tervezésében is részt vesznek. Kiemelik, hogy túlnyomó részt pozitív visszajelzéseket kaptak a társaiktól, sőt voltak olyanok is, akik nem tanóra keretében mentek el a sétákra, hanem maguktól. Az összes séta során

egyetlen diák volt, aki nemcsak nem érdeklődött, hanem nem is akart elmenni. Osztályfőnöke szerint végül az győzte meg, hogy a séta vezetőjével együtt jártak atlétika órára, ahol jóban lettek. Szintén ezzel a sétával kapcsolatban a kísérő úgy fogalmaz: *“nem volt egyszerű a csapat, elég sok probléma volt ezekkel a gyerekekkel, és féltem, hogy nehezen fogom végigvinni ezt az utat, hogy ne rendetlenkedjen, ne tegyen fel olyan kérdéseket, amivel zavarba hozza a gyerekeket vagy ott az utcán a közönséget, de aztán nagyon pozitív élmény volt, hogy szépen mentek végig, mindent megnéztek, meghallgattak, sok helyen kérdeztek is.”* (Andrea, földrajz, biológia és angol szakos tanár.)

Impresszum

A kiadvány az EGT és Norvég Finanszírozási Mechanizmus támogatásával készült, a benne foglaltak nem feltétlenül tükrözik a támogató véleményét.

A kiadvány szerzői

Kelemen-Varga Roland

Kiss Julianna

Oravecz Ágnes

Száraz András

Várnagy Emma

Bukovics István

Olvasószerkesztők

Foltányi Zsuzsanna, Varga Éva

Szakmai közreműködők

Balla Lilla

Esztergályos Attila

Farkas Balázs

Kecskés Nóra

Málnási Csizmadia Anna

Vajda Melinda

Zalán Sarolta

Az EGT és Norvég Civil Támogatási Alap stábja

Kiadja az Ökotárs Alapítvány

1056 Budapest, Szerb u. 17-19.

Felelős kiadó: Móra Veronika igazgató

Budapest, 2017. április 6.

ISBN 978-615-5726-01-9

Az első borítón látható képek sorrendben a Menedék - Migránsokat Segítő Egyesület és a Down Egyesület projektjének lebonyolítása során készültek. A hátsó borítón látható képek sorrendben a Menedék - Migránsokat Segítő Egyesület, a „Lépünk, hogy léphessenek!” Közhasznú Egyesület a Központi Idegrendszeri Sérült Gyermekekért, a Demokratikus Ifjúságért Alapítvány, a Humán Platform Egyesület és a Marom Klub Egyesület projektjének lebonyolítása során készültek.

